

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za hrvatski standardni jezik

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za germanistiku

Katedra za njemački jezik

TEKSTOLOŠKO-KONTRASTIVNI PRISTUP VICU U HRVATSKOME I NJEMAČKOME JEZIKU

DIPLOMSKI RAD

Mentorice:

prof. dr. sc. Bernardina Petrović

doc. dr. sc. Aleksandra Ščukanec

Student:

Damir Matošević

Zagreb, 3. srpnja 2018.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Kako prepoznati vic?	3
3. Vic kao svestremenska pojava	9
4. Smiješno, humoristično, komično – jesu li to istoiznačni pojmovi?	10
5. Vic kao tekstna vrsta.....	14
5.1. Kohezivnost (kohezija).....	14
5.1.1. Eksplicitna i implicitna ponavljanja iskaza	15
5.1.2. Izostavljanja.....	22
5.1.3. Glagolska vremena	23
5.1.4. Tekstni konektori.....	23
5.1.5. Govorne vrednote	23
5.2. Koherentnost (koherencija)	24
5.3. Intencionalnost	26
5.4. Prihvatljivost.....	27
5.5. Informativnost.....	27
5.6. Situativnost	28
5.7. Intertekstualnost	28
5.8. Regulativna načela tekstualnosti.....	28
5.9. Vic prema tipologiji tekstnih vrsta	29
6. Klasifikacija viceva u hrvatskoj svakodnevici	30
6.1. Ritualizirani vicevi u formi dijaloga	30
6.2. Pitalice i zagonetke	32
6.3. Etnički vicevi	32
6.3.1. Dalmatinci	33
6.3.2. Zagorci	33
6.3.3. Istrijani	34
6.3.4. Ličani	34
6.3.5. Bračani i Škoti	34
6.3.6. Hercegovci	35
6.3.7. Bosanci.....	35
6.3.8. Slovenci.....	35
6.3.9. Crnogorci.....	36
6.3.10. Makedonci.....	36

6.3.11. Cigani (Romi)	37
6.3.12. Židovi	37
6.4. Chuck Norris	37
6.5. Smiješni oglasi	38
6.6. Igra riječima	38
6.7. Dječji vicevi	39
6.8. Policajci	40
6.9. Mujo i Haso	40
6.10. Životinje.....	41
6.11. Plavuše.....	41
6.12. Političari.....	41
6.13. Poznate osobe.....	42
6.14. Crni humor	43
6.15. Homoseksualci	43
6.16. Vicevi o seksu	43
6.17. Vicevi sa zlatnom ribicom	44
6.18. Smiješni SMS-ovi	44
6.19. Grafiti	44
6.20. Aforizmi.....	45
6.21. Ratni (povijesni) vicevi	45
6.22. Vicevi o pijancima	45
6.23. Besmisleni vicevi	46
6.24. Bobi i Rudi.....	46
6.25. Kompjuterski vicevi	46
6.26. Memovi.....	47
7. Postoji li uopće njemački humor?	49
8. Pojam vica u njemačkoj svakodnevici.....	52
9. Klasifikacija viceva u njemačkoj svakodnevici	57
9.1. Vicevi komičnih sukoba s logikom.....	58
9.2. Vicevi komičnih sukoba sa stvarnošću	59
9.3. Vicevi komičnih sukoba s moralom, običajima i pristojnošću.....	60
9.4. Vicevi u kojima se javljaju društveni, religiozni i politički sukobi	62
9.5. Etnički vicevi	65
9.5.1. Vicevi velikih gradova	65
9.5.2. Vicevi o drugim etničkim skupinama	67

9.5.3. Vicevi o pojedinim njemačkim regijama	69
9.5.4. Vicevi o Židovima	70
9.6. Vicevi o pojedinim osobama	72
9.7. Epigrami	73
9.8. Vicevi igre riječima	73
10. Može li se vic koristiti u nastavi hrvatskoga i stranoga jezika?	77
11. Humor u nastavi	79
12. Prijedlozi korištenja vica u nastavi Hrvatskoga jezika	82
12.1. Nastava književnosti.....	82
12.1.1. Primjer sata književnosti u osnovnoj školi.....	84
12.2. Nastava jezika	86
12.3. Nastava izražavanja	90
12.4. Nastava medijske kulture.....	90
13. Prijedlozi korištenja vica u nastavi njemačkoga jezika	93
13.1. Nastava fonetike.....	93
13.2. Nastava vokabulara	94
13.3. Nastava gramatike	94
13.4. Nastava zemljopisnog znanstva	96
14. Kontrastivni prikaz hrvatskih i njemačkih viceva	98
15. Zaključak.....	100
16. Bibliografija	101
16.1. Izvori	101
16.2. Citirana literatura	104
17. Sažeci i ključne riječi.....	108
Životopis	110

1. Uvod

Vic se obično opisuje kao jedan od najpoznatijih i najučestalijih oblika humora koji se pojavljuje u različitim medijima i u različitim oblicima. Međutim zbog se nekih obilježja viceva (pojavljivanje viceva u neslužbenim situacijama, trivijalnost, vulgarizmi kao sastavni dio nekih viceva, jednostavnost) oni često ne smatraju tekstovima. Stoga je cilj ovoga rada dokazati da se vic može smatrati tekstnom vrstom, da vic nije jednostavan i jednoobrazan oblik te da se vic može pojaviti u različitim situacijama koristeći ga pritom u razne svrhe.

Rad je tematski podijeljen u tri dijela: u prvome se dijelu vic analizira u okviru hrvatskoga, u drugome se dijelu vic analizira u okviru njemačkoga jezika dok je treći dio posvećen vicu u okviru metodike i didaktike hrvatskoga i njemačkoga jezika.

U drugome se i trećem poglavlju navode generalna obilježja vica koja ga čine prepoznatljivim, ali i različitim u odnosu na druge njemu srodne književne i tekstualne oblike, navodeći pritom različite primjere kako bi se potkrijepili navedene tvrdnje.

U četvrtome se poglavlju analiziraju i detaljno objašnjavaju naočigled istoznačni pojmovi usko vezani uz fenomen vica, a to su pojmovi smiješnoga, humorističnoga i komičnoga. Navedeni se pojmovi analiziraju i objašnjavaju uglavnom na postulatima psihologijske i psihoanalitičke znanosti.

Peto je poglavlje posvećeno analizi vica u okviru tekstne lingvistike. Na temelju načela konstitutivnih i regulativnih načela tekstualnosti pokazat će se kako se vic može smatrati tekstnom vrstom i da se kao takav na temelju vlastitih obilježja može svrstati u tipologiju tekstnih vrsta.

U šestome se poglavlju detaljno prikazuju vicevi koji se javljaju u hrvatskoj svakodnevici. Na temelju se prikupljenoga korpusa viceva pokušava razviti jedinstvena tipologizacija i klasifikacija viceva.

Sedmo, osmo i deveto poglavlje posvećeno je vicevima u njemačkome jeziku. Prije nego se navedu tipični vicevi u njemačkome jeziku i prije nego se ponudi klasifikacija i tipologizacija viceva iz njemačke svakodnevice, opisat će se shvaćanje humora u njemačkoj tradiciji te kako se vic, kao jedan od najčešćih oblika humora, definira u njemačkome jeziku i što se sve može povezati uz pojam vica.

Deseto, jedanaesto, dvanaesto i trinaesto poglavlje bavi se vicem kao tekstnom vrstom koja se može iskoristiti u metodičke i didaktičke svrhe u okviru nastave hrvatskoga i njemačkoga kao stranoga jezika. Ponajprije se navode argumenti koji opravdavaju korištenje vica kao tekstne vrste u nastavi hrvatskoga i stranoga jezika, potom se propitkuje status humora u općoj metodici i didaktici, a naposljetku se za svako od nastavnih područja u okviru nastave hrvatskoga i njemačkoga kao stranoga jezika nude konkretni prijedlozi kako uključiti humor, pa samim time i vic, u nastavu hrvatskoga i njemačkoga kao stranoga jezika.

Nakon što se u četrnaestome poglavlju na temelju svih navedenih obilježja i primjera kontrastivnom metodom usporede i odrede sličnosti i razlike između hrvatskih i njemačkih viceva, slijedi zaključak koji će objediniti sve što je prikazano u radu.

2. Kako prepoznati vic?

U brojnim rječnicima, književnim leksikonima i priručnicima mogu se pronaći brojna određenja vica. Jedno od određenja vica, preuzeto iz Anićeve *Velikoga hrvatskog rječnika*, jest: „kratak pripovjedni oblik s duhovitim iznenađujućim obratom, šaljiva pričica s poentom ili neočekivanom smiješnim raspletom“ (Anić 2009: 1729). Drugo je određenje vica, preuzeto iz *Rječnika stranih riječi* Vladimira Anića i Ive Goldsteina, gotovo identično: „šaljiva pričica s poentom ili neočekivanim smiješnim raspletom; dosjetka, pošalica, šala“ (Anić; Goldstein 2005: 612). Natuknica u enciklopediji Leksikografskoga zavoda Miroslava Krleže navodi sljedeću definiciju vica:

„vic (njem. *Witz*), kratka književna forma, najčešće usmena, koja služi izazivanju komičnoga dojma sažeto zacrtavajući neku situaciju, događaj ili karaktere i otkrivajući u samom jezičnom izrazu ili u osobinama izraženoga paradokse koji izazivaju smijeh. U vicu se najčešće rabe dvosmislenosti pojedinih riječi, protuslovlja iz svakidašnjice ili skriveni smisao određenih prihvaćenih pretpostavki, a izvorno društveno ili političko okruženje često je odlučujuće u razumijevanju vica. Vic često rabi iste tipizirane karaktere koji također pridonose komičnomu efektu.“ (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64470>), zadnji pristup: 23.5.2018.

Iz svih navedenih definicija jasno je da je jedno od najvažnijih obilježja vica upravo kratkoća. O važnosti kratkoće vica govori i uzrečica: „Vic što je kraći, što jednostavniji, to je ubojitiji.“ (Hadžić 1998: 85). Jedan od razloga zašto se vic najčešće pojavljuje u formi mikrooblika jest njegova česta zastupljenost u svakodnevnoj usmenoj komunikaciji.

Kada je riječ o strukturi vica, on se najčešće sastoji od triju dijelova: uvoda, usporavanja i poante. U uvodu (ekspoziciji) javlja se uvodna formula koja je uglavnom oblikovana kao pitanje ili se slušatelja ili čitatelja upoznaje sa situacijom koja je u vicu prisutna. Cilj je uvoda da stvori neku vrstu efekta začudnosti kako bi privukao pozornost slušatelja i čitatelja. Ponekad je potrebno da čitatelji i slušatelji aktiviraju vlastito predznanje, osobito kad je riječ o vicevima o poznatim osobama ili o aktualnim političkim problemima. Nakon uvodnoga dijela slijedi usporavanje koje se realizira stankama, paralelnim ponavljanjima i različitim variranjima. Završni dio vica, tj. poantu, odlikuje neočekivani obrat ili eksplozivno rješenje vica. Kao četvrti fakultativni element vica može se javiti zaplet, ali isključivo u dužim vicevima.

Vic funkcionira i bez zapleta, ali ključan čimbenik jest razrješenje zamršene i zapletene situacije, tj. razrješenje čegagod povezanog. Na temelju te činjenice vic se može povezati s drugim proznim vrstama, točnije bajkom i kriminalističkim romanom. U svim se trima

navedenim književnim vrstama na početku nalazi neka zamršena situacija koja se na kraju razjašnjava. Primjerice, na početku bajke *Tri praščića* javlja se problem koji dvojica praščića imaju s vukom jer im otpuše njihove kućice od slame i drva, ali razrješenje se javlja na kraju kada treći praščić gradi kuću od kamena koju vuk ne može otpuhati. *Smrt na Nilu* reprezentativan je primjer kriminalističkoga romana. Na početku je djela počinjeno ubojstvo koje je poremetilo početno i uređeno stanje stvari, a kada slavni detektiv Hercule Poirot otkrije ubojicu, stvar je razriješena. Tako je i u vicu, pogotovo u vicevima koji su postavljeni u formi pitanja. Početna napetost koja se javlja zbog neznanja odgovora na pitanje razrješuje se ponuđenim odgovorom na pitanje:

„Šta plavuša kaže kad zatrudni? – Šta me briga! Možda i nije moje!“
(http://www.najboljivicevi.com/kategorija/vicevi_o_plavusama-8-0.php), zadnji pristup: 23.5.2018.

Važno je obilježje vica i traženje svoga antipoda, čovjeka s oprečnim osobinama ili oprečnim karakternim obilježjima. Upravo taj antipod stvara ono komično iz čega vic i proizlazi. Međutim vic ne mora nužno tražiti svoga antipoda te ono komično može nastati i zbog igre riječi koja se javlja u vicevima:

„Kako se zove najžući Kinez? – Žu Man Ce.“ (<https://vicevi.hr/vic/37ce/kako-se-zove-najzuci-kinez>), zadnji pristup: 23.5.2018.

Upravo je i to jedno od važnih obilježja vica, dakle igrivost. Freud u svojem tumačenju vica iz perspektive psihoanalize izražava vrlo negativan odnos prema vicevima u kojima je prisutna igra riječi nazivajući ih „netendencioznima i besmislenima“ (Freud 1970: 92). Netendencioznim vicevima Freud suprotstavlja tendenciozne viceve koji su uvijek „negativno intonirani jer se u njima progovara o seksualnosti, agresivnosti, kritičnosti, cinizmu“ (Freud 1970: 98). Freud smatra da su u svaki tendenciozni vic nužno uključena tri lica: prvo je lice sam tendenciozni vic, drugo je lice objekt tendencioznoga vica, a treće je lice osoba koja uživa u vicu (najčešće je riječ o pasivnome slušatelju, a ne o autoru).

Kada se vic kazuje, bitno je da ga slušatelj ili čitatelj prepozna. Prepoznavanje vica povezano je s tzv. ritualnošću vica koja se može formulirati u obliku aksioma: „Ako netko prekine pripovjedača vica, ako netko usred vica ode ili ga ne prepozna kao takvog, raskida se onaj prešutni ugovor koji se na početku pričanja vica sklapa.“ (Dimitrijević 2012: 145). Ritualnost vica jasno pokazuje da je prepoznavanje vica ključno za njegov opstanak. Često je prepoznavanje vica vezano i uz aktualnost vica. Slušatelji i čitatelji teško prepoznaju vic koji je nastao u dalekoj prošlosti, čiji kontekst ne razumiju, a nužno je i već spomenuto aktiviranje predznanja.

Vic ne bi bio toliko popularan bez komičnosti kao sastavnoga elementa. Komika se smatra jednim od sredstava razrješenja vica, ali ona nije jedino sredstvo. Komika se često veže uz još jedan pojam, a to je pojam inkongruentnosti. Pod pojmom komične inkongruentnosti podrazumijeva se „podudaranje između strukture vica i društvene strukture“ (Critchley 2007: 14). Iz ovoga je određenja vidljivo da se vic uvijek mora uklopiti u društveni kontekst. Vic je jedna od rijetkih tekstnih vrsta koja svoj puni smisao doživljava u kontekstu. Vic se često uklapa u šire kontekste, tj. „unutartekstna se povezanost (kohezija) vica u prožimanju s izvantekstnim i izvanjezičnim iskustvima sudionika komunikacijskog procesa (koherencija) kao relativno kratka forma u pravilu lako uklapa u šire kontekste.“ (Badurina 2008: 65). Vic puni smisao dobiva tek kad se ispriča u nekome kontekstu, a kad se upotrebljava u različitim kontekstima, stvara mogućnost konstruiranja različitih smislova.

Osim komičnošću, zamršena se situacija u vicu može riješiti i satirom i ironijom. Satira je „poruga s onim što korimo ili čega se gnušamo i što nam je daleko. Ne želimo imati ništa zajedničko s prekorenim, oštro mu se protivimo, otud ga se rješavamo bez sućuti, bez samilosti.“ (Jolles 2000: 237). Satira je česta u političkim vicevima gdje se političari ismijavaju zbog svojega neznanja, krivoga postupka ili neke besmislene izjave. Jedan bi takav vic bio vic o bivšem srbijanskom predsjedniku Tomislavu Nikoliću:

„Kaže tajnica Tomislavu Nikoliću: - Gospodine Nikoliću, stigao Vam je mejl. – Neka uđe!“ (http://www.najboljivicevi.com/kategorija/politicki_vicevi-9-0.php), zadnji pristup: 23.5.2018.

Tomislava Nikolića „kore“ zbog vlastitoga neznanja i ismijavaju mu se jer je neupućen u područje tehnologija i medija. Ne želi se imati ništa s prekorenim jer je vidljivo da predsjednik nije upućen u ono što većina jest.

Drugi je način ironija. Ironija se „ruga nad onim što korimo, ali mu nije suprotstavljena već osjeća sudioništvo, suosjeća. Zato je za ironiju zajedništvo karakteristična riječ.“ (Jolles 2000: 237). Ironija je vidljiva u vicevima u kojima se ismijavaju neki narodi ili određene etničke skupine unutar nekoga naroda. Takvi su vicevi o Židovima. Židovi su opisani kao lukavi, vješti i snalažljivi ljudi koji iz svake situacije znaju izvući korist što dokazuje i vic koji donosi Fadil Hadžić u svojoj knjizi:

„Židov, agent osiguravajućega društva, želi se pokrstiti i odlazi svećeniku gdje se zadrži čitava dva sata. Izlazi obliven znojem. – Pa je li te pokrstio? - pita ga prijatelj. – Ne -, kaže agent brišući znoj, - ali sam ja njega osigurao!“ (Hadžić 1998: 89-90)

Židovi se ismijavaju zbog svojih osobina, ali se djelomično i suosjeća s njima jer im je to „u krvi“. Ironija ne mora nužno biti poruga, nego može i „odgajati“. Ona svojim djelovanjem može

uputiti onoga kojega ironizira da se promijeni i da postane bolji. Ironija se, osim u okviru vica, može javiti i u okviru književnosti kao stilsko izražajno sredstvo. Problem koji se može javiti kod ironije jest dvosmislenost koju mnogi ne razumiju pa može doći do krive interpretacije.

Satira i ironija često se tretiraju kao sinonimični pojmovi premda oni to uopće nisu. Razliku između satire i ironije najbolje prikazuje slikovita metafora u kojoj je satira opisana kao „gorki kolač“ (Hadžić 1998: 55) dok je ironija opisana kao „slatki kolač“ (Hadžić 1998: 55). Iako su ironija i satira međusobno različite, one su povezane jednom zajedničkom funkcijom, a to je opuštanje duše (lat. *relaxatio animi*). Time se želi reći da satira i ironija nisu nužno uvijek nešto strogo, nego mogu služiti i zabavi koja pruža veliko olakšanje.

Jednim od važnih obilježja viceva smatra se i stereotipizacija. Vic se često promatra kao „stereotip u malome, tj. kao oblik prenošenja stereotipa u čijoj se osnovi nalazi poopćavanje i uopćavanje određenih društvenih skupina i pojava. Vic tako postaje generator uopćena mišljenja ili vjerovanja, dakako stereotipnoga, koji izražava odnos prema etničkim, regionalnim, vjerskim, spolnim i drugim skupinama“ (Miloš 2014: 11-12). Stereotipizacija se može odvijati u dva smjera: ili je riječ o autostereotipizaciji (mišljenje o nama samima) ili je riječ o heterostereotipizaciji (ono što mi mislimo o drugima).

Jedan od bitnih faktora za opstanak, uspješnost i razumljivost vica jest i način na koji se vic kazuje. Način kazivanja vica donekle je povezan s već spomenutom ritualnošću vica, ali uključuje i brojne druge važne aspekte. Ako se vic kazuje jednolično i monotono i bez određenih potencijalnih zabavnih dodataka, vic bi mogao postati zamornim, pa čak i neshvaćenim u određenome kontekstu.

Budući da je vic uglavnom vezan uz okvire usmene komunikacije, uz njega možemo povezati i određenu dramaturgičnost. Svaka živa riječ potencijalno može postati dramaturški zanimljiva. Dramaturgija se vica odvija u devet koraka:¹

1. komični povod
2. promatrač koji doživljava viđeno ili izgovoreno
3. kut gledanja ovisan o nazoru promatrača, osobnog smisla za duhovito i kvocijenta inteligencije

¹ Dramaturgija je vica preuzeta prema Hadžićevoj ideji (Hadžić 1998: 82-83). Međutim Hadžićeva ideja o dramaturgiji vica u devet koraka u najmanju je ruku diskutabilna jer podrazumijeva da vic bude duži i kompleksniji. Postavlja se pitanje je li moguće dramaturgiju vica primijeniti na uzorku vica koji se sastoji od pitanja i odgovora na to pitanje. Može se zaključiti da je Hadžićeva ideja o dramaturgiji vica izrazito relativna.

4. sinteza doživljenog u svijesti promatrača
5. pročišćavanje
- 6/7. odvajanje komične suštine od nevažnih pojedinosti
8. dramaturška obrada, komponiranje vica
9. završna poanta, bez koje ispričano ne bi bio vic, nego ilustrativni opis komičnoga događaja

Vic se u literaturi često izjednačava s drugim jednostavnim oblicima koji su naoko slični, ali zapravo postoje jasne odrednice za svaki od tih jednostavnih oblika po kojima se jasno mogu odrediti razlike između njih. Vic se ponekad izjednačava s dosjetkom, no glavna je razlika u tome što dosjetka nema narativnu strukturu. Dosjetku je iznimno teško prepričati dok se i najkraći vic na određeni način može prepričati.

Vic se najčešće poistovjećuje s anegdotom premda postoji jasna razlika između vica i anegdote². U anegdoti je naglasak isključivo na događaju, i to događaju koji se sa sigurnošću zbilo. Anegdota je uglavnom vezana uz poznate povijesne ličnosti i vrlo su zanimljive slušateljima i čitateljima jer se u njima otkriva ono što o tim povijesnim ličnostima otprije nije bilo poznato širem krugu ljudi. Za razliku od anegdote, vic ne mora prikazati povijesno i životno utemeljen događaj; štoviše postoji puno viceva koji su izmišljeni. Malo je viceva u kojima je naglasak na samome događaju jer vicevi teže prikazivanju komičnih karaktera i osobina.

U brojnim se rječnicima i leksikonima uz pojam vica može naći i pojam šale, pa čak i pošalice, naglašavajući pritom istoznačnost, tj. bliskoznačnost tih pojmova. Međutim šalu uvijek vezemo uz jedan konkretan događaj dok vicevi teže univerzalnosti, formiranju čitavih nizova i grupa i sveobuhvatnosti čime se stvara zaseban korpus različitih tekstova i usmenih zapisa.

Gdje se se vic uspoređuje i s karikaturom. Glavno je obilježje karikature pretjerivanje čime se želi izazvati smijeh kod promatrača. Freud ističe kako svaka karikatura ima dvije strane medalje: s jedne strane ona može biti ozbiljna, tmurna i mračna i uopće ne izaziva smijeh dok s druge strane može biti smiješna i humoristična i prvotna joj je funkcija izazivanje smijeha kod promatrača. Razlikuju se dva osnovna tipa karikature: prva je angažirana karikatura koja nastaje uglavnom u političke svrhe i prikazuje političare u izobličenim oblicima, a druga je

² Razlika je između vica i anegdote ponekad toliko mala da se anegdota i vic spajaju u jedan oblik zvan *vic-anegdota*. Najčešće je riječ o istinitome događaju koji je izrazito smiješan, a veže se uz političare.

humanistička karikatura koja je najčešće zastupljena i koja je namijenjena prosječnom građaninu, a upravo je on i njen glavni akter. Često se može pronaći u dnevnim tiskovinama. Budući da je u karikaturi naglasak na grafičkome i slikovnome materijalu, ona se neće detaljnije obrađivati u radu.

3. Vic kao svestremenska pojava

Za razliku od drugih jednostavnih oblika neupitno je živi li vic u sadašnjosti jer „nema doba, a ni predjela u kojem se vic ne bi mogao pronaći, u bitku i u svijesti, u životu i u književnosti“ (Jolles 2000: 230). Vic se u današnje vrijeme pojavljuje u različitim medijima: novine, televizija, radio, internet i sl. Dugo se sa sigurnošću nije znalo kada je nastao prvi vic. Pretpostavljalo se da je prvi vic ispričan i zapisan u starome Egiptu, ali nigdje nisu ostali pisani tragovi. Kasnijim se istraživanjima utvrdilo kako je prvi zapisani vic nastao u sumerskoj civilizaciji otprilike 1900. g. pr. Kr., a glasilo je ovako: „Što se nikad nije dogodilo do nastanka svijeta? – Mlada žena nikada nije prdnula u krilo svoga muža.“³.

Prva razmatranja o humoru uopće javljaju se u okviru antičke filozofije.⁴ Jedna od prvih zbirki viceva, dosjetki i šala nastala je upravo u antičko vrijeme, i to u doba helenizma, pod nazivom *Filogel* (*Ljubitelj smijeha*) koja se smatra „temeljem za proučavanje tadašnjih viceva, ali i svih današnjih“ (Tvrtković 2002: 7). *Filogel* se dugo smatrao izgubljenim spisom, ali su ga pronašla dvojica zapisivača usmenih tekstova Hijeroklo i Filagrije. Proučavajući *Filogel*, mogu se utvrditi velike sličnosti između tadašnjih antičkih i današnjih modernih viceva. Uočile su se i neke sveprisutne teme u vicevima, npr. rođenje, brak, zaposlenje, smrt, ali i neki univerzalni motivi poput odnosa u obitelji, seksualnih odnosa, ismijavanja škrtosti, već spomenute mizoginije (usp. Tvrtković 2002: 11). Autori su viceva najčešće anonimni jer su vicevi ponajprije nastali u okviru usmene komunikacije pa su se prenosili s koljena na koljeno.

Vicevi su u prošlosti interpretirani na različite načine. U 17. je stoljeću kazivanje viceva bilo vezano uz neku posebnu intelektualnu sposobnost dok se tek u 18. stoljeću počinje vezivati uz književnost da bi se konačno u 19. stoljeću etablirao kao književna vrsta. Brojni su se filozofi, sociolozi, antropolozi⁵ u prošlosti bavili fenomenima poput vica, humora i komičnoga što je samo dodatan dokaz koliko je vic i u prošlosti bio popularan i kako ga se može smatrati sveprisutnim društvenim fenomenom.

³ Već je iz ovoga najranijeg vica vidljivo kako su žene izuzetno zastupljene u vicevima i kako se prema njima izražava negativan odnos što je osvjedočen primjer mizoginije, tj. mržnje prema ženama, koja je često bila zastupljena i u starijim književnim tekstovima.

⁴ O pojmu humora u antičkoj filozofiji više u sljedećem poglavlju.

⁵ Konkretni primjeri bit će navedeni u sljedećem poglavlju.

4. Smiješno, humoristično, komično – jesu li to istoznačni pojmovi?

Mnogi će za vic reći da je smiješan, humorističan, komičan, ali je pitanje jesu li ti pojmovi toliko slični i zamjenjivi u svim kontekstima? Mnogi su se filozofi, sociolozi i antropolozi bavili tim pojmovima i iznosili svoje teorije o istima.

Kada je riječ o pojmu smiješnoga, smijeh se najčešće definira kao „krajnji ishod kompleksnoga procesa u našoj svijesti“ (Hadžić 1998: 7). Leksikografska definicija leksema smijeh jest: „izraz usana i lica praćen mimikom i glasovnim reakcijama, svojstven samo čovjeku, izazvan vedrim, radosnim ili šaljivim povodom“ (Anić 2009: 1435). Međutim smijeh⁶ nije isključivo vidljivi i vanjski hihot, nego nešto puno dublje. Ono što se vidi očima i percipira kao smijeh tek je zadnja faza u iznimno kompleksnome psihološkom procesu koji se odvija u ljudskim mozgovima. Freud u svojoj monografiji o vicu govori i o nesvjesnome smijehu koji se javlja u različitim situacijama (strah, opuštanje, trijumfalizam, obijest, diplomatičnost, ugroženost, bahatost, glupost, altruizam i sl.). Međutim važno je spomenuti da je smijeh univerzalna kategorija i da ne postoji zajednica u kojoj nema smijeha i u kojoj se ne može govoriti o smijehu. Iako je smijeh univerzalna kategorija, on se ipak razlikuje od čovjeka do čovjeka što je i logično jer svaka osoba ima vlastito poimanje onoga što joj je smiješno. Smijeh je, dakle, kategorija koja je inherentna čovjeku. Još je u antičkoj Grčkoj nastala poznata uzrečica: „Jedina životinja koja se smije jest čovjek!“. Čovjeka se često opisuje kao biće koje se smije (lat. *homo ridens*), ali i kao biće koje je skloni smijehu (lat. *homo risibilis*). Smijeh tijekom života jedne osobe doživljava različite transformacije. U ranoj dobi, dok je čovjek još beba, smije se svemu. U pubertetu smijeh postaje bahat jer želi izazvati vršnjake i izrugati im se dok je u starijoj dobi smijeh najčešće iskren. Smijeh je gotovo uvijek vezan uz društvo, odnosno smijeh se smatra vrstom društvene geste. Zanimljivo je primijetiti da se prvi zabilježeni spomen smijeha javlja već u Bibliji, i to u priči o Abrahamu, praocu kršćanske vjere, njegovoj ženi Sari i njihovom sinu Izaku. Kad je Abraham saznao da će postati ocem, padne ničice i počne se smijati. Čak su i njihova imena simbolična i upućuju na smijeh: kada se Izakovo ime prevede, ono zapravo znači 'onaj koji se smije', a Bog Abram i Sari dodaje još jedan slog u njihova imena pa se dobivaju imena Abraham i Sara. Vidljivo je da se dvaput dodaje slog *ah* pa se premetanjem slova dobiva onomatopejski uzvik tipičan za smijeh *ha-ha*. Smijeh se može povezati uz različite situacije, počevši od nespretnosti pa do ozbiljnije društvene kritike. Budući da se smijeh veže uz društvo,

⁶ Freud u svojoj monografiji o vicu razlikuje smijeh od smiješka. Za Freuda je smijeh uvijek iskren, očit i glasan dok je smiješak uvijek tih, prigušen i tajan.

stvari kojima se smijemo pripadaju „nedruštvenosti, a ne nemoralnosti“ (Bergson 1987: 91). Svako društvo slijedi i poštuje određene norme ponašanja i življenja i ako netko svojim ponašanjem i življenjem odudara od tih normi, smatramo da ta osoba ne pripada tomu društvu. Upravo nas ta nedruštvenost zna navesti da se smijemo i da u tim osobama pronađemo osobe sasvim oprečna karaktera. Sam pojam smijeha može imati kako pozitivnu tako negativnu konotaciju što potvrđuje i konotativno značenje pojma opisano u rječniku: „prenaglašen, simuliran ili posebno stiliziran smijeh ponesen negativnom emocijom i sl.“ (Anić 2009: 1435). Ako se neka osoba okarakterizira kao smiješna, to znači da je manje vrijedna, nespretna i izgubljena, ali istovremeno može izazvati i smijeh što govori u prilog složenosti samoga pojma smijeha.

Kada se govori o pojmu humora, teško će se za neku vrstu površinske manifestacije reći da je to humor. O humoru se ne može govoriti kao vidljivome vanjskom hihotu, nego kao o nekoj apstraktnoj kategoriji koja je vezana uz čovjekov karakter jer se za neku osobu često kaže da je humoristična što dokazuje i leksikografski opis: „smisao ili sposobnost da se uoči smiješna strana događaja i situacija, smisao za komično“ (Anić 2009: 420). Smatra se da humor proizlazi iz „nesklada između stvarnoga stanja stvari i načina na koji se prikazuje u vicu, između očekivanja i zbilje“ (Critchley 2007: 11). Tijekom povijesti se humor tretirao na različite načine pa se generalno razlikuju tri teorije humora. Prva je teorija humora najjednostavnija i zastupali su je svi antički filozofi (npr. Platon, Aristotel, Kvintilijan), ali i moderniji filozofi (npr. Hobbes), a naziva se teorija superiornosti. Smatra se da je humor isključivo izvor osjećaja superiornosti nad drugim ljudima, tj. ako je netko humorističan, želi dokazati koliko je moćan i kako se ismijavanje drugih smatra vrlo cijenjenom sposobnošću i vrlinom. Riječ je o „iznenadnome blaženstvu koje potječe od neke iznenadne predodžbe neke izvrsnosti u nama i to usporedbom sa slabostima drugih ili s našom prijašnjom“ (Critchley 2007: 13). Smatra se da se ovakav tip humora javlja isključivo u etničkim vicevima u kojima se želi dokazati kako je neki narod ili neka regija bolja od one druge. Druga se teorija vezana uz humor naziva teorija olakšanja koja humor promatra kao „oslobađanje zatomljene nervozne energije“⁷ (Critchley 2007: 13). Freud se u svojoj monografiji o vicu također bavio takvim određenjem humora smatrajući da se kazivanjem vica prazni akumulirana psihička energija koja se oslobađa kazivanjem vica u čovjeku stvarajući pritom osjećaj ugođe. Treća se teorija naziva teorija inkongruentnosti. O pojmu inkongruentnosti govorilo se već u okviru temeljnih obilježja za prepoznavanje vica, ali se taj pojam može primijeniti i na tu teoriju. O toj je teoriji prvi detaljno

⁷ Na gotovo je identičan način humor tumačio i engleski filozof Herbert Spencer.

progovorio engleski filozof Francis Hutcheson 1750. u svojem djelu *Reflections Upon Laughter* (*Razmišljanja o smijehu*) u kojem se humor javlja kada se u društvu opaža nešto inkongruentno (nepodudarno). Međutim ono što je zajedničko humoru i smijehu jest da se vežu uz čovjeka. Humor je antropološka konstanta, univerzalan je i zajednički svim kulturama. Humor se javlja isključivo kod ljudi jer su ekscentrična bića: čovjek uvijek želi otkriti nešto novo, znatiželjan je i upravo je iz toga razloga sklon nadilaženju normi i uvjetovanja koje je priroda postavila. Iako se humor veže uz ono ljudsko, često nam je humoristično vidjeti kombinaciju ljudskoga i životinjskoga jer je upravo ta kombinacija nešto na što ljudi nisu navikli.

Pojmom se humora bavio i Freud uključivši u svoje tumačenje pojmove kojima se služio u opisu ljudske psihe. On je smatrao da u nekoj humorističnoj situaciji superego nadzire ego pa se naš smijeh smatra moćnim oružjem što je usko vezano uz već otprije spomenutu teoriju superiornosti.

Zanimljivo je primijetiti da mnogi proučavatelji humora smatraju da je humor toliko jedinstven da je neprevodiv⁸, tj. „shvatljiv je samo na jeziku na kojem je nastao i u kontekstu toga lokaliteta u kojem je nastao.“ (Critchley 2007: 69). Iako je humor univerzalna kategorija, postoje specifičnosti u humoru unutar jedne zajednice, a te posebnosti tiču se i samoga jezika. Ponekad je izbor riječi ono što izaziva humor, a neke riječi prilikom prijevoda mogu izgubiti svoje prvotno humoristično značenje, a onda se gubi i smisao čitavoga vica.

Još jedan usko vezan pojam uz dva već otprije navedena jest komika. Leksikografski opis leksema komika u rječniku jest: „ono što je smiješno, što izaziva smijeh“ (Anić 2009: 595). Iz leksikografskoga je opisa vidljivo da je pojam komike gotovo identičan pojmu smijeha, a tako uistinu i jest. Komika je jedan od načina, tj. sredstava na koji se razrješuje vic. Komika je, kao i humor, apstraktan pojam pa je smatraju „duhovnom zaokupljenošću vica“ (Jolles 2000: 235). Kao što smijeh i humor vežemo uz čovjeka, tako je i komika inherentna kategorija čovjeku kao biću. Promatrajući komiku iz perspektive Freudove psihoanalitičke teorije ličnosti, ona se može smatrati dijelom nesvjesnoga jer o njoj ne razmišljamo svjesno, već se javlja u situacijama kada nam je nešto smiješno, a smatra se velikim olakšanjem za našu opterećenu psihu.

Postoje različiti podtipovi komike. Jedan od podtipova komike jest komika oblika koja često podrazumijeva nakaznost oblika. Komični su oni oblici koji su neprirodni i nekonvencionalni pa izazivaju smijeh. Drugi podtip komike jest komika kretnje. Likovi koji često izazivaju smijeh

⁸ Ta će teza u narednim poglavljima biti dovedena u pitanje jer će se njemački vicevi morati prevesti kako bi ih širi krug ljudi razumio a da se pritom ne izgubi smisao vica kakva je sadržana u izvorniku.

jesu nespretni likovi. Oni svojim ponavljajućim nespretnim pokretima izazivaju smijeh jer je tolika količina nespretnosti običnim ljudima neshvatljiva i začuđujuća. Treći bi podtip bila komika situacije⁹ koja se s jedne strane temelji na smiješnim situacijama iz svakodnevice dok se s druge strane temelji na nesporazumu¹⁰ između dvojice sudionika komunikacije pri čemu dvojica sudionika komunikacije misle da razgovaraju o istoj temi, a zapravo razgovaraju o sasvim različitim temama. Četvrti bi podtip bila komika izreke koja nastaje „ako u neki utvrđeni rečenični obrazac ubacimo besmislen izraz“ (Bergson 1987: 75). Ako netko kaže nešto besmisleno, to izaziva smijeh jer slušatelji besmislene izraze tumače kao paradoksalne, neshvatljive i kao izraze koji krše logičke zakone.

Budući da je komika vezana uz čovjeka, valjalo bi opisati i komičnu osobu. Oni koji su se bavili pojmom komike smatraju da se komična osoba „kruto odupire društvenom životu“ (Bergson 1987: 88), tj. želi ostvariti svoj cilj ne mareći pritom za društvene norme i obrasce.

Može se zaključiti da su smijeh, humor i komika bliskoznačni pojmovi jer se vežu uz čovjeka, ali i uz vic, ali i da postoje razlike koje nisu nezamjetne i koje sasvim sigurno treba uzeti u obzir u opisu viceva ili nekih drugih šaljivih oblika.

⁹ Komika je situacije usko vezana uz komediju kao književnu vrstu. Jedan od tipova komedije naziva se komedija situacije, a zasniva se na smiješnim situacijama iz svakodnevnoga života.

¹⁰ Pojam nesporazuma jedan je od glavnih pokretača smijeha u komediji. Komedioografski postupak u kojem je nesporazum neizostavan element naziva se *quid pro quo* (koji za kojega) u kojem dva sudionika komunikacije misle da razgovaraju o istoj temi, a zapravo razgovaraju o potpuno različitim temama.

5. Vic kao tekstna vrsta

U ovome će se poglavlju pokušati dokazati da se vic može smatrati tekstnom vrstom. Mnogi smatraju da se tako mala i zbijena forma uopće ne može smatrati tekstom. Epiteti koji se uz vic često vežu jest trivijalnost, jednostavnost, banalnost, jednoznačnost, vulgarnost i sl. Smatra se da je primarna funkcija vica zabaviti ljude, a ne proučavati ga u okviru tekstne lingvistike. Međutim ako jedna od definicija teksta glasi da je tekst „osnova komunikacije koji se promatra kao zbroj komunikativnih signala što se pojavljuju unutar komunikativne interakcije“ (Schrodt 2001: 235), nije li već iz te definicije jasno da je vic jedna od tekstnih vrsta? Zar ne postoje vicevi u svakodnevnoj komunikaciji i zar ne postoje ljudi koji viceve prihvaćaju, razumiju i prenose dalje? Čak i ako se uzme definicija teksta njemačkoga jezikoslovca Klause Brinkera da je tekst „ograničeni slijed jezičnih znakova koji je u sebi koherentan i koji kao cjelina ima prepoznatljivu komunikacijsku funkciju“ (Brinker 1985: 17), jasno je da je vic tekstna vrsta jer nekoherentni tekstovi ne nailaze na prihvaćanje i vrlo ih je teško dešifrirati. Vic, iako vrlo kratak i koncizan, zadovoljava sva načela da bude tekstom jer ispunjava glavna konstitutivna i regulativna načela tekstualnosti. Konstitutivna se i regulativna načela dijelom vežu uz Searleovu tipologiju govornih činova u kojem se svaki tekst može svrstati prema načelima govornoga djelovanja (činjenja). Konstitutivna su načela teksta: kohezivnost (kohezija), koherentnost (koherencija), intencionalnost, prihvatljivost, informativnost, situativnost i intertekstualnost dok su regulativna načela efikasnost, efektivnost i primjerenost. Konstitutivna se načela nazivaju i standardima teksta jer je nužno da se ona ispune da bi se neka jezična pojava smatrala tekstom. U daljnjim će se poglavljima svako tekstno načelo pobliže odrediti i opisati te dokazati da vic zadovoljava pojedina načela tekstualnosti i da ga se naposljetku može smatrati tekstnom vrstom.

5.1. Kohezivnost (kohezija)¹¹

Pod pojmom kohezivnosti podrazumijeva se „povezivanje komponenata površinske strukture teksta gramatičkim sredstvima i odnosi se na formalna vezna sredstva“ (Ivanetić 2003: 7). Pojam se kohezivnosti često poistovjećuje s pojmom koherentnosti, ali ta dva pojma treba razlikovati. Kohezivnost se odnosi na površinsku povezanost teksta dok se koherentnost odnosi

¹¹ Dvojbeno je u kontekstu tekstne lingvistike koristiti pojam kohezije jer je to pojam koji se usko veže uz prirodne znanosti, točnije biologiju i kemiju. Poželjnije je u kontekstu tekstne lingvistike koristiti pojam kohezivnosti čime se naglašava dodatna apstraktnost toga pojma.

na dubinsku povezanost teksta. U jednome od tumačenja kohezivnost se smatra objektivnijim konstitutivnim tekstnim načelom dok se koherentnost smatra subjektivnijim konstitutivnim tekstnim načelom. Koherentnost se smatra subjektivnijim tekstnim načelom jer netko može smatrati da neki tekst nije cjelovit dok netko drugi može smatrati da je tekst cjelovit. Cjelovitost je teksta, dakle, iznimno subjektivna kategorija i ovisi o čitatelju samoga teksta.

Da bi neki tekst bio kohezivan, moraju se upotrijebiti kohezivna sredstva. Kohezivna se sredstva mogu svrstati u nekoliko skupina. Prvu bi skupinu činila eksplicitna i implicitna ponavljanja iskaza u koja ubrajamo rekurenciju, supstituciju i pronominalizaciju. Drugu bi skupinu činila različita izostavljanja, treću bi skupinu činila glagolska vremena i glagolski načini dok bi četvrtu skupinu činili tekstni konektori. Kao fakultativna se peta skupina može dodati i intonacija, ali je ona vezana za usmenu komunikaciju što nije zanemarivo kad je u pitanju vic.

5.1.1. Eksplicitna i implicitna ponavljanja iskaza

Eksplicitno ponavljanje iskaza odnosi se na iste objekte u izvanjezičnoj stvarnosti, tj. na objekte koji imaju istu referenciju. Eksplicitno ponavljanje iskaza ponajprije se ostvaruje rekurencijom, tj. ponavljanjem istoga jezičnog izraza:

„**Bračanin** zamoli susjeda da pred samu Novu godinu ispali pred njegovom kućom par metaka u zrak. Susjed ga posluša i ispali par hitaca, a **Bračanin** istrči van i vrati se kukajući: - Ajme, djeco, ubili su Djeda Mraza. Ništa od poklona!“ (Božić 2008: 147)

U ovome je vicu vidljivo da se glavni akter ovoga vica (*Bračanin*) ponavlja, i to tako da mu se ne mijenjaju nikakva gramatička obilježja.

Eksplicitno se ponavljanje izražava i različitim supstitucijama. Ponajprije valja istaknuti leksičke supstitucije u kojima se različitim leksičkosemantičkim odnosima među riječima (sinonimija, antonimija, hiperonimija) uspostavlja kohezivnost u tekstu.

Što se tiče sinonimije, valja razlikovati pojmove sinonimije, tj. leksičke sinonimije koja se pojavljuje u okviru paradigme, odnosno pojave u samome sustavu, i sinonimičnosti, tj. sintaktičke sinonimije koja se pojavljuje u samome kontekstu i ako se pojavi izvan konteksta, neće se prepoznati kao sinonimni odnos: „Dva su izraza sinonimična kada u konkretnom kontekstu i u izvanjskoj situaciji obuhvaćaju isti ili bliski potencijalni sadržaj, a njihov se mogući odnos primatelju iskazuje jezičnom intencijom te tekstno relevantne obavijesti. Iz čestoće i pravilnosti sinonimnih odnosa među leksičkim jedinicama može se govoriti o tzv.

paradigmatskoj sinonimiji, koja se među ostalim može razabrati i iz zamjenjivosti u kontekstu. Paradigmatska je sinonimija pojava na jezičnoj razini koja se kao i polisemija ostvaruje apstrakcijom kontekstnih značenja. Sinonimija je odnos među jedinicama u leksiku, za razliku od sinonimičnosti koja kao o određenome kontekstu ovisna jedinica egzistira samo na razini teksta.“ (Petrović 2005: 133).

Primjer sinonimičnosti može se pronaći u ovome vicu:

„**Dalmatinac** završio na sudu i sudac ga pita na kraju: - Ima li **optuženi** što za dodati?
– Časni sude, ja ne bih dodao, ja bih malo oduzeo.“ (Božić 2008: 90)

U ovome je vicu vidljivo da su *Dalmatinac* i *optuženi* u sinonimičnome odnosu jer oba pojma referiraju na isti sadržaj, ali da nema konteksta vica, teško bi bilo koji čitatelj ta dva leksema doveo u sinonimični odnos jer se uz leksem *optuženi* može pridodati bilo koja osoba.

Primjer sinonimije može se pronaći u sljedećem vicu:

„Dalmatinska obitelj dobije prinovu i došlo vrijeme da dijete progovori. Ali **sinčić** nikako da nešto kaže. Napuni on šest godina, nikako ne progovara. Vodili su ga kod logopeda, koji je ustanovio da je sve u redu s djetetom, ali ne zna zašto mali ne govori. Roditelji su već digli ruke, kad negdje pred 12 rođendan mali reče: - Soli! – Joj, moj **sin** govori! Sine, ti govoriš? – Govorim. – Pa zašto, pobogu, dosad nisi ni riječ izustio? – Čemu? Dosad nisam imao primjedbi.“ (Božić 2008: 76-77)

U ovome je vicu vidljivo da su *sin* i *sinčić* u odnosu sinonimije. Razlika je jedino na tvorbenoj razini jer je *sinčić* deminutiv imenice leksema *sin*.¹² Taj odnos sinonimije nije vezan isključivo uz kontekst rečenice, nego i uz izvanrečenični kontekst u kojem bi leksemi *sin* i *sinčić* bili primjer bliskoznačnih sinonima.

Budući da je jedno od glavnih obilježja vica traženje osobe suprotnoga karaktera i traženje suprotnosti uopće, sasvim je opravdano uključiti antonimiju kao leksičkosemantički odnos. Antonimija kao arhetipski leksičkosemantički odnos obuhvaća mnoštvo različitih podjela i podtipova, ali najznačajnija je podjela antonima prema naravi značenjske opreke jer upravo ona pokazuje koliko je antonimija složena jezična pojava. Prema naravi značenjske opreke vicevi se mogu podijeliti na konverzivne, vektorne, kvalitativne, koordinacijske i komplementarne. Upravo se u vicevima mogu pronaći primjeri za svaki od pojedinih podtipova antonima.

Konverzivni (obratni) antonimi jesu antonimi s obilježjem usmjerenosti koji izražavaju istu radnju ili odnos sa suprotnih stajališta. Nužan je uvjet uporabe konverzivnih antonima to što se

¹² Valja naglasiti kako neki jezikoslovci tvorbeni odnos ne smatraju sinonimijom već sinonimičnošću pa se i odnos leksema *sin-sinčić* može smatrati sinonimijom, ali sa zadržkom.

moraju odnositi na dva sudionika komunikacije koja sudjeluju u istoj situaciji što može dokazati ovaj vic:

„**Učiteljica** pita **učenika**: - Kupujem, kupuješ, kupuje, kupujemo, kupujete, kupuju... koje je to glagolsko vrijeme? Učenik odgovara: – Vrijeme rasprodaje!“ (<http://www.os-pavao-belas.hr/zanimljivosti/76-vicevi-o-skoli>), zadnji pristup: 23.5.2018.

U navedenom je primjeru vidljivo da su *učenik* i *učiteljica* u konverzivnome odnosu. U toj situaciji postoje dva subjekta: učiteljica koja postavlja pitanje i učenik koji odgovara na pitanje. Povezani su istom radnjom, a to je usmeno ispitivanje. Konverzivna je antonimija u vicevima vrlo česta, osobito u tzv. ritualiziranim vicevima u kojima su tipovi likova strogo određeni, a pisani su u formi dijaloga (npr. muž – žena, konobar – gost, liječnik – pacijent, učitelj – učenik i sl.).

Vektorni su antonimi potpuno oprečni konverzivnim antonimima. Riječ je o suprotno usmjerenim radnjama, obilježjima ili odnosima u kojem je prisutan isključivo jedan subjekt. U vektorni antonimski odnos ulaze najčešće glagoli što je vidljivo i u ovome vicu:¹³

„**Izadem** ujutro iz stana i krenem na posao, a u glavi kino. Ma kakvo kino, multipleks. Ništa čudno. Pogledao sam s dečkima tekmu pa se protegnulo. Pivo i nogomet. To dvoje ide skupa. **Uđem** u tramvaj, kad evo ti jednoga od onih tipova...“ (Božić 2008: 20,21)

U vicu je vidljivo da je riječ o istome subjektu koji obavlja sasvim dvije suprotne radnje, a to su ulazak i izlazak.

Kvalitativni antonimi ne označavaju nikakvu usmjerenost jer je bitno obilježje takvih opreka „svojstvo stupnjevitosti: antonimne opreke izražavaju različit stupanj kakva svojstva. Krajnji su članovi slijeda oni koji izražavaju minimalni i maksimalni stupanj danoga svojstva. Stupnjevite opreke čine glavinu antonima. Tu su prije svega pridjevi kojima se izriče kakvoća. Ovaj je tip antonimije po prisutnosti svojstva stupnjevitosti / nestupnjevitosti različit od svih drugih tipova koji takvo svojstvo ne poznaju.“ (Šarić 2007: 107).

Primjer vica u kojem su prisutni kvalitativni antonimi je:

„Liječnik kontrolira zatvoreniciima probavu: - Stolica? – Da! – Kada? – Sinoć! – Kakva? – **Tvrda!** – Sljedeći! Stolica? – Da! – Kada? – Jutros? – Kakva? – **Mekana!** – Sljedeći! Stolica? – Da! – Kada? – Prekosutra! – Kakva? – Električna!“ (Božić 2008: 40-41)

U prošlom je vicu vidljivo da su u antonimnome odnosu pridjevi *tvrd* i *mekan*. Oba pridjeva ukazuju na kakvoću neke stvari, a mogu se i stupnjevati. Između tih dvaju pridjeva kao pola

¹³ Budući da je vic izuzetno dugačak, prikazat će se samo uvodni dio kako bi se dokazalo da u vicevima postoje vektorni antonimi.

mogu se nanizati različiti oblici pridjeva koji mogu biti i opisnoga karaktera, a mogu se sastojati i od više riječi (npr. *pomekan – potvrd, premekan – pretvrd, vrlo mekan – vrlo tvrd* i sl.).

Sljedeći su primjer koordinacijski antonimi koji označuju „položaj u prostoru i vremenu, koordinate prostora, vremena i apstraktne količine u odnosu na određenu točku gledanja“ (Šarić 2007: 111). Koordinacijski antonimi vidljivi su u sljedećem vicu:¹⁴

„Sredina je **ljeta**, sunce žari i pali, vruće je kao u paklu. Indijanci pitaju svog vrača: - Kakva će biti **zima**? – Nisam još kontaktirao Manitua, ali kada se budete vraćali iz šume ponesite malo drva, nije na odmet! (...)“ (Božić 2008: 35).

U odnosu su koordinacijskih antonima leksemi *ljeto* i *zima* koji označuju različito vremensko značenje s jedne točke gledišta.

Komplementarni (binarni) antonimi obuhvaćaju vrsni pojam u cijelosti, tj. bit je komplementarnosti u činjenici da se „dva logički suprotstavljena značenja koja imaju određeno polje svoga sadržajnoga prostiranja dopunjuju do točke potpuna obuhvaćanja kakva svojstva ili odnosa. Među njima nema nikakva srednjeg člana pa je negacija jednoga ravna potvrđivanju drugoga“ (Šarić 2007: 113).

Primjer vica u kojem se javljaju komplementarni (binarni) antonimi¹⁵ je:

„**Muškarac** je otkrio riječi pa izmislio govor. **Žena** je otkrila govor i izmislila brbljanje.“ (Božić 2008: 65)

Muškarac i žena međusobno su dva pojma koja se isključuju i nema trećega pojma koji bi se našao između njih.

U vicevima se mogu pronaći i primjeri hiperonimije i hiponimije, i to odnosa taksonimije i meronimije.

Primjer za hiperonimiju i hiponimiju može se pronaći u ovome vicu:

„Dalmatinac se vrati iz **Pariza** i u konobi priča društvu: - **Široke ulice, bulevari, blještavi dućani, „Mulen Ruž“, „Notr Dam“, fini ljudi...** – A *žene*? Pričaj, kakve su **Francuskinje**? – Ljudi, to niste vidjeli! **Divne, vitke**, i što je najvažnije, **svaka druga** hoće. – I? Onda? – Pa, ništa. Ja sam očito pitao svaku prvu.“ (Božić 2008: 89-90)

U ovome vicu pronalazimo brojne odnose hiperonimije i hiponimije, tj. nadređenosti i podređenosti. Prvi odnos hiperonimije i hiponimije vidljiv je između leksema *Pariz* i svih

¹⁴ I u ovome je vicu cilj pokazati prisustvo koordinacijskih antonima, a ne čitav vic pa se donosi samo uvodni dio vica.

¹⁵ Neki leksikolozi smatraju da spol ne bi smio biti komplementarni antonim nego konverzivni antonim. Međutim, rad se pridržava podjele prema djelu *Antonimija u hrvatskome jeziku* Ljiljane Šarić pa će se muškarac i žena smatrati komplementarnim antonimima.

ostalnih leksema (*bulevari, Mullen Ruž, Notr Dam*) i sintagmi (*široke ulice, blještavi dućani, fini ljudi*). Svi ti leksemi i sve te sintagme odnose se na Pariz. Tako su leksemi *bulevari, Mullen Ruž, Notr Dam, široke ulice, blještavi dućani* i *fini ljudi* u odnosu kohiponimije. Budući da se svi navedeni leksemi mogu smatrati dijelom Pariza kao grada, riječ je o odnosu meronimije u kojem je Pariz holonim (hiperonim, nadređeni pojam), a svi su podređeni pojmovi meronimi, a međusobno su u odnosu komeronimije. Drugi je odnos hiperonimije i hiponimije vidljiv između leksema *žene* i *Francuskinje*. Nadređenom se pojmu *žene* pridružuje i podređeni pojam *Francuskinje*. Takav se semantički odnos zove taksonomijom jer su *Francuskinje* žene, tj. možemo ih smatrati „vrstom žena“. Treći odnos hiperonimije i hiponimije tiče se odnosa između leksema *Francuskinje* i skupa leksema *divne, vitke* te sintagme *svaka druga*. *Francuskinje* su hiperonim dok su *divne, vitke* i *svaka druga* hiponimi jer oni pobliže označuju kakve su *Francuskinje*. Međusobno su ti pojmovi u odnosu kohiponimije.

Supstitucije ne moraju biti zasnovane isključivo na leksičkim odnosima, nego i na gramatičkim odnosima. Pritom je najčešće riječ o endoforičkome upućivanju koje se najčešće ostvaruje pronominalizacijom, tj. anaforam i kataforom. Pod pojmom anafore se podrazumijeva „lingvistički element koji se tumači na temelju drugog elementa u istoj rečenici ili diskursu“ (Trask 2005: 29). Endoforičko je upućivanje dvovrsno: intrafrastičko ili transfrastičko. Ako je upućivanje intrafrastičko, ono se odvija unutar granica jedne rečenice, a ako je upućivanje transfrastičko, ono izlazi izvan granica jedne rečenice. Intrafrastičko se upućivanje dalje može podijeliti na kontaktno i distaktno upućivanje. Pod pojmom kontaktnoga upućivanja podrazumijeva se redanje antecedenta i anafore ili postcedenta i katafore neposredno jedno iza drugoga dok distaktno upućivanje podrazumijeva da antecedent i anafora ili postcedent i katafora ne dolaze neposredno jedan iza drugoga.

Endoforičko se transfrastičko upućivanje na primjeru anafore može vidjeti u ovome vicu:

„Zašto **političare** zakapaju uvijek dublje od 2 metra? – Zato što su negdje u dubini **oni** ipak dobri ljudi.“ (Božić 2008: 32)

U ovome odnosu kažemo da je osobna zamjenica *oni* anafora, a leksem *političari* njezin antecedent. Riječ je o transfrastičkome upućivanju jer anafora i njen antecedent nisu u istoj rečenici.

Endoforičko se intrafrastičko distaktno upućivanje na primjeru anafore može vidjeti u ovome vicu:

„Edip gleda **Sizifa** kako gura kamen uzbrdo pa **ga** cinično upita: - Kako posao, Sizife? – Jebi si mater, Edipe!“ (Božić 2008: 16)

U ovome je vicu osobna zamjenica *ga* anafora, a *Sizifa* antecedent, ali je riječ o intrafrastičkome distaktnom upućivanju jer se anafora i antecedent nalaze unutar jedne rečenice, ali ne neposredno jedan iza drugog.

Endoforičko se intrafrastičko kontaktno upućivanje na primjeru anafore može vidjeti na sljedećem primjeru¹⁶:

„**Umirovljenike koji** negdje idu rano ujutro kad su tramvaji puni **ljudi koji** idu na posao. Znam da se voze besplatno, ali imaju cijeli dan, kamo se guraju rano ujutro?“ (Božić 2008: 22)

Leksemi umirovljenici i ljudi su u prethodnome vicu antecedenti dok je upitno-odnosna zamjenica koji anafora. Riječ je o intrafrastičkome kontaktnom upućivanju jer anafora i antecedent dolaze neposredno jedan iza drugog.

Kataforički se odnosi javljaju „kada red riječi odstupa od neutralnoga, uobičajenoga, i kada se usmjerava na ono što će uslijediti“ (Glovacki-Bernardi 2004: 57).

Primjer se endoforičke intrafrastičke distaktne katafore može pronaći u ovome vicu:

„Muškarci žele samo jedno i traže je od svake žene. Žene hoće **sve** i to traže od jednoga muškarca.“ (Božić 2008: 50)

Zamjenički je pridjev *sve* pobliže označen tek onim što slijedi iza njega, a ponajprije pokaznom zamjenicom *to*. Budući da je pokazna zamjenica odijeljena intenzifikatorom od katafore, riječ je o distaktnome intrafrastičkom upućivanju.

U vicevima se može pronaći i primjer endoforičke transfrastičke katafore:

„Žena se žali mužu: - Dragi, danas mi je zubar izvadio zdravi zub. – A **što** ti ja stalno govorim? **Čim otvoriš usta, nešto krene naopako.**“ (Božić 2008: 181).

Katafora je u prethodnome vicu izražena upitno-odnosnom zamjenicom *što*, a postcedent je zapravo čitava iduća rečenica: *Čim otvoriš usta, nešto krene naopako*. Rečenica s postcedentom odvojena je od kataforičke rečenice pa je riječ o transfrastičkome upućivanju.

Osim endoforičke intrafrastičke distaktne katafore, može se pronaći i intrafrastička kontaktna katafora:

¹⁶ Bit će prikazana samo jedna rečenica iz jednoga dugačkog vica kako bi se na primjeru pokazalo endoforičko intrafrastičko kontaktno upućivanje.

„Dane pita Maneta: - Je li, **koliko**: 20? – Šta 20? – A šta koliko?“ (Božić 2008: 126)

Katafora je u ovome vicu usko vezana uz njen postcedent pa je riječ o endoforičkome intrafrastičkom kontaktnom upućivanju.

Osim endoforičnih odnosa, postoje i egzoforični odnosi upućivanja, a oni se odnose na izvantekstno referiranje, točnije na izravno upućivanje na izvanjezični referent. Generalno se razlikuju dvije vrste egzofore: deiksija i homofora.

Pod pojmom deiksije podrazumijeva se „lingvističko označivanje“ (Trask 2005: 48), a postoje različite vrste referiranja na izvanjezični kontekst i na komunikacijsku situaciju.

Prvi bi tip bila osobna (personalna) deiksija koja razlikuje govornika, oslovljenika i ostale osobe u komunikaciji, a najčešće se ostvaruje uporabom ličnih zamjenica kao što je to ostvareno u ovome vicu:

„Kaže muž ženi: - Dodaj **mi** osigurač. – Čuj, što je to osigurač? Zar je to mužjak od ose?“ (Božić 2008: 25)

Drugi je tip mjesna (spacijalna) deiksija¹⁷ kojom se izražava gdje je što smješteno u odnosu na govornika, oslovljenika i ostale osobe koje sudjeluju u komunikaciji. Najčešće se ostvaruje uporabom pokaznih zamjenica i priloga kao što je to u ovome vicu:

„Zašto Indijanci pokapaju svoje mrtve iza brda? – Jer je **tamo** groblje!“ (Božić 2008: 35)

Treći je tip deiksije vremenska (temporalna) deiksija kojom se izražava govornikovo označivanje u vremenu: prije trenutka govorenja, u trenutku govorenja, nakon trenutka govorenja i sl. Najčešće se ostvaruje uporabom vremenskih priloga što potvrđuje i ovaj vic:

„Žena prolazi pored groblja i drhti od straha. **Tada** ugleda jednog prolaznika pa mu se približi: - Oprostite, mogu li u vašem društvu proći pored groblja, jako se bojim! – Naravno da možete. Potpuno vas razumijem. I ja sam dok sam bio živ.“ (Božić 2008: 29, 30)

Četvrti je tip društvena (socijalna) deiksija¹⁸ koja upućuje na socijalni status u društvu, ponašanje prema drugim ljudima, ali informira i o općoj kulturi sudionika komunikacije.

¹⁷ Mjesna (spacijalna) deiksija iskazuje tri stupnja udaljenosti onoga na što pokazuje: *proksimal* (nešto se nalazi blizu govorniku), *medijal* (nešto se nalazi blizu sugovornika) i *distal* (nešto je udaljeno i od govornika i od sugovornika).

¹⁸ Postoji i peti tip deiksije, a naziva se diskursna deiksa koja je vezana uz opsežnije i duže tekstove, a obično se uvodi tekstnim konektorima. O diskursnoj se deiksiji počelo govoriti razvojem pojma diskursa 70-ih godina 20. stoljeća.

Prepoznaje se prema načinu pisanja osobne zamjenice u 2. licu jednine ili množine kao što je to vidljivo u ovome vicu:

„Istražitelj ispituje optuženoga za privredni kriminal: - Kakvi su odnosi u **Vašem** poduzeću? – Odnosi tko što stigne.“ (Božić 2008: 194)

Drugi tip egzoforičnih odnosa jest homofora koja upućuje na kulturološki specificirano značenje. Najčešće je riječ o leksemima koji se odnose na društveno-političko uređenje određene zemlje (npr. predsjednik, kralj, princ itd.). Na taj se način može saznati kakav je tip vladavine zastupljen u određenoj zemlji. Čak se i o tome mogu pronaći podaci u ponekim vicevima:

„- Halo, ovdje Milan! Je li to Pantovčak? – Je, gospodine, što želite? – Hoću da postanem **predsjednik** RH-a, što mi za to treba? – Jesi ti, čovječe, lud? – Jesam, ali treba li još nešto?“ (<http://www.mojivicevi.com/politicki/2/>), zadnji pristup: 23.5.2018.

Implicitno se ponavljanje ostvaruje „ponavljanjem izraza koji nemaju istu referenciju, ali su semantički bliski“ (Ivanetić 2008: 9). Primjer se implicitnoga ponavljanja vidi u ovome vicu:

„Čovjek se davi u **moru**, a grupa **Dalmatinaca** komentira s **rive**: - Vidite li onoga čovjeka što se davi? – Vidimo! – A mi stojimo? – Imaš pravo, stojimo. – Pa zašto ne sjednemo?“ (Božić 2008: 78)

Ta tri leksema nemaju istu referenciju (ne upućuju na isti sadržaj), ali su semantički bliski, odnosno može ih se svrstati pod neki krovni pojam (ljetovanje, Jadransko more, Dalmacija, primorska Hrvatska).

5.1.2. Izostavljanja

Drugu skupinu kohezivnih sredstava čine već spomenuta izostavljanja od kojih je najučestalija elipsa. Elipsa podrazumijeva „izostavljanje logički nužnih dijelova rečenice ili izričaja koji se mogu nadoknaditi iz konteksta“ (Trask 2005: 72). Najčešće se izostavlja pomoćni glagol kao i u ovome vicu:

„Kako je nastao Brački kanal? – Braćanin (**je**) tražio izgubljenih 10 lipa.“ (Božić 2008: 136)

U potonjem je primjeru izostavljen pomoćni glagol biti.

Međutim u tekstu se mogu izostaviti i neke riječi kao i u ovome vicu:

„Bračni par dobije poštom dvije karte za operu s ceduljom: - Pogodite tko vam ovo šalje. Muž i žena razbijaju glavu tko im je mogao poslati te karte i to (**karte**) za najbolja mjesta, ali ne mogu ni naslutiti tko bi mogao biti tako ljubazan. Svejedno, odu oni u

operu i divno se provedu. Vrativši se kući, zateknu stan u neredu, temeljito opljačkan, a na stolu papirić: - Sad znate.“ (Božić 2008: 30)

U tome je vicu suvišno ponovno upotrijebiti riječ leksem *karte* jer je iz konteksta prvoga dijela rečenice jasno vidljivo da je riječ o kartama.

5.1.3. Glagolska vremena

Treću skupinu kohezivnih sredstava čine glagolska vremena i načini. Jedan je od takvih primjera korištenje prefigiranih glagola kako bi se izrazila svršenost prošle glagolske radnje što je vidljivo i u ovome primjeru:

„Veterinar se **razboli** i liječnik ga pita: - Recite mi, kolega, što vas muči? – Lako tako! Pitaš i znaš!“ (Božić 2008: 180)

Umjesto prefigiranoga glagola autor se mogao koristiti i dekomponiranjem predikata kako bi izrazio svršenost radnje, npr. *Veterinar je postao bolestan* ili *Veterinar je dobio neku bolest*.

5.1.4. Tekstni konektori

Četvrtu skupinu kohezivnih sredstava čine tekstni konektori koji su vezna sredstva na razini teksta. Postoje različite skupine konektora: mjesni, vremenski, načinski, uzročni itd. Jedan bi od primjera bio prisutan u ovome vicu:

„Dvije stonoge su se jedna drugoj zaklele na vječnu ljubav. **I** krenu one u šetnju s rukom u ruci, rukom u ruci, rukom u ruci, rukom u ruci, rukom u ruci, rukom u ruci...“ (Božić 2008: 19)

Veznik *i* ne povezuje samo riječi, nego prvi dio teksta s drugim dijelom teksta.

5.1.5. Govorne vrednote

Petu skupinu čini intonacija tj. govorne vrednote, ali one su važne u situacijama kada prepričavamo vic. One govor čine jasnijim, razumljivijim, ali i sadržajnim te zanimljivijim. To će se pokazati na primjeru jednoga vica:

„Dalmatinac se posvađa sa ženom: - Stipe, još ti samo rogovi fale da budeš pravi, pravcati magarac. – Magarac nema rogove. – E, onda ti ništa ne fali.“ (Božić 2008: 88)

Budući da se u vicu radi o Dalmatincima, neke su se riječi tijekom kazivanja mogle drugačije izgovoriti, tj. promijeniti im naglasak, ili da se vic ispriča na nekome od čakavskih dijalekata.

Budući da Dalmatinci u svakodnevnome govoru pričaju prilično brzo, mogao se ubrzati tempo govorenja, a intonacija se mogla promijeniti kada se mijenjaju sudionici dijaloga: muškarac i žena.

5.2. Koherentnost (koherencija)¹⁹

Pod koherentnošću se podrazumijeva smislenost teksta, logičko-semantička povezanost među rečenicama koja je rezultat procesa njegovih korisnika. Ona je naspram kohezivnosti fokusirana na dubinsku strukturu teksta, a u jednome se tumačenju smatra subjektivnijim konstitutivnim tekstnim načelom.

Referentna jedinica u ovome slučaju nije rečenica kao u kohezivnosti, nego tekst kao cjelina. Kao sredstva se koherencije najčešće navode: različita znanja o svijetu, uzročno-vremenski odnosi, semantička povezanost različitih leksema (izotopija), kronologizacija kao tip vremenskih odnosa: s jedne strane leksička koja se signalizira određenim vremenskim izrazima kao npr. *prvo*, *potom*, *nakon*, a s druge strane morfološka koja podrazumijeva uporabu perfekta za opis prošloga događaja i prezenta za prikaz trenutne situacije te već spomenuta kohezivna sredstva. To će se lako prikazati na temelju jednoga vica:

„Spiderman u Sloveniji skoči na zgradu, pa na drugoj i na trećoj stane: - K vragu, a gdje sad?“ (Božić 2008: 175)

Iako je ovaj vic vrlo kratak, dobar je primjer koherentnosti. U vicu se mogu pronaći kohezivna sredstva (elipsa, rekurencija), morfološka kronologizacija (prezent se koristi kako bi se prikazala trenutačna situacija), različita znanja o svijetu (Sloveniju se ismijava zbog njene veličine) itd. Može se, dakle, zaključiti da vicevi ispunjavaju i načelo koherentnosti.

Međutim koherentni niz rečenica sam po sebi još ne čini tekst jer tekstovi nastaju tek time što imaju temu, tj. tematsku strukturu do koje se dolazi „različitim koracima apstrahiranja i redukcije/a da se pritom ne koristi općevažećim postupkom preoblikovanja, što bi se moglo formulirati generativistički. Prema načelu raščlambe Praške škole na temu i remu moguće je odrediti različite tematske razine sve do tematske strukture rečenice. (...) U tom je smislu tema zadana, poznata ili kao poznata pretpostavljena informacija dok je rema ono što se govori o temi, dakle nova informacija.“ (Schrodt 2001: 241).

¹⁹ Kao što je to slučaj s kohezivnošću, tako je bolje koristiti pojam koherentnost, a ne koherencija jer je koherencija pojam koji se više veže uz psihologiju, a znači logičku i osjećajnu dosljednost u mišljenju i djelovanju.

Postoje različiti načini razvijanja reme iz teme. Jedan je od načina jednostavna linearna progresija u kojoj „rema (R) prve rečenice postaje temom (T) druge rečenice“ (Schrodt 2001: 241). Primjer vica u kojem se rema razvija jednostavnom linearnom progresijom je:

„Što znači (T1) biti vegetarijanac (R1)? – Vegetarijanac (T2 = R1) je stara indijanska riječ (R2), a znači loš lovac (R3).“ (Božić 2008: 37)

Vidljivo da se leksem vegetarijanac kao pojam prvi put javlja kao rema u prvoj rečenici dok se u drugoj rečenici taj isti leksem javlja kao T2 (tema br. 2) uz koji se vežu nove reme.

Drugi je način progresija s neprekinutom temom, a prepoznaje se po tome što „u nizu rečenica tema ostaje konstantna, u pojedinim se rečenicama samo dodaje nova rema“ (Schrodt 2001: 241). Kao primjer vica u kojem se javlja progresija s neprekinutom temom uzet će se već iskorišten vic:

„Dalmatinac (T1) završio na sudu (R1) i sudac ga pita na kraju (R2): - Ima li optuženi (T1) što za dodati (R3)? – Časni sude (R4), ja (T1) ne bih dodao (R3), ja (T1) malo oduzeo (R5). (Božić 2008: 90).

Vidljivo je da se Dalmatinac kao T1 (tema br. 1) provlači u svim rečenicama, doduše sa sinonimnim leksemima (*optuženi, ja*).

Treći je način progresija s izvedenim temama u kojoj se „teme pojedinih rečenica izvode iz jedne hiperteme“ (Schrodt 2001: 242). Primjer vica u kojem je provedena progresija s izvedenim temama jest:

„Pravila vrtlarstva (T1): 1. Tuđi alat radi samo u tuđim rukama. (T2), 2. Modne novotarije ne rade. (T3), 3. Ako to nitko ne koristi, za to postoji razlog. (T4), 4. Najviše dobiješ ono što najmanje trebaš. (T5)“ (Božić 2008: 53).

U potonjem je primjeru vidljivo kako je nadređena tema vrtlarstvo, tj. pravila vrtlarstva (T1), a uz nju se različite teme koje su usko vezane uz hipertemu, tj. ostale su teme njeni hiponimi.

Četvrti je način progresija raščlanjene reme u kojoj se „rema jedne rečenice raščlanjuje na više tema“ (Schrodt 2001: 242). Primjer jednoga takvog vica je:

„Idu dvije profesorice (R1) ulicom (T1). Jedna (T2 = R1) pita (R2), druga (T2=R1) štrudla (R3)!“ (Božić 2008: 20)

Vidljivo je da su profesorice u prvoj rečenici R1 (rema br. 1), a ta se rema u drugoj rečenici razdvaja na dvije različite teme.

Iako je vic kratak, jasan i jezgrovit, u njemu se mogu provesti različiti načini apstrahiranja sve do tematske strukture što govori u prilog vica kao koherentnoj tekstnoj vrsti.

5.3. Intencionalnost

Intencionalnost u užem smislu uključuje s jedne strane „namjeru emitenta da proizvede kohezivan i koherentan tekst, a s druge strane spremnost recipijenta da taj tekst prihvati.“ (Ivanetić 2003: 11). U širem pak smislu taj pojam obuhvaća sva sredstva koja emitenti koriste da bi u tekstu realizirali svoje namjere. To je povezano s teorijom komunikacije koja tvrdi da se komunikacijski ciljevi mogu postići samo ako se namjere učine prepoznatljivima. Zato se može tvrditi da je intencionalnost povezana sa svrhovitošću teksta.

Uz pojam se intencionalnosti vežu maksime engleskoga jezikoslovca Paula Gricea. Njegove maksime mogu se definirati kao strategije i smjernice za uspješnu konverzaciju. Grice razlikuje četiri maksime: maksimu kvalitete koja kaže da bi onaj koji prenosi neku poruku trebao biti kratak, sažet, informativan i jezgrovit u svome izlaganju, maksimu kvalitete koja zahtijeva da govornik govori istinu, maksimu relevantnosti koja zahtijeva da se drži onoga što je važno u iskazivanju te maksimu modaliteta koja zahtijeva da govornik bude jasan i razumljiv, odnosno da izbjegava nejasnoće i dvosmislenosti. Ako se maksime u prenošenju neke poruke ne uzmu u obzir, onda nastaju konverzacijske implikature. Na primjeru jednoga vica pokazat će se da vic zadovoljava kriterij intencionalnosti na temelju Griceovih maksima:

„Dva Dalmatinca opljačkaju banku. Sjede i gledaju u vreću pa jedan upita: - Hoćemo li brojati ili ćemo čekati vijesti da nam kažu koliko je opljačkano?“ (Božić 2008: 75)

U ovome je kratkom vicu vidljivo da vic ispunjava Griceove maksime. Ispunjena je maksima kvalitete jer je iskaz kratak, sadržajan, jezgrovit i informativan bez ikakvih suvišnih detalja, maksimu relevantnosti jer se govornik drži onoga što je važno (prenosi samo glavnu činjenicu, a to je da su Dalmatinci ukrali novce) te maksimu modaliteta jer je iskaz razumljiv i jasan bez dvosmislenosti (prenosi samo glavnu poruku, a to je da su Dalmatinci lijeni i da im se ne da ništa raditi). Maksima je kvalitete upitna jer nije sigurno da je iskaz istinit, ali netko možda iz vlastitoga iskustva može potvrditi da su Dalmatinci lijeni i da ništa ne žele raditi.

O intencionalnosti je indirektno govorio i J. L. Austin u svojoj teoriji govornih činova tvrdivši da naši izrazi ovise ne samo o značenju riječi nego i o nečijoj namjeri, tj. intenciji te društvenim uvjetima.

Čak je i već spomenuti Austinov učenik John Searle u svojoj teoriji govornih činova istaknuo kako su izrazi u nekome tekstu intencionalno, ali i konvencionalno uvjetovani.

Može se reći da vic ispunjava i konstitutivno načelo intencionalnosti poštujući načela uspješne komunikacije. Smatra se da intencionalnost ne bi trebala uvrštena u konstitutivna načela teksta jer je to ionako sastavni dio svake komunikacije.

5.4. Prihvatljivost

Prihvatljivost se odnosi na recepciju teksta, tj. na „stav recipijenta da očekuje kohezivan i koherentan tekst koji je za njega koristan i relevantan“ (Ivanetić 2003: 11). Odnosi se i na sposobnost recipijenta da rekonstruira tekst iz kojega izvlači vlastite zaključke. Kad se vic ispriča, onaj koji sluša trebao bi se nasmijati i time potvrditi da je „prihvatio“ vic. Trebao bi se nasmijati čak i onaj kojega bi vic mogao uvrijediti što je slučaj ako je riječ o vicevima koji ismijavaju neku manjinsku skupinu, neki narod, neku regiju i sl.

Svakako je bitno spomenuti da je preduvjet prihvatljivosti vica njegovo prepoznavanje: „Dakle kada se priča vic, među nama mora postojati suglasnost o onome što je vic, tako da se pričanje viceva zapravo pretvara u običaj koji i slušatelj i govornik moraju prepoznati kao takav. Osim toga, mi moramo dijeliti neku društvenu stvarnost da bismo mogli razumjeti odmak koji vic od nje pravi, trebamo dijeliti isti svijet da bismo razumjeli način na koji se vic običajima toga svijeta poigrava.“ (Dimitrijević 2012: 145)

Smatra se da prihvatljivost, kao i intencionalnost, ne treba uvrstiti u konstitutivna tekstna načelom jer je ionako sastavni dio svake komunikacije.

5.5. Informativnost

Informativnost označuje „količinu novoga i neočekivanoga u tekstu, čime se usmjeruje pažnja recipijenta“ (Ivanetić 2003: 12). Bitno je da tekst ne bude premalo ili previše informativan. Informativnost je prilično dvojben kriterij kad su u pitanju vicevi, osobito kad su u pitanjima vicevi o nacijama, narodnostima i pojedinim društvenim skupinama. Za one koji znaju kakav je neki narod (npr. Bračani su škrti), svaki vic o Bračanima ne nosi nikakvu informaciju, ali za one koji ne znaju kakvi su Bračani, svaki je vic informativan. Uz načelo informativnosti treba uzeti u obzir stereotype o Bračanima koji su vrlo popularni u Hrvatskoj.

5.6. Situativnost

Situativnost obuhvaća elemente koji utječu na to da neki tekst u nekoj situaciji bude relevantan: „Kao što će svaki komičar spremno priznati, presudan je odabir pravog trenutka, a da bi ovladao komičnim oblicima, mora znati pomno upravljati stankama, oklijevanjem, tišinom te odlukom kada treba detonirati mali dinamit vica.“ (Critchley 2007: 17) Svaki se vic može upotrijebiti u nekoj situaciji: vicevi koji imaju obilježja crnoga humora i vulgarni vicevi mogu se ispričati u nekome uskom i intimnom krugu, vicevi o pojedinim nacijama ili narodnostima mogu se ispričati u prisustvu te nacije ili narodnosti (pritom naravno valja biti oprezan da se osoba koja pripada toj naciji ili narodnosti ne uvrijedi), a mogu se ispričati i na nastavi književnosti u školama kako bi se na primjeru pokazalo koja su to obilježja vica.

5.7. Intertekstualnost

Kriterijem intertekstualnosti naglašava se „ovisnost produkcije i recepcije nekoga teksta o znanju sudionika komunikacije o drugim tekstovima“ (Ivanetić 2003: 12). Jedan od primjera intertekstualnosti može se pronaći u ovome kratkom vicu:

„Kako je, Sizife? – A, eto, gura se.“ (Božić 2008: 16)

Onaj koji čuje taj vic, a ne poznaje antički mit o Sizifu i njegovoj kazni koju su mu bogovi namijenili, neće shvatiti ovaj vic. Stoga je prethodno znanje o tekstovima važno za razumijevanje nekih viceva.

5.8. Regulativna načela tekstualnosti

Osim konstitutivnih načela tekstualnosti, postoje i regulativna načela tekstualnosti koja ne definiraju komunikaciju tekstovima nego je kontroliraju i isključivo su pragmatički usmjerena. Tri su regulativna načela tekstualnosti: efikasnost, efektivnost i primjerenost.

Efikasnost podrazumijeva minimum napora emitenta i recipijenta pri korištenju tekstova. Ako emitent treba puno vremena i načina da prenese vic recipijentu, onda nije efikasan. Isti se princip može primijeniti na recipijenta u situacijama kada neki jednostavan vic ne može shvatiti brzo. To znači da nije efikasan u shvaćanju vica.

Efektivnost podrazumijeva stvaranje dojma i prikladnih uvjeta za postizanje cilja. Govornik načinom iznošenja vica (naglašavanje pojedinih dijelova, tempo, intonacija, gestikulacija, mimika) i u određenim situacijama uspijeva recipijentima prenijeti poruku vica. Može se reći da su za efektivnost bitne govorne vrednote, ali i situativnost kao konstitutivno načelo tekstualnosti.

Primjerenost podrazumijeva kongruentnost teksta, njegovu uporabu u kontekstu i način na koji se zadovoljavaju kriteriji tekstualnosti. Vic je primjeren ako ispunjava sva načela navedena u definiciji.

5.9. Vic prema tipologiji tekstnih vrsta

Osim na formalnoj razini, vic se može analizirati i na funkcionalnoj razini. Funkcionalna se analiza vica temelji na funkcionalističkoj klasifikaciji govornih činova američkoga jezikoslovca Johna Searlea. Searle razlikuje pet funkcija tekstova te ih tako dijeli i u skupine: asertivi (cilj im je reći kako stvari stoje), direktivi (cilj im je navesti ljude da nešto učine), komisivi (cilj je obvezati sebe da se nešto učini), ekspresivi (cilj im je izraziti osjećaje i stavove) te deklarativi (cilj im je promijeniti stanje stvari). Njemački jezikoslovac Klaus Brinker također preuzima Searleovu tipologiju govornih činova, ali daje drugačije nazive: asertive naziva *informativima* (njem. *Informationstexte*), direktive naziva *apelativima* (njem. *Appelltexte*), komisive naziva *obligativima* (njem. *Obligationstexte*), ekspresive naziva *kontaktivima* (njem. *Kontakttexte*) dok deklarativima ne mijenja ime (njem. *Deklarationstexte*) (Brinker 2005: 145)

Ponekad je teško pojedinu tekstnu vrstu smjestiti u određenu skupinu, a takav je slučaj i s vicem. Međutim za vic kao tekstnu vrstu najvažnija je skupina asertiva koji žele iskazati kako stvari stoje. Asertivi se također mogu podijeliti u određene podskupine, a to su: informativi, eksplikativi, orijentiri/registrativi te animativi. Vic bi se prema svojim obilježjima ponajprije mogao svrstati u animative jer pošiljatelj želi utjecati na mišljenje ili stav adresata. Pričanjem vica pošiljatelj želi da se i adresat nasmije i da izazove humor kod adresata. Animativi su vrlo nestabilna podskupina asertiva jer se po svojim obilježjima približavaju direktivima kojima je cilj da se nekoga navede na neku radnju ili na preuzimanje stava.

Vic bi se teško mogao svrstati u komisive, ekspresive ili deklarative pa je trenutačna teza da je vic asertiv, odnosno informativ, sasvim prihvatljiva.

6. Klasifikacija viceva u hrvatskoj svakodnevi

Iako su vicevi izrazito heterogena i šarolika tekstna vrsta, podložni su klasifikaciji. Međutim klasificirati viceve izuzetno je težak zadatak jer neki vicevi sadržavaju obilježja više viceva pa su same granice protočne. Osim toga, vicevi se izuzetno brzo pojavljuju, i to u različitim medijima i u različitim situacijama, a često prate i društvene trendove i promjene pa se sukladno tomu javljaju novi tipovi viceva. Upravo iz tih razloga ne postoji nijedna cjelovita i univerzalna klasifikacija viceva koji se javljaju u hrvatskoj svakodnevi. Klasifikacija viceva koja će se ponuditi u ovome radu rezultat je prikupljanja viceva iz različitih zbirki viceva, iz različitih tiskovina, ali i s različitih internetskih stranica. Klasifikacija se viceva bazira na osnovu tematike, likova koji su tipični za te viceve, strukturi koja je tipična za određene viceve, dobni skupina za koje su vicevi namijenjeni, prema poznatim ličnostima sl. Potrebno je naglasiti kako ni ova klasifikacija nije konačna i da postoje mogućnosti preinake i nadopune iste.

6.1. Ritualizirani vicevi u formi dijaloga

Kao što im samo ime kaže, riječ je o vicevima koji imaju „vrlo razumljivu rutinsku dramaturgiju“ (Hadžić 1998: 97). Takvi su vicevi pisani uglavnom u formi dijaloga, a glavni su akteri nužno suprotnosti, tj. antipodi: muž – žena, konobar – gost, liječnik – pacijent, sudac – optuženi, djeca – roditelji i dr. Takvi su vicevi prilično predvidljivi, a uz svakog se aktera veže određeni tip obilježja.

Kada je riječ o mužu i ženi kao antipodima, muževi su često prikazani kao odmjereni, površni, jednostavni, ali i kao sposobni dok su žene prikazane kao nespretna, kaotična, izuzetno emotivna, ali i kao manje pametna i inteligentna. Žene se često smatraju krivcima za probleme u vezi, a gotovo se uvijek nameću kao dominantna karika u vezi. Upravo ti argumenti idu u prilog već spomenutoj mizoginiji koja je vrlo česta pojava u viceva. Neki od takvih viceva su:

„Muškarac je otkrio ženu i izmislio seks. Žena je otkrila seks i izmislila migrenu.“ (Božić 2008: 66)

„Muškarac je otkrio prijateljstvo i izmislio ljubav. Žena je otkrila ljubav i izmislila brak.“ (Božić 2008: 66)

U odnosu *konobar – gost* konobar je obično taj koji mora udovoljavati gostu i pokušati ispuniti zahtjeve gosta koji su ponekad vrlo neobični i neizvedivi. Gost je obično taj koji ima izrazito smiješne ispade jer ponekad ne razumije što mu konobar želi reći pa često dolazi do

nesporazuma u komunikaciji, ali ponekad i konobari mogu svojim smiješnim ispadima izazvati smijeh.

„Seljak dolazi u luksuzan restoran i pita konobara što nude. – Danas nudimo kavijar. – A što je to kavijar? – To su jaja od ribe. – Onda mi dajte dva na oko.“ (<https://bogati.eu/najbolji-konobarski-vicevi/>), zadnji pristup: 23.5.2018.

„ – Konobar, ova juha miriše na rakiju – požali se gost u restoranu. Konobar se pomakne dva koraka unatrag i upita: - Miriše li i sad?“ (<https://bogati.eu/najbolji-konobarski-vicevi/>), zadnji pristup: 23.5.2018.

Odnos *liječnik – pacijent* gotovo je identičan odnosu konobara i gosta. Liječnik prenosi dobre ili loše vijesti pacijentu, a pacijent često ne razumije što mu liječnik govori ili ima neobične ideje za rješenje vlastitih problema. U takvim situacijama oba sudionika mogu biti smiješna: liječnik sa svojim savjetima, a pacijent sa svojim rješenjima:

„Pita pacijent doktora: - Imate li nešto protiv kašlja? – Nemam, samo vi kašljite.“ (<http://zajebanko.com/vicevi-o-doktorima/>), zadnji pristup: 23.5.2018.

„ – Doktore, bole me oči kad pijem kavu. – Pa probajte izvaditi žlicu iz kave dok pijete.“ (<http://zajebanko.com/vicevi-o-doktorima/>), zadnji pristup: 23.5.2018.

„Dolazi žena kod doktora. – Doktore, patim od impotencije. – Kako patite? Pa Vi ste žensko! – Ma muž boluje, a ja patim.“ (<http://zajebanko.com/vicevi-o-doktorima/>), zadnji pristup: 23.5.2018.

Odnos suca i optuženoga specifičan je po tome što optuženi uvijek traži oslobađajuću presudu, a argumenti koje iznosi u svoju obranu nisu dovoljni, a gotovo su uvijek smiješni:

„Sudac se obraća optuženiku: - Zašto ste ukrali taksi? – Zbog policajca. – Kako zbog policajca? – Pa, on mi je to preporučio! – Kako to mislite? Policajac Vam je preporučio da ukradete taksi? – Pa da, kad sam ga pitao kako da najbrže dođem do aerodroma, on mi je rekao da uzmem taksi.“ (Božić 2008: 24)

Poseban je i odnos roditelja i djece²⁰. U takvim vicevima djeca roditeljima postave neobična pitanja na koje roditelji ne mogu dati odgovor jer su iznenađeni samim pitanjem. Najčešće je riječ o razgovoru između oca i sina u kojem se majke, tj. žene kritiziraju ili ismijavaju. Ono što izaziva smijeh jesu odgovori roditelja, ali i dodatna pitanja koja postavljaju djeca:

„Sin pita oca: - Tata, je li istina da u nekim dijelovima Afrike muškarac ne upozna ženu dok se ne vjenčaju? – Tako ti je, sine moj, u svim zemljama.“ (<http://www.show.hr/vic/bracni-obicaji/>), zadnji pristup: 23.5.2018.

„ – Mama, tata je opet pijan! – Kako znaš? – Opet pokušava obrijati svoj odraz!“ (<http://www.show.hr/vic/brijanje-4/>), zadnji pristup: 23.5.2018.

²⁰ Vicevi u kojima su antipodi roditelji i djeca mogu se ubrojiti i u korpus dječjih viceva koji se tematiziraju u nastavku rada.

6.2. Pitalice i zagonetke

Kada je riječ o pitalicama i zagonetkama, one su definitivno jedne od najkraćih podtipova viceva. Nisu sve pitalice i zagonetke šaljive i humoristične, ali postoje pitalice i zagonetke koje svojim neobičnim i pomalo besmislenim odgovorima izazivaju smijeh. Njihova je struktura vrlo jednostavna i predvidljiva, a najčešće je riječ o odnosu pitanje – odgovor. Vrlo su omiljene među djecom, ali neke od njih namijenjene su isključivo odraslima jer su nekorektne, pa čak i vulgarne:

„Što je rizik? – Kad želiš prdnuti, a imaš proljev.“ (Božić 2008: 44)

„Kako se zove dijete plavuše i Ronalda? – Retardo.“
(<http://www.cafe.co.me/index.php/zabava/zanimljivosti/83-smijesne-pitalice>), zadnji pristup: 23.5.2018.

„Kako Kinez drži dijete? – Jede jednim štapićem.“
(<http://www.cafe.co.me/index.php/zabava/zanimljivosti/83-smijesne-pitalice>), zadnji pristup: 23.5.2018.

6.3. Etnički vicevi

Etnički su vicevi jedan od najpoznatijih, najrazgranitijih i najučestalijih podtipova viceva. Gotovo da ne postoji vic u kojem neka druga skupina ljudi, narod i regija, neće biti izvrgnuta smijehu, pa čak i ruglu jer se smatra da je netko uvijek bolji od drugoga. Zanimljivo je primijetiti da su stranci uvijek bili popularna tema, pa čak i u književnosti. Još je stari rimski komediograf Plaut tvrdio kako su stranci zanimljivi jer u njima pronalazimo lošiju inačicu sebe. Stoga je većina njegovih komedija bila smještena u grčki ambijent, glavni su likovi bili Grci, preuzimala su se i prerađivala djela grčkih komediografa, a koristila se i grčka kostimografija²¹ iako je Plaut upućivao na pokvarenost svakoga društva, a ne samo grčkoga. Čak se i u vrijeme hrvatske renesansne književnosti razvio ideologem tzv. Drugoga koji je obuhvaćao brojne konotacije, a jedna od konotacija bilo je i tzv. periferno Drugo koje je podrazumijevalo ismijavanje stanovnika s periferije tadašnje Dubrovačke Republike.

Kada se govori o etničkim vicevima, onda je najčešće riječ o iznimno bliskoj geografskoj udaljenosti, narodima koji su kulturološki vrlo bliski, ali opet toliko različiti. U Hrvatskoj su to najčešće susjedne države (Bosanci, Slovenci i Srbi). Međutim u Hrvatskoj se kritiziraju i stanovnici pojedinih regija unutar Hrvatske (Dalmatinci, Zagorci, Bračani i sl.) dok su u Njemačkoj to najčešće Austrijanci i Nizozemci, a u Španjolskoj to Španjolci i Portugalci. Obično netrpeljivost među narodima i regijama, barem kada je vic u pitanju, teče obostrano i

²¹ Taj se niz Plautovih komedija naziva *fabula palliata*, a naziv je dobio po grčkome dijelu kostima zvanom *pallum*.

vicevi o susjednim narodima i regijama supostoje s obje strane. Etnički su vicevi još smješniji ako su pisani nekim dijalektom ili regiolektom jer je i način govora taj koji izaziva smijeh zbog toga što je neobičan, rijedak, ali i nerazumljiv. Međutim etnički vicevi nastaju kako bi se u onome drugom pronašla lošija inačicu vlastitoga naroda, ali i vlastitoga ja. Primjerice, Bosanci se ismijavaju jer su glupi i pretjerano opušteni, ali u većoj mjeri nego netko drugi, ali opet se mora priznati da u svakome narodu postoje glupi ljudi i ljudi koji vole prekomjerno uživati u životu.

6.3.1. Dalmatinci

Glavna je odlika Dalmatinaca, prema većini ljudi, da su lijeni, hvalisavi, opušteni, da ne razmišljaju ni o čemu te da su im glavne životne preokupacije ribarenje, ispijanje vina i zavođenje žena. Takav se stereotip brzo raširio u hrvatskoj svakodnevnici i postoji puno viceva o Dalmatincima koji sve pokušavaju obaviti na jednostavan i snalažljiv način što im često i polazi za rukom:

„Vratio se Šime iz Njemačke i govori Ivi: - Znaš li ti, stari moj, da sam ja njemački naučio za tjedan dana. – Ma to je nemoguće! Oprosti, ali ja to ne mogu razumjeti! – Nisi jedini, ni Nijemci nisu mogli.“ (Božić 2008: 74)

„Dva Dalmatinca opljačkaju banku. Sjede i gledaju vreću pa jedan upita: - Hoćemo li brojati ili ćemo čekati da nam kažu koliko je opljačkano?“ (Božić 2008: 75)

„Dalmatinac pita susjeda: - Studira li još tvoj sin? – Da, studira. – A što će biti kad završi? – Starac.“ (Božić 2008: 76)

6.3.2. Zagorci

Zagorci su česta tema u vicevima, a negativne osobine koje se ističu jest pretjerano uživanje u alkoholu i velik broj parničenja, čak unutar obitelji. U vicevima o Zagorcima javljaju se i prototipna kajkavska imena, npr. Bara, Štef ili Štefa, a najčešće je riječ o bračnome paru:

„Bara otvara vrata svom pijanom Štefu, a on će: - Dakle, ja stvarno nemam sreće. – Kako to? – Cijelu noć sam pio da te zaboravim, a sad te vidim duplo!“ (Božić 2008: 93)

„Štef dobije na lotu, skupi celu familiju i počne: - Je, penezi su tu: ili bumo hižu nadozidali, ili bumo kupili pežoja, ili bumo kupili vikendicu ili bum suseda Jandraša dal na sud.“ (www.free-zg.htnet.hr/Anto_Brekalo), zadnji pristup: 23.5.2018.

6.3.3. Istrijani

Vicevi o Istrijanima nisu toliko brojna skupina etničkih viceva, ali ipak postoji nekoliko viceva o Istrijanima. Istrijani se ismijavaju jer se smatraju „uljezima“ u Hrvatskoj, regijom koja mentalitetom i načinom življenja u potpunosti odudara od ostatka Hrvatske. Ono što se Istrijanima zamjera jest njihova velika otvorenost Italiji i življenje prema talijanskom modelu što Istrijanima često ne polazi za rukom. I u tim se vicevima često javljaju prototipna imena, npr. Aldo i Pino:

„Istrijanka nazove majku iz Italije: - Imam novoga dečka, iz Udina. – Bravo, kćeri! Talijan, sigurno je bogat, a kako se zove? – Izudin.“ (Božić 2008: 115)

„Zašto se Istrijanke najbolje ljube? – Zbog dvojezičnosti.“ (Božić 2008: 115)

6.3.4. Ličani

Ličani nisu toliko zastupljeni u okviru etničkih viceva, ali može se pronaći i ponešto viceva o njima. Ličani su u vicevima često prikazani kao ne odveć pametni ljudi te ljudi koji slijede ruralan način života čime se oni ponose. Prototipan par koji se javlja u vicevima o Ličanima jesu Dane i Mane:

„Dane i Mane krenu u šumu sjeći drva. Mane nosi sjekiru i motornu pilu, a Dane na leđa uprtio balkonska vrata s cijelim štokom. Čudi se Mane: - Dobro, Dane, što će ti ta vrata? – A kako ćemo otvarati pivo?“ (Božić 2008: 122)

„Dane čita novine i pita Manu: - Mane, što ćeš poduzeti dođe li do građanskoga rata? – Baš me briga, ja živim na selu.“ (Božić 2008: 123)

6.3.5. Bračani i Škoti

Bračani i Škoti mogu se svesti na zajednički nazivnik, i to na osnovi jedne osobine, a to je škrtost. Bračani i Škoti su škrti i egoistični i misle isključivo na sebe:

„Na Brač stigao lunapark i sin moli oca: - Ćaća, daj mi 10 kuna za krug na vrtuljku! – Jesi li ti normalan? Zar ti nije dosta što se zemlja vrti?“ (Božić 2008: 138)

„Kako počinje škotska kuharica? – Posudite 10 jaja...“
(<http://www.mojivicevi.com/narodi/2262-skoti/>), zadnji pristup: 23.5.2018.

6.3.6. Hercegovci

Vicevi o Hercegovcima izrazito su heterogena skupina jer postoje brojne mane koje se vežu uz Hercegovce pa ih nije sve tako lako uzeti u obzir. Hercegovcima se zamjera nepotizam koji se često veže uz njihovo zapošljavanje, pretjerana ljubav prema Hrvatskoj, njihova široka geografska rasprostranjenost (osobito u Zagrebu), neopisiva ljubav prema bijeloj boji, što potvrđuje i nošenje bijelih čarapa, i mercedesu kao automobilu, ali i poneke prevare kad je poslovanje u pitanju:

„Hercegovac zamoli Zagrepčanina: - Posudi mi 100 kuna da odem kući u Hercegovinu. – Evo ti 1000 kuna pa povedi još devetoricu.“ (Božić 2008: 153)

„3 najgore hercegovačke kletve: 1. Dabogda ti dijete ne vidjelo Zagreba., 2. Dabogda ti mobitel imao dvojnika., 3. Dabogda ti se bijele čarape oprale sa šarenom robom.“ (Božić 2008: 157-158)

„3 razloga zbog kojih je Hercegovac ljubomoran na papu: 1. Zato jer ima veću kuću od njega., 2. Zato jer mu je mercedes na kat., 3. Zato jer je cijeli u bijelom.“ (Božić 2008: 158)

6.3.7. Bosanci²²

Vicevi o Bosancima jedna su od najpopularnijih skupina etničkih viceva. Gotovo da nema osobe koja ne zna jedan vic o Bosancima. Mnogi Bosance smatraju narodom koji ima izrazito kvalitetan smisao za humor, a epiteti koji se vežu uz Bosance jesu: smiješni, otkaćeni, ne odveć pametni i inteligentni, ali ponekad i snalažljivi:

„Na sarajevskome aerodromu začuje se šuštanje na razglasu i oglašuje se spiker: - Molimo putnike da ne bacaju lepinje i pite na pistu, metalna će ptica sama sletjeti.“ (<http://www.najboljivicevi.com/kategorija/bosanci-13-10.php>), zadnji pristup: 23.5.2018.

„Zašto Bosanac kad ulazi u tenk nosi dvije glavice kupusa? – Da nahrani gusjenice.“ (<http://www.najboljivicevi.com/kategorija/bosanci-13-10.php>), zadnji pristup: 23.5.2018.

„Što radi Bosanac kad završi Ekonomski fakultet? – Prebaci skelu na Filozofski.“ (<http://www.najboljivicevi.com/kategorija/bosanci-13-10.php>), zadnji pristup: 23.5.2018.

6.3.8. Slovenci

Vicevi o Slovencima brojni su, ali izrazito jednoobrazni i predvidljivi. Slovenci se ismijavaju jer im je država mala uspoređujući je s ostalim susjednim državama. Budući da u Sloveniji ima

²² U viceve o Bosancima mogu se ubrojiti i vicevi o Muji i Hasi, ali vicevi o Muji i Hasi čine zaseban korpus pa će se u radu obraditi pod posebnim poglavljem.

mnoštvo doseljenika iz BiH i Srbije, smatra se da ne postoje autohtoni Slovenci pa se i takva tematika može pronaći u vicevima o Slovencima:

„Slovenac govori Bosancu: - Vi Bosanci, čim napunite 18 godina, dođete u Sloveniju tražiti posao. – A vi Slovenci, čim napunite 18 godina, dođete kod nas u Bosnu tražiti oca.“ (Božić 2008: 166)

„Kakav kondicijski trening ima slovenska nogometna reprezentacija? – Dva kruga oko Slovenije.“ (Božić 2008: 169)

6.3.9. Crnogorci

Crnogorci se na temelju jedne osobine mogu povezati s Dalmatincima, a to je lijenost. Međutim u vicevima o Crnogorcima zanimljivo je pratiti netrpeljivost između Srba i Crnogoraca koji su prije živjeli u jednoj državi. Crnogorci smatraju da su poseban narod dok Srbi smatraju da su Crnogorci uvijek bili zajedno sa Srbima u državi i da ne zaslužuju samostalnu državu:

„Zašto Crnogorci dolaze u Srbiju? – Zato što su čuli da tamo nema posla.“ (<http://www.najboljivicevi.com/kategorija/crnogorci-12-0.php>), zadnji pristup: 23.5.2018.

„Kako Crnogorac zavodi djevojku? – Djevojko, vidiš li onaj cvijet ondje? – Vidim. – Idi ga i uberi. To je za tebe.“ (<http://www.najboljivicevi.com/kategorija/crnogorci-12-0.php>), zadnji pristup: 23.5.2018.

6.3.10. Makedonci

Vicevi o Makedoncima uglavnom se tiču makedonskoga jezika koji se, iako pripada skupini južnoslavenskih jezika, po mnogočemu razlikuje od ostalih južnoslavenskih jezika. U takvim se vicevima često poigrava makedonskim jezikom²³ pa se domaće riječi na vrlo smiješan i neobičan način doslovno i opisno prevode na makedonski jezik koristeći se pritom osobitostima makedonskoga jezika:

„Kako se na makedonskome kaže bestrajni top? – Topče ni da mrdne.“ (<http://www.show.hr/vic/jezici-1/>), zadnji pristup: 23.5.2018.

„Kako se na mađarskome kaže štala? – Mu- barak.“ (<http://www.show.hr/vic/jezici-1/>), zadnji pristup: 23.5.2018.)

²³ Makedonski je jezik zanimljiv za jezično poigravanje jer, kao i bugarski jezik, nema padeže.

6.3.11. Cigani (Romi)

Vicevi o Ciganima (Romima) vrlo su popularni. Prisustvo Cigana (Roma) u svakodnevnome životu u ljudima izaziva nelagodu, strah i zazor koji je u potpunosti neutemeljen, ali vrlo zastupljen zbog poopćenih, uvriježenih i društveno prihvaćenih stereotipa. Međutim u vicevima su Cigani (Romi) prikazani kao vrlo snalažljivi, izrazito smiješni, ali ne odveć pametni ljudi te kao ljudi koji se bave različitim djelatnostima koje nisu društveno općeprihvaćene. Česta mana koja se veže uz Cigane (Rome) jest smrad. Romski je jezik također poseban na svoj način pa se često rađaju vicevi o doslovnome prevođenju na romski jezik:

„Podigne učiteljica mladoga Cigu i upita ga: - Ti se kupáš. Koje je to glagolsko vrijeme? – Nepostojće!“ (http://www.najboljivicevi.com/kategorija/ciganski_vicevi-19-0.php), zadnji pristup: 23.5.2018.

„Zašto Cigani svaki put plaču kad gledaju Titanik? – Žao im željeza.“ (http://www.najboljivicevi.com/kategorija/ciganski_vicevi-19-0.php), zadnji pristup: 23.5.2018.

„Kako se zove Ciganin koji zna geometriju? – Romb.“ (http://www.najboljivicevi.com/kategorija/ciganski_vicevi-19-0.php), zadnji pristup: 23.5.2018.

6.3.12. Židovi²⁴

Vicevi o Židovima izrazito su popularni. O Židovima postoji mnoštvo stereotipa: iznimno bogat narod i izuzetno složan narod, narod koji ima smisao za financije i različite poslove, ali koji često poseže za radnjama koje uključuju prevaru, a nerijetko ih se karakterizira kao škrte ljude. Židovi su posebni i po tome što sami smišljaju viceve o sebi pa ih odlikuje i autoironija, a to je tvrdio i Freud: „Židovi prave najbolje viceve o sebi.“ (Hadžić 1998: 89):

„Brod tone. Ljudi viču, plaču, jedan Židov je očajniji od svih ostalih. Prilazi mu drugi Židov i kaže: – Što se toliko dereš? Je li brod tvoj?“ (Hadžić 1998: 90).

„Tko je junak? – Onaj tko zna istrpjeti vic!“ (Hadžić 1998: 90)

6.4. Chuck Norris

Chuck Norris jedna je od najpopularnijih televizijskih osobnosti diljem svijeta i postao je simbol nepobjedivosti i nesavladivosti. Lik Chucka Norrisa izrazito je hiperboliziran: nema situacije u kojoj bi Chuck Norris mogao umrijeti. Struktura je viceva o Chucku Norrisu vrlo

²⁴ Židovi će se kao važan element spomenuti u vicevima crnoga humora.

jednostavna jer se najčešće sastoji od jedne rečenice. Upravo ta njegova besmrtnost postaje predmetom vica:

„Chuck Norris se rodio u kolibi koju je sam sagradio.“ (Božić 2008: 200)

„Svemir se širi jer bježi od Chucka Norrisa.“ (Božić 2008: 200)

„Jedino je Chuck Norris dobio osmicu na lotu.“ (Božić 2008: 201)

6.5. Smiješni oglasi

Smiješni su oglasi iznimno heterogena skupina i u njima se mogu javiti različite teme. Struktura je smiješnih oglasa jednostavna i predvidljiva i gotovo je identična strukturi uobičajenoga oglasa:

„Prodajem ladu trula višnja, više trula nego višnja!“ (Božić 2008: 204)

„Prodajem kuću na klizištu. Nije puno prešla.“ (Božić 2008: 204)

„Djevojka, 23 godine, visoka, zgodna, crna kosa, plave oči, zaposlena, bogata, traži mušku osobu sličnih osobina kojoj bi prodala deset kubika bukovih greda. Povoljno!“ (Božić 2008: 204)

6.6. Igra riječima

Iako je Freud viceve koji se temelje na igri riječi nazvao netendencioznima i besmislenima, vicevi koji se baziraju na igri riječi vrlo se često pojavljuju i nerijetko izazivaju smijeh kod čitatelja i slušatelja. Vicevi igre riječi dobar su primjer doslovnoga prevođenja, ali i postupka neologije, tj. leksikogeneze. Igrajući se riječima, stvaraju se nove riječi koje svojom kombinacijom izazivaju smijeh kod čitatelja i slušatelja. Najčešće je riječ o doslovnome prevođenju riječi iz drugih jezika na hrvatski jezik ili koji drugi jezik (engleski, srpski, mađarski, bošnjački), ali i o tvorbi novih riječi u hrvatskome jeziku. Kada je riječ o prevođenju riječi iz drugih jezika, onda se najčešće prevode strana imena na hrvatski jezik što je uglavnom besmisleno, ali dobivena kombinacija izgleda vrlo smiješno pa izaziva smijeh kod čitatelja. Drugim riječima, radi se o riječima građenima od domaćih sastavnica prema stranome modelu – to su prevedenice u najširem smislu toga termina, dakle jedna opća kategorija sa svim podvrstama: ta vrsta neologizama javlja se obično kao reakcija na posuđenice – najčešće se tu radi o tzv. „posuđenicama iz luksuza, koje jednostavno nisu potrebne, koje su često odraz brzine prenošenja neke vijesti ili pak jezičnoga snobizma“ (Muhvić-Dimanovski 2005: 67). Tvorba „novohrvatskih“ riječi rezultat je kritike politike jezičnoga čistunstva koja pošto-poto želi u

hrvatski jezik uvesti izvorne hrvatske riječi kako bi se smanjio utjecaj jezičnoga posuđivanja pa se često javlja ironiziranje vlastitoga jezika:

„Neda Ukraden – No yes stolen“ (Božić 2008: 208)

„Maja Blagdan – Svibanjka Praznik“ (Božić 2008: 208)

„Supermen – Čika Spasoje“ (Božić 2008: 209)

„Pčela – beremed“ (Božić 2008: 210)

„Bankomat – serekeš“ (Božić 2008: 210)

„Batman – Bajro Šišmiš“ (Božić 2008: 211)

„Priyatno – Diši malo“ (Božić 2008: 211)

6.7. Dječji vicevi

Dječji su vicevi sasvim sigurno jedna od najbogatijih skupina viceva i dio su tzv. dječjega folklora.²⁵, a nedvojbeno je da su oni i „neizostavan i vrlo živi dio svakodnevna dječjeg verbalnog komuniciranja“ (Marks 1991: 214). Proučavajući korpuse dječjih viceva, može se primijetiti da su oni vrlo šarolika skupina i obuhvaćaju različite tipove viceva (npr. zagonetke i pitalice, životinjske viceve, ritualizirane viceve bazirane na odnosu otac – sin itd.). Predlažu se različiti načini klasifikacije dječjih viceva: na temelju formalne strukture (npr. vicevi, pitalice, zagonetke, šaljive priče i sl.), na temelju likova koji se često pojavljuju (npr. Mujo i Haso, Ivica, životinje), ali i na tematskoj razini (usp. Marks 1991: 213). Međutim najpoznatiji korpus dječjih viceva odnosi se na viceve o Ivici (Perici). Ivica je dječak koji svojim smiješnim i neočekivanim odgovorima izaziva smijeh. Njegovi ispadi očituju se u razgovorima s roditeljima i profesorima u školi. Važno je obilježje takvih viceva izostanak vulgarnosti jer su namijenjeni za djecu:

„Pozvao ravnatelj Peričina oca na razgovor: - Vaš sin je prepisivao od najbolje učenice u razredu. – Kako možete biti sigurni u to? – Siguran sam jer je ona nakon prvoga pitala napisala da ne zna, a vaš sin ni ja.“ (http://www.najboljivicevi.com/kategorija/mali_perica-2-0.php),
zadnji pristup: 23.5.2018.

„Pita profesor povijesti Ivicu: - Ivica, reci ti nama gdje je potpisana Deklaracija neovisnosti? – Na dnu papira.“ (<http://www.os-pavao-belas.hr/zanimljivosti/76-vicevi-o-skoli>),
zadnji pristup: 23.5.2018.

²⁵ Dječji folklor čine sve jednostavne, najčešće usmenoknjiževne forme, vezane uz djecu, tj. uspavanke, brojalice, priče o životinjama, bajke itd. (usp. Marks 1991: 213).

„Sine, zvala me učiteljica, dobio si jedinicu iz zadaćnice iz hrvatskoga jezika. Koja je bila tema? – Kako smo proveli ljetne praznike? – I što si ti napisao? – Dobro, hvala na pitanju.“ (<http://www.os-pavao-belas.hr/zanimljivosti/76-vicevi-o-skoli>), zadnji pristup: 23.5.2018.

6.8. Policajci

Policajci su u vicevima prikazani kao ljudi koji nisu odveć pametni:

„Pitali policajca: - Što je to malo, žuto i ima šest nogu? Misli ovaj: - Hmmm, a da nije zagonetka?“ (http://www.najboljivicevi.com/kategorija/pandurski_vicevi-11-0.php), zadnji pristup: 23.5.2018.

„Kako policajac smanjuje gužvu na kružnom toku? – Ode na pauzu.“ (<https://vicevi.hr/vicevi/policajci>), zadnji pristup: 23.5.2018.

6.9. Mujo i Haso

Bez pretjerivanja bi se moglo reći da su vicevi o Muji, Hasi (u ponekim verzijama i o Sulji) i Mujinoj ženi Fati najpoznatiji vicevi. Gotovo da nema čovjeka koji ne zna barem jedan vic o Muji i Hasi. Vicevi o Muji i Hasi nadilaze granice Hrvatske jer se kao vicevi javljaju i u drugim susjednim državama (Bosna i Hercegovina, Srbija, Makedonija, Crna Gora i dr.). Riječ je o dvojici Bosanaca koji svojom pojavom izazivaju smijeh. Mujo je nizak, debeo i zdepast dok je Haso visok, mršav, tanak i vitak. Oni svojim neobičnim, ne pretjerano pametnim, ali ponekad i dosjetljivim komentarima izazivaju smijeh. Ono što ponekad izaziva smijeh jesu i tipični bosanski izrazi koje Mujo i Haso upotrebljavaju. O popularnosti viceva o Muji i Hasi u prilog govori činjenica da su snimljena dva igrana filma koja se sastoje od ekraniziranih viceva o Muji i Hasi:²⁶

„Vuku Mujo i Haso mrtvoga medvjeda i nalete na Kanađanina. Kanađanin upita: - Grizli, grizli? A na to će njih dvojica: - Ma što grizli, derali pola sata ba!“ (http://www.najboljivicevi.com/kategorija/mujo_i_haso-1-0.php), zadnji pristup: 23.5.2018.

„E, Mujo, ovo ti je život! Pijesak, sunce, voda... – Ajde, Haso, ne seri, već puni tu mješalicu!“ (http://www.najboljivicevi.com/kategorija/mujo_i_haso-1-0.php), zadnji pristup: 23.5.2018

„Kaže Mujo Fati: - Zamisli, Fato, već šest dana ležim u štali kraj krave čekajući da se oteli i ništa. Kaže Fata: - Kad te vidi pored sebe, pomislit će da se već otelila.“ (http://www.najboljivicevi.com/kategorija/mujo_i_haso-1-0.php), zadnji pristup: 23.5.2018

²⁶ Komični su dvojac sjajno utjelovili bosanskohercegovački glumci Milan Pavlović, koji je utjelovio lik Muje, i Enis Bešliagić, koji je utjelovio lik Hase.

6.10. Životinje

U vicevima o životinjama javljaju se različite životinje koje kazuju smiješne stvari. Životinjski su vicevi često namijenjeni za djecu jer nisu vulgarni:

„Puž priča priču: – Pičim ti ja kroz šumu, kad ispred mene iznikne hrast, a ja pravo u njega!“ (<https://www.vicevi.rs/vicevi/zivotinje>), zadnji pristup: 23.5.2018.

„Razgovaraju dvije bakterije: – Što je bilo, što si tako tužna? – Ma, pusti... Izgleda da sam zakačila antibiotik negdje...“ (<http://www.sto-posto-zabava.com/vicevi/vicevi-o-zivotinjama>), zadnji pristup: 23.5.2018.

6.11. Plavuše

Vicevi o plavušama smatraju se najproduktivnijim vicevima, tj. nastaju najbrže od svih viceva. Čim se želi pokazati kako netko ima nepromišljene i besmislene postupke, ali i nesmotrene izjave, u igru ulaze plavuše koje impliciraju stereotip manje pametnih, ali i lijepih, zanosnih i privlačnih žena zbog čega se uz njih često javljaju i seksualne aluzije:

„Zašto plavuša nosi jogurt oko vrata? – Zato što na jogurtu piše DUKAT.“ (http://www.najboljivicevi.com/kategorija/vicevi_o_plavusama-8-0.php), zadnji pristup: 23.5.2018.

„Dođe plavuša u prodavaonicu naočala i pita: - Imate li naočale? Prodavač odgovori: - Za sunce? Na to će plavuša: - Ma ne, nego za mene.“ (http://www.najboljivicevi.com/kategorija/vicevi_o_plavusama-8-0.php), zadnji pristup: 23.5.2018.

„Pričaju dvije plavuše: - Jučer me zamalo udario auto.“ – Kako si ga izbjegla? – Ostala sam kući!“ (http://www.najboljivicevi.com/kategorija/vicevi_o_plavusama-8-0.php), zadnji pristup: 23.5.2018.

6.12. Političari²⁷

Vicevi su o političarima vrlo plodna skupina viceva. Viceve o političarima odlikuje nekoliko obilježja. Prvo je važno obilježje generalizacija. Kada se konstruiraju vicevi o političarima, nije važno kojega je političar spola, iz koje političke stranke dolazi, koje je dobi i sl. Za ljude su političari uvijek loši jer smatraju da ne rade dovoljno za njihovu dobrobit, tj. bogate se isključivo na vlastiti račun. U političkim se vicevima često ističe i nesposobnost političara, a ponekad čak i manjak pameti što ljude ljuti jer očekuju da ih vode sposobni i pametni ljudi. Drugo je važno obilježje aktualnost. Vicevi o političarima nastaju neopisivom brzinom, osobito kad političar učini nešto loše i štetno. U opisima smiješnih situacija koriste se razne tehnike:

²⁷ Vicevi o političarima koji su prikazani u radu nisu odraz političke ili ideološke opredijeljenosti autora. Vicevi su izabrani s namjerom da se ukaže na njihovu prototipnost unutar određene skupine.

ironija, sarkazam, satira, karikatura i sl. Treće je važno obilježje duljina vica. Vicevi o političarima ponekad su duži pa se često javlja i zaplet. U hrvatskim se vicevima jednako pojavljuju kako hrvatski tako i inozemni političari:

„Koja je razlika između telefonske govornice i politike? – U telefonskoj govornici prvo plaćamo pa biramo. U politici prvo biramo pa plaćamo.“ (<http://zajebanko.com/vicevi-o-politicarima/>), zadnji pristup: 23.5.2018.

„Koja je razlika između Sabora i kazališta? – Dobri glumci u kazalištu zarađuju manje.“ (<http://zajebanko.com/vicevi-o-politicarima/>), zadnji pristup: 23.5.2018.

„Kosorica pita Milanovića: - Znaš li ti što na engleskom znači „I don't know?“ – „Ne znam“ – odgovori Milanović. – K vragu, nitko ne zna...“ (<http://zajebanko.com/vicevi-o-politicarima/>), zadnji pristup: 23.5.2018.

„CNN javlja da je požar uništio knjižnicu Georgea Busha. Izgorjele su mu obje knjige. Najgore je od svega što drugu knjigu nije do kraja obojio.“ (<http://zajebanko.com/vicevi-o-politicarima/>), zadnji pristup: 23.5.2018.

6.13. Poznate osobe

Tu je skupinu viceva najteže odrediti jer je za svaku osobu moguće ispričati vic. Za većinu poznatih osoba postoje nizovi viceva kao što je to recimo niz viceva o Chucku Norrisu. Međutim postoje tri poznate osobe oko kojih se gradi najviše viceva, a to su: Tomislav Horvatinčić, Jacques Houdek i Vladimir Šeks.

Tomislav Horvatinčić postao je objektom ismijavanja zbog prouzrokovanja prometne nezgode sa svojim gliserom koja je rezultirala smrću dvoje Talijana:

„Ulazi Tomo Horvatinčić u pekaru: - Molim Vas dva talijana. A prodavač će: - Hoćete li da Vam ih prerežem?“ (http://forum.stripovi.com/topic.asp?TOPIC_ID=23253&whichpage=179), zadnji pristup: 23.5.2018.

Jacquesa Houdeka ismijavaju zbog pretilosti:

„Jacques je samo jedan. Za drugoga jednostavno nema mjesta.“ (<https://vicevi.hr/tekst/15/vicevi-o-jacquesu>), zadnji pristup: 23.5.2018

„Jacques ne može napraviti male koncerte.“ (<https://vicevi.hr/tekst/15/vicevi-o-jacquesu>), zadnji pristup: 23.5.2018.

Vladimira Šeksa ismijavaju zbog pretjeranog uživanja u alkoholu:

„Znate li da je Vladimir Šeks od 1990. SDP? Svaki Dan Pijan. (<http://www.show.hr/vic/vlade-seks/>), zadnji pristup: 23.5.2018.

6.14. Crni humor

Iako se uz crni humor vežu najgori epiteti, može se reći da je crni humor prilično popularan među populacijom, osobito među mlađom populacijom. I unutar crnoga humora može se razlikovati nekoliko podskupina. Najpoznatija je i najzastupljenija ona koja govori o nacističkome vođi Adolfu Hitleru i njegovim zločinima prema Židovima, potom slijedi skupina tzv. crnačkih viceva u kojima se ismijava rasa Afroamerikanaca, a treću skupinu čini crni humor u kojem se ismijavaju ljudi s nekom vrstom hendikepa (npr. mucanje, sljepoća, gluhoća, nijemost i sl.):

„Dođe Hitler i kaže Židovima: - Sutra idete u disko. A jedan će od njih: - A tko svira? Hitler će na to: - Hans po mitraljezu!“ (<http://www.igre123.net/forum/tema/vicevi-o-hitleru-i-zidovima/3703/>), zadnji pristup: 23.5.2018.

„Što je dijete bez ruku dobilo za rođendan? – Rukavice... Šalim se. Nije još ni otvorio poklon.“ (http://www.najboljivicevi.com/kategorija/crni_humor-5-20.php), zadnji pristup: 23.5.2018.

„Zašto crnac nosi bijele rukavice dok jede čokoladu? – Da ne pojede prste.“ (http://www.najboljivicevi.com/kategorija/crni_humor-5-20.php), zadnji pristup: 23.5.2018.

6.15. Homoseksualci

Vicevi o homoseksualcima relativno su nova skupina viceva. Uglavnom je riječ o muškim homoseksualnim parovima koji u svakome trenutku imaju aluzije na seks pa ih se dijelom veže i uz viceve o seksu, ali nerijetko se mogu pronaći i vicevi koji kritiziraju homoseksualne sklonosti:

„Koja je razlika između gay i hetero svadbe? – Na gay se svadbi dvaput pjeva pjesma: „Danas, majko, ženiš svoga sina!““ (http://www.najboljivicevi.com/kategorija/gej_vicevi-16-10.php), zadnji pristup: 23.5.2018.

„- Tata, jedan dječak u razredu mi je rekao da sam homoseksualac. – Ako ti to još jednom kaže, opali ga. – Ne mogu, tata, kad mi je sladak.“ (http://www.najboljivicevi.com/kategorija/gej_vicevi-16-10.php), zadnji pristup: 23.5.2018.

6.16. Vicevi o seksu

Vicevi su o seksu prilično popularni iz različitih razloga: s jedne strane tema je seksa vrlo zanimljiva i česta je tema razgovora među ljudima, a s druge strane jer zadire u domenu vulgarnosti i prostih djela. U takvim su vicevima prikazane neobične situacije iz samih scena seksa. Ponekad se javljaju osobe koje vide seksualne konotacije o svemu, ali najčešće je riječ o bračnome paru, mužu i ženi, koji se često prepucavaju tko je sposobniji i bolji u vođenju ljubavi:

„Uđem ti ja jutros u lift kad tamo prelijepa djevojka. Pita ona mene: - Hoćete li gore ili dolje? Ja joj mrtav hladan odvratim: - Polako, mala, tek smo se sreli.“ (<https://vicevi.hr/vicevi/seks>), zadnji pristup: 23.5.2018.

„Kaže djevojka dečku: - Puno sam slušala o tome kakav si u krevetu. – Ma daj, nije to ništa posebno. – Da, tako sam i ja čula.“ (<https://vicevi.hr/vicevi/seks>), zadnji pristup: 23.5.2018.

6.17. Vicevi sa zlatnom ribicom

Iako se na prvi pogled čini kako bi se vicevi sa zlatnom ribicom mogli ponajprije uvrstiti u korpus dječjih viceva, na jednom će se primjeru dokazati kako vicevi sa zlatnom ribicom kao glavnim akterom mogu biti i za odrasle. Naime riječ je o vrlo predvidljivim vicevima u kojima netko ulovi zlatnu ribicu koja ispunjava tri želje, ali te tri želje često znaju biti neobične, a ponekad i neostvarive:

„Ulovi čovjek zlatnu ribicu u Dunavu i ribica mu kaže: - Ako me pustiš, ispunit ću ti tri želje. – Dobro, neka cijeli Dunav bude od rakije. I želja mu se ispuni. – Neka i cijela Sava bude od rakije. I želja mu se ispuni. – A treća želja? – Pa daj mi još litru rakije.“ (http://www.najboljivicevi.com/kategorija/zlatna_ribica-14-0.php), zadnji pristup: 23.5.2018.

6.18. Smiješni SMS-ovi

Ponekad se i u SMS-porukama mogu pojaviti vicevi:

„Hej, srećo, pišem ti sporo jer znam da sporo čitaš. Javljam ti se iz ludnice. Ovdje je super. Svaki dan skačemo u bazen, a kada smo dobri, napune ga vodom...“ (<http://www.teen385.com/funzone/sms-poruke/zabava-i-smijeh-sms-poruke>), zadnji pristup: 23.5.2018.

6.19. Grafiti

Nameće se pitanje kakve grafiti imaju veze s vicevima. Grafiti su, naime, vrlo šarolika skupina zapisa na različitim javnim i društvenim površinama. U njima se izražava buntovnost, kritika postojeće društvene hijerarhije i stratifikacije, mizogini komentari, ali i smiješni komentari i sl.:

„Einstein je mrtav. Newton je mrtav, a ni ja se ne osjećam najbolje.“ (<https://vicevi.hr/vicevi/grafiti>), zadnji pristup: 23.5.2018.

„Bolje voditi ljubav nego psa.“ (<https://vicevi.hr/vicevi/grafiti>), zadnji pristup: 23.5.2018.

„Djevojke su kao vaze. Dok se u njih nešto ne stavi, služe samo za ukras.“ (<https://vicevi.hr/vicevi/grafiti>), zadnji pristup: 23.5.2018.

6.20. Aforizmi

Mudre izreke ili aforizmi ponekad se uspoređuje s grafitima jer su sažeti, koncizni i najčešće zbijeni u jednoj rečenici. Tematika je gotovo ista kao u grafitima:

„Žene nose visoke štikle da im se jezik ne bi vukao po podu.“ (<https://www.smeht.rs/smesni-aforizmi/>), zadnji pristup: 23.5.2018.

„Zemlja se toliko dugo okreće. Čudim se da joj se ne zavrti.“ (<https://www.smeht.rs/smesni-aforizmi/>), zadnji pristup: 23.5.2018.

6.21. Ratni (povijesni) vicevi

Ratni (povijesni) vicevi stoje na granici između viceva i anegdota jer se u takvim vicevima nerijetko javljaju povijesno utemeljene osobe i smiješne situacije vezane uz njih. Međutim ratni (povijesni) vicevi često su izmišljeni kako bi se neutralizirale strahote vezane uz rat:

„Upala vojska u neko selo i sve pali, pljačka, ubija, siluje žene... I upadnu u jednu kuću gdje žive baka i djed i hoće silovati baku. Djed klekne i kaže: - Nemojte ako Boga znate. A baka će: - Šuti, djede, zna vojska što radi!“ (<https://vicevi.hr/vicevi/ratni>), zadnji pristup: 23.5.2018.

6.22. Vicevi o pijancima

Pijanci se u vicevima nalaze u različitim situacijama razgovarajući pritom s brojnim osobama, najčešće s liječnicima, policajcima, vlastitim ženama, ali i s drugim pijancima. Takvi su vicevi obično pisani u formi dijaloga:

„Došao čovjek k doktoru i kaže mu doktor: - Otrovali ste se alkoholom! – Ma ubit ću onog tko je stavio otrov u alkohol.“ (<https://vicevi.hr/vicevi/pijanci>), zadnji pristup: 23.5.2018.

„- Halo, dobar dan! Jesam li dobio savjetovništvo za alkoholičare? – Jeste, izvolite? – Zanima me ide li led u vinjak!“ (<https://vicevi.hr/vicevi/pijanci>), zadnji pristup: 23.5.2018.

„Policajac zaustavi pijanca i pita ga: - Kamo ste krenuli u ovo doba noći? – Na predavanje. – Ma daj, pa tko sad drži predavanje? – Moja žena.“ (<http://www.sto-posto-zabava.com/vicevi/vicevi-o-alkoholicarima/>), zadnji pristup: 23.5.2018.

„Razgovaraju dva pijanca u parku. Kaže prvi: - Čovječe, toliko dugo smo ovdje, a ne znam ni kako se zoveš. Kako se zoveš ti? Dođe drugi: - A za kad ti to treba?“²⁸

²⁸ Vic je ispričan jednom prilikom i nije pronađena verzija u pisanome obliku.

6.23. Besmisleni vicevi

U besmislenim vicevima na smijeh potiču izjave koje nisu logične ili ne pripadaju domeni racionalnoga i normalnoga razgovora. Ponekad se u besmislenim vicevima javlja i poigravanje jezikom kako bi se izazvao smijeh:

„Sjede vibrator i banana u krevetu i kaže banana vibratoru: - Kog' se vraga ti treseš, neće tebe pojest'!“ (Božić 2008: 48)

„Tinejdžeri idu ulicom. Jedan od njih repa, drugi mrkva.“ (Božić 2008: 49)

6.24. Bobi i Rudi

Kao što su Mujo i Haso zaštitni simbol bosanskohercegovačkoga humora, tako su Bobi i Rudi zaštitni simbol staroga zagrebačkog humora. Za razliku od drugih viceva, autori su viceva o Bobiju i Rudiju poznati. To su bili Marijan Filipović, profesor geografije zadužen za smišljanje tekstova samih viceva, i Franjo Maixner, crtač zadužen za crtanje likova Bobija i Rudija. Bobi i Rudi kao same pojave izazivaju smijeh jer su, kao Mujo i Haso, fizički različiti: Bobi je nizak i punašan, a Rudi visok i mršav. Likove Bobija i Rudija odlikuje satiričnost i humorističnost, kritika društva koja je ponekad bolna i neugodna. 1994. godine objavljena je antologija viceva o Bobiju i Rudiju, a među njima su i ova dva:

„Došli Bobi i Rudi u knjižnicu i upitali mladu prodavačicu: - Imate li knjigu Kako osvojiti ženu? Ona ih odmjeri i reče: - Bajke su vam na drugome katu!“ (<http://www.zagrebonline.hr/bobi-i-rudi-cuvari-vedra-zagrebackog-duha/>), zadnji pristup: 23.5.2018.

„Zaposlio se Rudi kao liječnik. Došla mu neka baba u bolnicu i kaže: - Doktore, boli me ovdje kad se pipam! – Pa što se onda pipate?“ (<http://www.zagrebonline.hr/bobi-i-rudi-cuvari-vedra-zagrebackog-duha/>), zadnji pristup: 23.5.2018.

6.25. Kompjuterski vicevi²⁹

Kompjuterski su vicevi, kao i vicevi o homoseksualcima, relativno nova skupina viceva jer se javljaju tek pojavom i razvojem tehnologije vezane uz računala. U takvim se vicevima ismijavaju ljudi koji su ovisni o korištenju računala, a u svemu što rade vide samo računala i druge elektroničke uređaje:

²⁹ Što se tiče termina, koristit će se termin kompjuterski jer je učestaliji u svakodnevnome govoru od standardnojezičnoga termina računalo.

„Meni će na svadbi svirati grupa Youtube. Nema pjesme koju frajeri ne znaju. (http://www.najboljivicevi.com/kategorija/kompjuterski_vicevi-6-0.php), zadnji pristup: 23.5.2018.)

„Dođe kompjuteraš u mesnicu i kaže: - Dajte mi 100 grama salame. – Da Vam narežem? – Ma ne, prebacite mi na USB.“ (http://www.najboljivicevi.com/kategorija/kompjuterski_vicevi-6-0.php), zadnji pristup: 23.5.2018.)

6.26. Memovi³⁰

Memovi (eng. *memes*) se mogu nazvati i slikovnim vicevima. Riječ je o kombinaciji slike i teksta. U središtu je pozornosti najčešće neka poznata osoba uz koju se veže neki smiješan tekst. Memovi se vrlo brzo šire društvenim mrežama pa iz tog razloga nastaju novi. U memovima se obrađuju različite teme, a gotovo uvijek prate društvene aktualnosti:

1) U prvome se memu ismijava aktualna predsjednica Republike Hrvatske Kolinda Grabar Kitarović jer kao visoka dužnosnica nije dala izjavu iz Bijele kuće, a uz to nikomu nije bilo jasno zašto je otišla na putovanje u Sjedinjene Američke Države.

(<http://kolindagrabarkitarovic.tumblr.com/image/126999351084>), zadnji pristup: 24.5.2018.

2) Predmet ismijavanja u drugome memu jest bivši ministar znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske Pavo Barišić koji je optužen da je njegova doktorska disertacija plagijat. Stoga je postupkom neologije od riječi *gladijator* napravljena riječ *plagijator* koja upućuje na

³⁰ Memovi su preuzeti s izlaganja *Kad srce kaže vic, ti se samo nasmiješi* u sklopu skupa *Tekstom (p) o tekstu* koji je nastao suradnjom studenata kroatistike Filozofskoga fakulteta u Zagrebu i Osijeku i njihovih mentora, prof. dr. sc. Bernardine Petrović i izv. prof. dr. sc. Branka Kune. Na skupu su predstavljani razni tekstovi koji su analizirani iz perspektive tekstne lingvistike i pragmalingvistike.

ministra Barišića. Dodatan smijeh izaziva i naslovnica filma Gladijator gdje je „glavni junak“ ministar Barišić.

(<https://www.24sata.hr/news/zajdnica-prepisivaca-ministar-je-plagirao-rad-vladu-nije-briga-506746>), zadnji pristup: 24.5.2018.

7. Postoji li uopće njemački humor?

Proučavatelji humora u njemačkome jeziku ističu kako pojam humora nije jednostavno odrediti jer on ni u kojem slučaju nije jednoznačan pojam. Humor obuhvaća različite oblike koji imaju određene sličnosti, ali i razlike. Što se tiče vremenskoga određenja humora, on se veže uz postindustrijsko društvo kada su ljudi zasićeni tehnološkim napretkom i kada im je jednostavno bila potrebno neka vrsta olakšanja od monotonosti koju je prouzrokovalo industrijsko društvo. To olakšanje donio je humor u svojim različitim oblicima pojavnosti. Iako se humor i vic često poistovjećuju, i u njemačkoj se tradiciji ta dva pojma jasno razdvajaju. Humor nije samo „opća ljudska dispozicija nego i kulturološki specifična komunikacijska strategija za ostvarenje nekih ciljeva koja iziskuje određenu jezičnu i pragmatičku kompetenciju“ (Schubert 2014: 17-18)³¹ dok je vic „konkretna manifestacija humora u nekome jeziku u obliku tekstne vrste koja se ističe određenim sadržajnim i formalnim obilježjima“ (Schubert 2014: 17-18).³²

Kako je u prošlim poglavljima rada naznačeno, etimologija pojma vica kao jednoga od oblika pojavnosti humora ima svoje korijene u njemačkome jeziku pa bi se sukladno tomu očekivalo da će Nijemci biti prototipni humoristični narod, „kolijevka humora“ i apsolutni uzor svim ostalim narodima kad je o humoru riječ. Međutim neki od proučavatelja humora smatraju kako njemački humor uopće ne postoji, a ako i postoji, onda je neshvatljiv i nema obilježja humora na koje je prosječan čitatelj navikao. Mnogi misle kako Nijemci nisu duhovit narod i jedino što je humoristično vezano uz Nijemce jesu vicevi koji nastaju o njima kao što bi to bio ovaj vic: „Problem s njemačkom hranom je u tome što bez obzira na to koliko pojedeš, sat poslije osjećaš glad za moći.“ (Critchley 2007: 71). U potonjem se vicu ismijava njemačka kuhinja koja za mnoge nije ukusna i zasitna.

George Eliot (pravim imenom Mary Ann Evans) jedna je od poznatih ličnosti koja je prilično negativno ocijenila njemački humor formuliravši dvije teze o istome koje su vrlo slikovite i metaforične:

³¹ Citat u njemačkome izvorniku glasi ovako: „Humor ist nicht nur eine allgemeine menschliche Disposition, sondern auch eine kulturspezifische Kommunikationsstrategie zur Erlangung bestimmter Ziele, der Teil der sprachlichen und pragmatischen Kompetenz ist.“ (Schubert 2014: 17-18).

³² Citat u njemačkome izvorniku glasi ovako: „Witze andererseits bilden eine konkrete Manifestation des Humors in Form einer Textsorte, die durch spezifische inhaltliche und strukturelle Merkmale gekennzeichnet ist.“ (Schubert 2014: 17-18).

„Njemački humor općenito ne pokazuje osjećaj za mjeru i instinktivni obzir; ili je šepRTLjav i nespretnan poput lakrdijanja levijatana ili je trom i beskonačan poput laponskog dana, kada čovjek gubi nadu da će se ikada pojaviti zvijezde i tišina.“ (Critchley 2007: 72)

„Njemačka komedija je poput njemačke rečenice: u njezinoj se strukturi ne vidi razlog zašto bi ikada završila, a zaključak se prihvaća više kao djelo Providnosti nego autora.“ (Critchley 2007: 72).

Na temelju navedenih kritika na račun njemačkoga humora postavlja se pitanje zašto se Nijemci smatraju narodom koji nije duhovit. Je li to odraz nesposobnosti njemačkoga naroda ili nezainteresiranosti njemačkoga naroda za humor ili je posrijedi društvena, povijesna ili kakva druga uvjetovanost?

Na to je pitanje odgovor pokušala dati Anne Spier koja se u svojem djelu *Mit Witzen Deutsch lernen (Učiti njemački uz viceve)* bavi korištenjem vica kao tekstne vrste u nastavi njemačkoga kao drugog stranog jezika, ali i pitanjem jesu li Nijemci uopće humorističan narod i kako shvatiti njemački humor. Spier smatra kako je manjkavost humora u njemačkome jeziku povezana s povijesnim događanjima vezanima uz njemačko-francuske ratove koji su se odvijali početkom 19. st., a povezani su s osnivanjem jedinstvene njemačke države. Njemačka se u to vrijeme odvaja od svojih neprijatelja Francuza koji su na temelju svih obilježja različiti od Nijemaca: „U smislu toga razgraničenja zapadnomu se susjedu i konkurentu, dakle Francuzima, pripisuju: duhovitost, duhovnost, šala, vještina kazivanja šala, elegantnost, lagodan način življenja, bestidnost, koketiranje, laganje i površnost dok se Nijemci opisuju kao dubokouman („narod pjesnika i mislioca“), usrdan, marljiv, štedljiv, grub, iskren, savjestan i smrtno ozbiljan narod. Vic tako dopijeva na zao glas u Njemačkoj.“³³ (Spier 2005: 12-13). Međutim to je samo jedno od tumačenja koje nije potkrijepljeno argumentima pa ga kao takvo treba uzeti s rezervom. Postavlja se pitanje je li ispravno generalizirati tako velike i kompleksne tvorevine kao što je narod i je li uopće moguće svesti narod na svega nekoliko obilježja. Osim toga, je li moguće da jedan isječak njemačke povijesti koji naizgled nije nikako povezan s humorom može utjecati na etiketiranje i stereotipizaciju njemačkoga naroda kao manje humorističnoga? Spier

³³ Citat u njemačkome izvorniku glasi: „Im Zuge dieser Abgrenzung wurden dem westlichen Nachbarn und Konkurrenten Frankreich *Esprit*, Geist, Witz, Schlagfertigkeit, Eleganz, Leichtlebigkeit, Frivolität, Koketterie, Falschheit und Oberflächlichkeit zugeschrieben, wogegen sich der Deutsche als tief („Volk der Dichter und Denker“), gemütvoll, fleißig, sparsam, grob, ehrlich, gewissenhaft und (bier!)ernst abgrenzte. Der Witz geriet in Deutschland in Verruf.“ (Spier 2005: 12-13).

je svojim istraživanjima dotakla neke važne aspekte, ali otvorila i brojna pitanja na koja treba dati odgovor.

8. Pojam vica u njemačkoj svakodnevnici

U njemačkoj literaturi ne postoji puno radova o vicu kao tekstnoj vrsti, ali jedan od najopsežnijih i najrelevantnijih radova o vicu jest monografija njemačkoga profesora i književnoga teoretičara Lutza Röhricha³⁴ pod nazivom *Der Witz: Figuren, Formen und Funktionen* (*Vic: figure, oblici i funkcije*). Iako je knjiga objavljena 1977. godine, što znači da je relativno zastarjela knjiga kada je vic u pitanju, u njoj je vic prikazan vrlo detaljno: ponajprije se nudi definicija vica, navode se glavna obilježja vica, uspoređuje ga se s drugim njemu bliskim jednostavnim književnim oblicima (švank, anegdota), prikazuje se kao fenomen iz perspektive različitih znanosti (usmena književnost, psihologija), ali se nude i svojevrsni prijedlozi za klasifikaciju i tipologizaciju viceva. Röhrichova se monografija može smatrati i svojevrsnim kompendijem različitih viceva koji su prikupljeni iz različitih izvora.

Kao i Röhrich, i ostali proučavatelji vica ističu kratkoću³⁵ kao ključno obilježje vica. Uz kratkoću se često spominju dijalogičnost i poanta na kraju vica: „kratka priča koja neočekivanim obratom, iznenađujućim efektom i poantom na kraju izaziva smijeh“ (Duden 2011: 2022).³⁶ Također se ističe kako je vic vezan uz kulturu, pa je samim time i društveno uvjetovan. Međutim naglašava se i slaba istraženost vica iz razloga koji su već otprije navedeni: trivijalnost vica, vulgarnost u nekim vicevima, nemogućnost uporabe u različitim komunikacijskim situacijama i slično.

Zanimljivo je tumačenje kako je jedno od obilježja vica i njegova mogućnost „putovanja“ pa tako nastaju *putujući vicevi* (njem. *Wanderwitze*) kod kojih se „isti temeljni obrazac prenosi na različite osobe i okolnosti“ (Spier 2005: 11)³⁷. Tako se recimo škrtost kao negativna osobina odnosi na Bračane i na Škote, a vicevi se crnoga humora vežu uz druge rase, ali i posebne društvene okolnosti (robni sustav, ratne situacije itd.).

³⁴ Lutz Röhrich (1922-2006) jedan je od najpoznatijih njemačkih proučavatelja usmene književnosti i sakupljač narodnoga blaga. Predavao je na Sveučilištu u Freiburgu na Katedri za njemačku filologiju i folkloristiku. Jedno je vrijeme bio i direktorom Odjela za narodne pjesme Njemačkoga državnog arhiva. Uglavnom se bavio proučavanjem jednostavnih književnih oblika, a svoja je istraživanja i ideje zabilježio u svojim djelima: *Handbuch des Volksliedes* (*Priručnik o narodnoj pjesmi*), *Märchen und Wirklichkeit* (*Bajka i stvarnost*), *Sage* (*Saga*), *Sage und Märchen: Erzählforschung heute* (*Saga i bajka: proučavanje pripovijedanja – jesu li to pripovjedni oblici i slično?*), *Spruchwort* (*Poslovica*) i dr. U Njemačkoj se čak dodjeljuje i nagrada koja nosi njegovo ime, a dobivaju je oni koji su pridonijeli istraživanju i prikupljanju njemačke narodne baštine i folkloristike.

³⁵ Međutim u arapskim se zemljama javljaju brojni vicevi o poznatim osobama koji nerijetko prelaze uz anegdote pa znaju biti duži i detaljniji, a često izostaje i sama poanta (usp. Spier 2005: 11).

³⁶ Citat u njemačkome izvorniku glasi ovako: „kurze Geschichte, die mit einer unerwarteten Wendung, einem überraschenden Effekt, einer Pointe am Ende zum Lachen reizt“ (Duden 2011: 2022).

³⁷ Citat u izvorniku glasi ovako: „Es gibt aber auch Wanderwitze, bei denen das gleiche Grundmuster auf verschiedene Personen oder Umstände übertragen wird.“ (Spier 2005: 11).

Tipično obilježje vica jest i njegova sveprisutnost. Vicevi gotovo uvijek prate aktualnosti i zbivanja u društvu i pomoću njih je moguće pratiti društvena zbivanja u nekom vremenu. Tako su, primjerice, 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća bili vrlo popularni vicevi o snahama i svekrvama u kojima su svekrve bile izuzetno dominantne, a snahe su im bile podložne. To je bio jasan dokaz kako je muškarčeva obitelj uvijek bila važnija, tj. kako je patrijarhalnost bila samorazumljiva u tadašnjem društvu. Tako vicevi o pijancima i alkoholizmu neće biti popularni u zemljama u kojima alkoholizam nije društveni problem.

Kada je riječ o strukturi vica, i njemački proučavatelji vica ističu trodijelnu strukturu (uvod, zaplet i neočekivani obrat). Naglašena je i heterogenost vica, i to na različitim poljima. Vicevi se mogu pojaviti u različitim oblicima, npr. vicevi u obliku pitanja, vicevi u obliku kraćih tekstova, vicevi u obliku dužih tekstova, vicevi „dobrih i loših vijesti“ u kojima dobra ili loša vijest uopće to nisu pa izazivaju smijeh, vicevi u kojima se javljaju tri osobe od kojih je uvijek ona treća najsmješnija i sl. Vicevi se bave različitim temama, u njima se javljaju različiti likovi, mogu se svrstati u različite kategorije i sl. Time se želi pobiti teza da su vicevi jednoobrazni, predvidljivi i trivijalni književni oblici.

Uz vic se gotovo uvijek vežu humor, lagodna atmosfera, smijeh i komika, ali ono što začuđuje jest pojam agresije koji Röhrich veže uz vic. Röhrich smatra kako se u svakome vicu može pronaći doza agresije koja je upućena protiv nekoga, a to je ono čemu se mi smijemo. U tome se slučaju ne osjeća nikakvo sažaljenje ili empatija jer „unutarnja struktura vica počiva u značajnoj mjeri na otkrivanju distanci koje se može opisati i kao „komični konflikt“ (Röhrich 1977: 14).³⁸ Vicevi mogu završiti „agresijom“, ali postoje i vicevi u kojima je prisutna replika na samu agresiju koja izaziva dodatnu dozu smijeha kod čitatelja ili slušatelja.

Zanimljivo je primijetiti da se pojam vica u njemačkoj tradiciji veže uz široki spektar književnih i neknjiževnih oblika, a čije je glavno obilježje komičnost. Međutim jasno se ističu sličnosti i razlike među pojedinim oblicima. Tako se kao glavna razlika između vica i anegdote navodi činjenica da se anegdote odnose na povijesno utemeljene osobe dok vicevi mogu sadržavati i izmišljene likove, ali se isto tako navodi protočnost i labavost granica između vica i anegdote te da je nekad uistinu teško odrediti je li neki oblik vic ili anegdota.

Međutim puno je zanimljivije povezivanje vica uz jedan jednostavni književni oblik koji je tipičan isključivo za zemlje njemačkoga govornog područja, a to je švank koji se definira kao

³⁸ Citat u njemačkome izvorniku glasi ovako: „Die innere Struktur des Witzes beruht ganz wesentlich auf der Aufdeckung von Distanzen, die sich eben als „komischer Konflikt“ bezeichnen lassen.“ (Röhrich 1977: 14).

„kraća ili dulja anegdotska, novelistička, narodna i književna vrsta koja prikazuje događaje i ponašanja koji su drastično grubo i sirovi“ (Brockhaus 1973: 105).³⁹ Ono što povezuje švank i vic jesu kratkoća, humorističnost i laka pamtljivost, ali između švanka i vica postoji mnoštvo razlika. Švank je stariji oblik, a danas je gotovo arhaična pojava dok je vic, iako seže daleko u povijest, mlađi oblik koji postoji još i danas. Budući da je švank bio izrazito popularan u vrijeme srednjega vijeka, za njega je vrlo važan didaktički aspekt. U svakome je švanku izražena pouka koju čitatelj ili slušatelj moraju razaznati. Za vic didaktičnost nije tipična jer to nije njegova glavna funkcija. Postoje vicevi u kojima se humorom, ironijom ili satirom osobu koja se ismijava može natjerati da razmisli o svojim postupcima, a čitatelja ili slušatelja da ne radi iste greške kao i osoba koja se ismijava, ali „moderan čovjek ne želi da ga se još i poučava u onome što ga nasmijava, tj. alergičan je na svaku propovijed o moralu“ (Röhrich 1977: 8).⁴⁰ Iako je švank relativno kratak, gotovo je uvijek opsežniji od vica. Nemoguće je pronaći švank koji je zapisan u obliku pitanja dok se vic može pronaći i u obliku pitanja. Švank kao književni oblik teži slikovitosti dok je u vicu naglasak na jeziku. U većini je viceva temelj komičnosti upravo u jeziku koji po nekim kriterijima odudara od onoga na što je većina navikla pa zato izaziva smijeh. Pripovijedanje se u švanku odvija u prošlome vremenu dok se u vicu najčešće pripovijeda u sadašnjosti jer se teži aktualizaciji i sveprisutnosti. Iako je jedno od obilježja švanka humorističnost, on se uvijek povezuje uz podsmijeh dok je temeljna funkcija izazvati smijeh kod čitatelja. Što se tiče zastupljenosti švanka, vrijeme srednjega vijeka i rane renesanse švank je bio jedna od najprestižnijih književnih vrsta kojom se bavljalo građanstvo, a danas je on dio dječjega folklora i izvodi se u vrtićima ili kakvim drugim zabavnim manifestacijama pri čemu se umanjuje njegova stvarna vrijednost. Što se tiče geografskoga određenja, švank se gotovo uvijek veže uz ruralne i manje razvijene sredine dok vic postoji u ruralnim, ali i gradskim predjelima pri čemu nastaju čitave serije viceva, npr. berlinski i bečki vicevi i slično. Kazivanje je švanka kao književne vrste vrlo ograničeno. Ono se gotovo uvijek veže uz djetinjstvo i priče za malu djecu dok se vicevi mogu kazivati u različitim situacijama.

Vic se u njemačkoj tradiciji veže i uz pojam parodije. Parodija, kao i vic, može izazvati smijeh kod čitatelja i slušatelja, ali za razliku od vica u parodiji se uvijek nekomu ili nečemu izruguje, bilo u manjoj ili većoj mjeri. Najčešće se parodiraju postupci poznatih osoba, ali i poznati

³⁹ Citat u njemačkome izvorniku glasi ovako: „die anekdotisch knappe oder ausführlichere novellistische, sowohl volkstümliche wie literarische Ausgestaltung eines derb drastischen Geschehens oder Verhaltens.“ (Brockhaus 1973: 105).

⁴⁰ Citat u njemačkome izvorniku glasi ovako: „Der moderne Mensch möchte in dem, worüber er lacht, nicht auch noch belehrt werden; er ist allergisch gegen jede Moralpredigt.“ (Röhrich 1977: 8).

tekstovi. Parodija uvijek nastaje na nekom gotovom predlošku koji je većini poznat dok vic ne mora nužno nastati na nekome gotovom predlošku jer je mnoštvo viceva ionako izmišljeno.

Vicevi su bliski i tzv. lirskomu humoru koji podrazumijeva različite lirske oblike čije je glavno obilježje humorističnost i komičnost. U takve se oblike ubrajaju lirske šaljive pjesme, brojalice, pjesme koje se zasnivaju na igri riječima (npr. pjesme dadaista koje nastaju metodom slučaja i tehnikom kolažiranja), ali i epigrami. Brojalice izazivaju smijeh onda kada ih je teže izgovoriti i kada dođe do greške u izgovoru, pa se one ponekad nazivaju i brzalicama. U takvim se oblicima sve zasniva na principu zvučnosti koja je vrlo neobična i upravo ona izaziva smijeh. Epigram se definira kao „kratka, gnomska (poučna), moralistička, erotska, satirička, često pakosna, ponekad u prozi pisana jezična tvorevina“ (Frey 2009: 196).⁴¹ Epigram često poentira poukom na kraju koja se može iščitati uz smijeh pa je to poveznica koja veže epigram i vic.

Vic se kao književni oblik može promatrati u okviru usmene književnosti jer je to iskonska sredina u kojoj je nastao. Svi jednostavni oblici, pa tako i vic, ponajprije su se prenosili s koljena na koljeno, tj. usmenim putem, a tek su se kasnije zapisivali. Ako se vic promatra iz perspektive usmene književnosti, onda je on sastavnim i neotuđivim dijelom folklora kao takvog i podrazumijeva se da se veže uz usmenu predaju. Budući da su vicevi koji su prenošeni usmenim putem nastali daleko u prošlosti, autori su gotovo uvijek nepoznati, tj. anonimni. Činjenica da se vic prenosi usmenim putem utječe i na njegovu promjenjivost pa je jedno od važnih obilježja i varijativnost. Očekuje se da se u vicu neki dijelovi promijene, i to najčešće zbog različitih kazivača koji ga prenose. Budući da je vic dio folklora, on je i dio kulture nekoga naroda i, kao što je već istaknuto, pokazatelj određenih društvenih obrazaca koji vladaju u određenoj kulturi.

Već je u prošlim poglavljima istaknuto kako se vicem kao oblikom iz perspektive psihoanalize bavio i austrijski psihoanalitičar Sigmund Freud. I u njemačkoj se tradiciji vic promatra upravo iz te perspektive ističući kako se smijeh kao faktor kojem vic teži može smatrati „životnom pomoći“ (Röhrich 1977: 34).⁴² Smijeh se tretira kao opuštanje goleme količine unutrašnje napetosti koja se nagomilava, a odvija se uglavnom nesvjesno. On je apriori čovjekova djelatnost i tijekom čovjekova života doživljava različite inačice. Kada se u nekoj komunikaciji kazuje vic, nužno je da onaj komu se kazuje vic aktivno sluša kako bi što bolje razumio vic. Ako osoba ne shvati vic, ona postaje faktor smetnje u komunikaciji i kazivanje vica propada.

⁴¹ Citat u njemačkome izvorniku glasi ovako: „kurzes, gnomisches (lehrhaftes) und moralisches als auch erotisches oder satirisches, oft bissiges, gelegentlich in Prosa geschriebenes Sprachgebilde.“ (Frey 2009: 196).

⁴² Citat u njemačkome izvorniku glasi ovako: „Das Lachen über einen Witz gilt manchen Menschen als eine wesentliche Lebenshilfe.“ (Röhrich 1977: 34).

Dakle kako bi se shvatio vic, potrebna je velika pozornost, ali i psihička aktivnost i pribranost što govori u prilog proučavanju vica iz perspektive psihologije i psihoanalize.

Velika se pozornost u proučavanja viceva u njemačkoj tradiciji posvećuje tehnici kojom se vicevi kazuju. Upravo je tehnika jedan od faktora koji može izazvati smijeh. Jedna od češćih tehnika u kazivanju je igra riječima koja nerijetko završava besmisleno, a upravo u toj besmislenosti leži humor. Igra se riječima uglavnom veže uz dječje i školske viceve premda to ne mora uvijek biti slučaj. Druga tehnika u kazivanju viceva jest korištenje dijalekata. Poneki vicevi govore o određenim regionalnim skupinama koje se ističu i jezičnim osobitostima koje su većini ljudi smiješne. Služeći se dijalektom tijekom kazivanja viceva, dobiva se dojam autentičnosti, originalnosti i jedinstvenosti. Pojam koji je blizak dijalektu jest makaronština, a podrazumijeva iskrivljeno govorenje nekoga jezika ili miješanje dvaju ili više jezika. Makaronština se često javlja u književnim djelima, ali može se javiti i u vicevima, osobito u vicevima u kojima se poigrava jezikom ili se pojavljuju doslovni prijevodi. Jedna od tehnika viceva jest i tzv. nesamovoljni (hotimični) humor koji nastaje zabunom u govoru i gotovo je uvijek vezan uz igru riječima. Nesamovoljni se humor često javlja kod male djece koja imaju problema s izgovorom nekih glasova jer im se govorni aparat nije razvio u dovoljnoj mjeri što izaziva smijeh. Ono što se može zaključiti jest da osnova svih tehnika kazivanja viceva počiva u jeziku što je i logično jer se vic „ostvaruje isključivo u jeziku“ (Marfurt 1977: 3).⁴³

Zanimljiva je distinkcija između dječjih viceva i viceva kazanih iz dječjih usta, ali u praksi se ta razlika često i ne primjećuje. U njemačkoj tradiciji nije zabilježena nijedna zbirka viceva kazanih iz dječjih usta jer nema dovoljno empirijskih istraživanja dok postoji mnoštvo zabilježenih dječjih viceva koji se često vežu i uz druge kategorije.

⁴³ Citat u njemačkome izvorniku glasi ovako: „Witz drückt sich nur in Sprache aus.“ (Marfurt 1977: 3)

9. Klasifikacija viceva u njemačkoj svakodnevic⁴⁴

Iako je viceve izrazito teško klasificirati i tipologizirati, Röhrich u svojoj monografiji nudi dvije klasifikacije viceva. Prva se klasifikacija temelji na nekome posebnom motivu ili aspektu koji dominira⁴⁵ pa Röhrich predlaže ovakvu podjelu (usp. Röhrich 1977: 5):

1. vicevi u kojima je naglasak na osobama (npr. vicevi o liječnicima, vicevi o muškarcima i ženama i dr.)
2. izmišljeni ili stvarni vicevi (npr. dječji vicevi, vicevi o gastarbajterima, vicevi o novopečenim bogatašima i dr.)
3. vicevi u kojima je naglasak na sadržaju (npr. politički vicevi, vjerski vicevi, vicevi o seksu i dr.)
4. vicevi u kojima je naglasak na posebnoj tehnici kazivanja (npr. slikovni vicevi, vicevi igre riječi i dr.)
5. vicevi u kojima je strah osnovni motiv (npr. jezivi vicevi)
6. vicevi u kojima se govori o različitim narodima ili etničkim skupinama (npr. berlinski vicevi, vicevi o Židovima, vicevi o Škotima i dr.)
7. vicevi koji imaju neku jasnu tendenciju (npr. agresivni vicevi, nepristojni vicevi i dr.)
8. vicevi u kojim je naglasak na mjestu radnje (npr. školski vicevi, vicevi u WC-u i dr.)

Druga se klasifikacija temelji na komičnome sukobu koji je iskazan u tome vicu. Postoji nekoliko osnovnih skupina koje predlaže Röhrich, ali se unutar njih mogu istaknuti brojne podskupine:

1. komični sukobi s logikom

⁴⁴ Iako je u prethodnim poglavljima istaknuto kako je humor neprevodiv i da se ostvaruje isključivo na jeziku na kojem je nastao, u radu će se svaki njemački vic prevesti kako bi ih razumijeli svi čitatelji. U fusnoti će se nalaziti vicevi na izvornome jeziku, tj. na njemačkome jeziku.

⁴⁵ Navedena je klasifikacija poprilično diskutabilna i necjelovita iz više razloga: neki se vicevi mogu svrstati u više skupina, a ne isključivo u jednu (npr. dječji vicevi bi se mogli svrstati i u viceve o osobama), terminologija viceva nije jasna (npr. zašto se samo agresivni vicevi nazivaju tendencioznima), neki kriteriji su diskutabilni (npr. kako odrediti je li nešto stvarno ili izmišljeno) i dr.

2. komični sukobi sa stvarnošću (npr. vicevi pretjerivanja i lagalački vicevi, surrealistički vicevi, vicevi o životinjama i dr.)
3. komični sukobi s moralom, običajima i stvarnošću (npr. jezivi i makabristički vicevi, crni humor, vicevi pod galgama, skatološki vicevi, vicevi o seksu, vicevi o bolesnicima i dr.)
4. društveni, religiozni i politički vicevi (npr. vicevi o liječnicima, vjerski vicevi, vicevi o političarima i dr.)
5. etnički vicevi (npr. vicevi o stanovnicima velikih gradova, vicevi o stanovnicima pojedinih regija, vicevi o Turcima, vicevi o Balkancima i dr.)
6. vicevi o pojedinim osobama
7. epigrami
8. vicevi igre riječima⁴⁶
9. slikovni vicevi

9.1. Vicevi komičnih sukoba s logikom

Takvi se vicevi suprotstavljaju logici zdravoga razuma, a smijeh koji se pritom javlja jest zapravo podsmijeh zbog besmislenih izjava koje su sadržane u tim vicevima. U takvim vicevima jezik dolazi do izražaja jer je važan spoj riječi koji dovodi do nastanka besmislenih izjava, a te se besmislene izjave mogu vezati i uz izreke poznatih osoba. Još jedno važno obilježje takvih vica jesu kratkoća, konciznost i aforistički stil izražavanja:

„Pilula je jedini okrugao predmet koji te može ozlijediti.“ (Röhrich 1977: 101)⁴⁷

„Imati tri dlake na glavi je relativno malo, ali tri dlake u juhi su previše.“ (Röhrich 1977: 109)⁴⁸

M. Proust: „Žene su promjenjivi instrumenti za zadovoljstvo koje je stalno isto.“ (Röhrich 1977: 104)⁴⁹

⁴⁶ Röhrichovoj podjeli autor je dodao viceve o pojedinim osobama, epigrame i viceve igre riječima jer su jako česti u njemačkoj svakodnevici, a Röhrich ih ne ističe kao zasebne skupine.

⁴⁷ Vic u izvorniku glasi ovako: „Die Pille ist der einzige runde Gegenstand, der aneckt.“ (Röhrich 1977: 101).

⁴⁸ Vic u izvorniku glasi ovako: „Drei Haare auf dem Kopf sind relativ zu wenig, aber drei Haare in der Suppe sind relativ viel.“ (Röhrich 1977: 109).

⁴⁹ Vic u izvorniku glasi ovako: „M. Proust: Frauen sind austauschbare Instrumente für ein stets identisches Vergnügen.“ (Röhrich 1977: 104).

9.2. Vicevi komičnih sukoba sa stvarnošću

Kao što im samo ime kaže, ti su vicevi smiješni jer se u njima preuveličava što izaziva smijeh. Za razliku od prošle skupine, ova je skupina heterogenija jer se sukobi sa stvarnošću odvijaju na nekoliko razina:

1. vicevi pretjerivanja i lagalački vicevi (vicevi u kojima se pretjeruje i izmišlja jer se netko želi pohvaliti ili istaknuti u odnosu na većinu):

„Jedan dječak drugom: - Ti uopće nemaš oca! Drugi mu kaže: - Možda više nego ti!“ (Röhrich 1977: 120).⁵⁰

2. surrealistički vicevi (vicevi u kojima se ističu nemogući događaji koji u stvarnosti nisu ostvarivi):

„Čovjek igra šah sa svojim psom. Drugi čovjek prilazi i kaže: - Imate pametnoga psa! Na to će igrač šaha: - Zašto? Pa već je izgubio dvije partije.“ (Röhrich 1977: 127-128).⁵¹

3. životinjski vicevi, tj. vicevi o životinjama

Kada je riječ o životinjskim vicevima, tj. vicevima o životinjama, najčešće je riječ o trima tipovima vicevima. Prvi tip uključuje životinje kao glavne aktere, a one su najčešće personificirane i dobivaju ljudske osobine, tj. govore i izgovaraju smiješne izjave:

„Dvije su muhe zarobljene u jednoj čaši. Kaže jedna drugoj nakon kraćega vremena: - Smijem li sad ja sjediti na prozoru?“ (<https://schlechtewitze.com/tiere?skip=20>), zadnji pristup: 7.5.2018.⁵²

Drugi tip vica podrazumijeva igru riječi u koju su uključene životinje:⁵³

„Što to sjedi na drvetu i govori „Aha“? – Sova s govornom manom.“ (<https://schlechtewitze.com/tiere?skip=20>), zadnji pristup: 7.5.2018.⁵⁴

Treći tip vica podrazumijeva ljude koji su vlasnici životinja i o svojim životinjama govore smiješne izjave:

⁵⁰ Vic u izvorniku glasi ovako: „Ein Junge zum anderen: - Du hast ja gar keinen Vater! Antwort: - Vielleicht mehr als Du!“ (Röhrich 1977: 120)

⁵¹ Vic u izvorniku glasi ovako: „Ein Mann spielt mit seinem Hund Schach. Ein zweiter Herr tritt hinzu und meint: - Sie haben einen klugen Hund! Worauf der Schachspieler antwortet: - Wieso, er hat doch schon zwei Partien verloren. (Röhrich 1977: 127-128)

⁵² Vic u izvorniku glasi ovako: „Sind zwei Fliegen in einem Glas eingesperrt. Sagt eine der anderen nach kurzer Zeit: Darf ich auch mal am Fenster sitzen?“ (<https://schlechtewitze.com/tiere?skip=20>), zadnji pristup: 7.5.2018.)

⁵³ Ovaj bi se vic teoretski mogao svrstati i u skupinu viceva igre riječima što je samo dokaz koliko je kategorizacija viceva relativna i koliko su granice među vicevima protočne.

⁵⁴ Vic u izvorniku glasi ovako: „Was sitzt auf dem Baum und ruft „Aha“? – Ein Uhu mit einem Sprachfehler.“ (<https://schlechtewitze.com/tiere?skip=20>), zadnji pristup: 7.5.2018.)

„Dolazi susjed do gospodina Meiera i kaže mu: - Vaš je pas ugrizao moju punicu. Vidno dirnut kaže gospodin Meier: - I sada zasigurno želite odštetu? – Ne – kaže susjed – želim kupiti psa.“ (<https://schlechtewitze.com/tiere?skip=20>), zadnji pristup: 7.5.2018.⁵⁵

Životinjski vicevi često kruže među djecom jer u njima nikakve vulgarnosti i agresivnosti.

4. vicevi u snu (u ovim se vicevima radi o komičnim snovima ulazeći pritom u sferu nesvjesnoga):

„Jedna je žena imala strašnu noćnu moru. Sanjala je velikoga crnog čovjeka, ogromnoga diva, koji je ispuzao ispod kreveta. Prijeteći se okrenuo prema njoj i onako se ogroman bacio na krevet. Žena se, sva isprepadana, digla s jastuka: - Za ime Boga, što želite od mene? Kaže dubok mračan glas: - Zašto mene pitate? Pa Vi ste sanjali o meni!“ (Röhrich 1977: 138)⁵⁶

9.3. Vicevi komičnih sukoba s moralom, običajima i pristojnošću

Uzevši u obzir naziv navedene skupine viceva, vidljivo je da riječ o poprilično heterogenoj skupini viceva. Zajedničko je obilježje te skupine viceva da se suočava s ustaljenim društvenim obrascima i da kod ljudi često izaziva zazor, ali uz zazor se javlja i određena doza humora. Navedena skupina viceva uključuje mnoštvo podskupina:

1. jezivi i makabristički vicevi

U jezivim se i makabrističkim vicevima motiv smrti povezuje s humorom. U takvim se vicevima često javlja groteska koja je vidljiva u nekim opisima. Javljaju se različiti motivi smrti: ubojstvo supružnika, samoubojstvo, kanibalizam i dr.:

„Muškarac dolazi kući, a njegova žena leži teško uzdišući. – Moram ti nešto priznati -, jeca ona, - prije tri dana sam te prevarila. – To znam -, kaže on, - zato sam te i otrovao.“ (Röhrich 1977: 143)⁵⁷.

„Bolje žena na odru nego jasna i svijetla Svijećnica.“ (Röhrich 1977: 142).⁵⁸

⁵⁵ Vic u izvorniku glasi ovako: „Komm der Nachbar zu Herr Meier und sagt: - Ihr Hund hat meine Schwiegermutter gebissen. Sagt Herr Meier peinlich berührt: - Jetzt wollen Sie sicher Schmerzensgeld? – Nein – sagt der Nachbar – ich will den Hund kaufen.“ (<https://schlechtewitze.com/tiere?skip=20>), zadnji pristup: 7.5.2018.)

⁵⁶ Vic u izvorniku glasi ovako: Vic izvorniku glasi ovako: „Eine Frau träumt einen schrecklichen Alptraum. Sie träumt von einem großen, schwarzen Mann, einem brutalen Riesen, der unter ihrem Bett hervorkriecht. Drohend richtet er sich vor ihr auf und stürzt seine dunkle massige Gestalt auf ihr Lager. Die Frau fährt mit einem Angstschrei aus den Kissen: - Um Gottes Willen, was wollen Sie von mir? Sagt eine tiefe dunkle Stimme: - Wieso fragen Sie mich da? Sie haben doch schließlich von mir geträumt.“ (Röhrich 1977: 138)

⁵⁷ Vic u izvorniku glasi ovako: : „Ein Mann kommt nach Hause, seine Frau liegt in den letzten Zügen. – Ich muss dir gestehen-, stöhnt sie, – vor drei Tagen habe ich dich betrogen. – Das weiß ich-, sagt er, – deswegen habe ich dich doch vergiftet.“ (Röhrich 1977: 143).

⁵⁸ Vic u izvorniku glasi ovako: „Lieber das Weib auf der Bahr, als Lichtmeß hell und klar.“ (Röhrich 1977: 142).

2. crni humor

Crni se humor djelomično podudara s jezivim i makabrističkim vicevima jer povezuju smrt i humor, ali najčešće ismijavaju druge rase:

„Koja je razlika između Kineza i Japanaca? – Kinezi se smješkaju, a Japanci zrače.“
(<http://www.spitzenwitze.de/witze/schwarzer-humor/page/4/>), zadnji pristup: 7.5.2018.⁵⁹

3. vicevi pod galgama

U vicevima pod galgama javlja se osoba koja treba umrijeti i koja se pritom šali na svoj račun:

„U zadnjoj fazi rata dva su muškarca osuđena na smrt. Neposredno prije smaknuća kažu im da ih neće upucati, nego da će ih objesiti. – Vidiš -, okrene se jedan prema drugom, - nemaju čak ni municije više.“ (Röhrich 1977: 149)⁶⁰

4. vicevi o seksu, tj. seksualni vicevi

U vicevima o seksu najčešći su akteri muškarac i žena, najčešće je riječ o bračnome paru, koji se nadmeću tko je bolji pa se u njihovim argumentima često rađa komika. U bračni odnos često se miješa i treća osoba, ljubavnik ili ljubavnica, pa je i bračna nevjera jedna od češćih tema:

„Suprug i otac četvero djece izrekne tešku optužbu: - Slušaj, Sara, meni se čini da Dovidl nije moj sin! – Kako možeš tvrditi nešto takvo? – rasrdi se žena – pa baš je Dovidl tvoj!“
(Röhrich 1977: 157)⁶¹

„Gospodin traži par ženskih čarapa i prodavačica ga upita: - Za Vašu suprugu ili tražite nešto bolje?“ (Röhrich 1977: 157)⁶²

„Mladi supružnik stoji u vjenčanom apartmanu gol ispred ogledala i divi se: - Tri centimetra duži i bio bih kralj – kaže on ponosno. – Da – kaže nevjesta – tri centimetra kraći i bio bi kraljica.“ (Röhrich 1977: 159)⁶³

⁵⁹ Vic u izvorniku glasi ovako: „Was ist der Unterschied zwischen Chinesen und Japaner? – Die Chinesen lächeln sich und die Japaner strahlen.“ (<http://www.spitzenwitze.de/witze/schwarzer-humor/page/4/>), zadnji pristup: 7.5.2018.)

⁶⁰ Vic u izvorniku glasi ovako: „In der letzten Phase des Krieges werden zwei Männer zum Tod verurteilt. Kurz von der Hinrichtung teilt man ihnen mit, dass sie nicht erschossen, sondern gehängt werden sollen. – Siehst du -, wendet sich der eine zum anderen, - nicht einmal Munition haben sie mehr.“ (Röhrich 1977: 143)

⁶¹ Vic u izvorniku glasi ovako: „Der Gatte, Vater von vier Kindern, äußert einen schrecklichen Verdacht: - Hör, Sara, mir scheint, der Dovidl ist nicht von mir! – Wie kannst du so etwas behaupten? – entrüstet sich die Frau – gerade der Dovidl ist von dir!“ (Röhrich 1977: 157).

⁶² Vic u izvorniku glasi ovako: „Ein Herr verlangt ein Paar Damenstrümpfe. Fragt die Verkäuferin: - Für Ihre Gattin - oder darf es etwas Besseres sein?“ (Röhrich 1977: 157).

⁶³ Vic u izvorniku glasi ovako: „Der junge Ehemann steht im Hochzeitsappartement nackt vor dem Spiegel und bewundert sich: - 3 cm mehr, und ich wäre ein König – sagt er stolz. – Ja – sagt die Braut – 3 cm weniger, und du wärst eine Königin.“ (Röhrich 1977: 159).

5. vicevi o bolesnim i hendikepiranim ljudima (u takvim se vicevima izruguje ljudima koji su duševno ili fizički bolesni):

„Kratkovidni gospodin dolazi optičaru. Optičar ga zamoli da se sjedne i pita ga: - Možete li pročitati slova? – Koja slova? – Ona na ploči. – Na kojoj ploči? – Na ploči na zidu! – Koji zid? – Slušajte, vi ne trebate naočale, nego psa vodiča.“ (Röhrich 1977: 178)⁶⁴

„ – Moja žena misli da je kokoš – objašnjava muž psihijatru. – To je poprilično ozbiljno. – kaže liječnik. - I koliko to dugo traje? – Tri godine. – Pa zašto niste došli ranije? – Trebali smo jaja.“ (Röhrich 1977: 187).⁶⁵

9.4. Vicevi u kojima se javljaju društveni, religiozni i politički sukobi

Navedena je skupina viceva heterogena i vrlo ju je teško ograničiti. U današnje vrijeme kada je čovječanstvo pogođeno raznim krizama gotovo je svaka profesija na meti ozbiljnih kritika. Unutar ove skupine česti su vicevi o liječnicima, policajcima, plavušama, informatičarima, političarima i različitim vjerskim skupinama.

Liječnici su na meti kritika jer ljudi smatraju da su neodgovorni i da se uopće ne trude pomoći ljudima što potvrđuje i ovaj vrlo kratak i sažet vic:

„Svaki liječnik, novo groblje.“ (Röhrich 1977: 193).⁶⁶

Policajci se izvrgavaju podsmijehu jer se smatra da nisu odveć inteligentni i snalažljivi:

„Što su najteže godine u životu svakoga policajca? – Prvi razred.“ (<http://witze.net/polizisten-witze>), zadnji pristup: 8.5.2018.⁶⁷

Informatičari su na meti kritika zbog svoje opsjednutosti tehnikom i tehnologijom općenito:

„Koje je najbolje mjesto za sakriti mrtvac? Stranica broj 2 na Googleu.“ (<https://schlechtewitze.com/informatiker>), zadnji pristup: 8.5.2018.⁶⁸

⁶⁴ Vic u izvorniku glasi ovako: „Ein kurzsichtiger Herr geht zum Optiker. Der Optiker bittet ihn Platz zu nehmen, und fragt: - Können sie die Buchstaben lesen? – Welche Buchstaben? – Die auf der Tafel. – Auf welcher Tafel bitte? – Auf der Tafel an der Wand! – Welcher Wand? – Hören Sie mal, Sie brauchen keine Brille, sondern einen Blindenhund.“ (Röhrich 1977: 178).

⁶⁵ Vic u izvorniku glasi ovako: „ – Meine Frau denkt, sie ist ein Huhn – erklärt der Mann dem Psychiater. – Das ist ziemlich ernst, - meint der Arzt. – Wie lange geht das schon? – Drei Jahre. – Warum sind Sie nicht früher gekommen? – Wir brauchten Eier.“ (Röhrich 1977: 187).

⁶⁶ Vic u izvorniku glasi ovako: „Jeder Arzt ein neuer Friedhof.“ (Röhrich 1977: 193).

⁶⁷ Vic u izvorniku glasi ovako: „Was sind die schwersten Jahre im Leben jedes Polizisten? – Die erste Klasse.“ (<http://witze.net/polizisten-witze>), zadnji pristup: 8.5.2018.

⁶⁸ Vic u izvorniku glasi ovako: „Wo ist der beste Ort, um eine Leiche zu verstecken? – Seite 2 auf Google.“ (<https://schlechtewitze.com/informatiker>), zadnji pristup: 8.5.2018.

Plavuše su u vicevima prikazane kao vrlo zavodljive i privlačne žene, ali i kao ne odveć pametne, a ljude nasmijavaju svojim nespretnim izjavama ili apsurdnim postupcima:

„Što plavuša radi kad se računalo zapali? – Stisne opciju *Briši*.“ (<http://witze.net/blondinen-witze>), zadnji pristup: 8.5.2018.⁶⁹

Izuzetno brojna podskupina jesu konfesionalni vicevi u kojima se ismijavaju različite religije ili podskupine unutar većih religija. Ono što se najčešće ismijava jesu običaji u pojedinim religijama, ali postoje i neka obilježja koja se mogu vezati uz svaku religiju: materijalistički svjetonazor, bogaćenje na nepropisan način, međusobna netrpeljivost, nečinjenje dobrih djela u korist naroda i sl. Česti su konfesionalni vicevi u kojima vlada tzv. kompetitivni duh, tj. u kojima se susreću razne religije, a svaka od njih želi dokazati da je najbolja. Najčešći su upravo oni vicevi u kojima se susreću rimokatolici, protestanti i židovi:

„Protestant i katolik hvalisaju se sa svojim duhovnim rođacima. – Moj je djed bio superintendent⁷⁰ – kaže protestant – i svi su mu govorili velečasni. – Što je pak to? – kaže katolik. Moj je stric bio kardinal i njemu su morali govoriti Vaša Eminencijo. – Što je pak Eminencija? – kaže Židov koji je prisluškivao. – Kada moja prateta dođe, govore svi: „Bože pravde!“ (Röhrich 1977: 196)⁷¹.

U potonjem se vicu židovi ismijavaju jer oni često ističu poštenost kao svoju glavnu vrlinu, a mnogi smatraju upravo suprotno.

„Katolička je Crkva za svakoga duhovnika nabavila jedan VW. Evangelička Crkva ne želi zaostajati s njima i osigurala je svakomu od njihovih župnika jedan mercedes. Židovi su za svakoga od njihovih rabina osigurali jedan rolls-royce. Katolička se Crkva osjećala prevarenom i otišla je korak dalje tako što je blagoslovila VW. Protestanti su prilikom stavljanja svojih vozila u pogon održali očaravajuću propovijed. Židovi su razmišljali dugo kako da budu jednaki. Na kraju su odlučili da će na svakome novom autu odrezati auspuh.“ (Röhrich 1977: 196).⁷²

U konfesionalnim se vicevima često ismijava Katolička Crkva zbog kršenje celibata koji vrijedi kao zakon za rimokatoličke svećenike:

⁶⁹ Vic u izvorniku glasi ovako: „Was macht die Blondine am Computer, wenn es brennt? – Sie drückt auf *Löschen*.“ (<http://witze.net/blondinen-witze>), zadnji pristup: 8.5.2018.

⁷⁰ Superintendent je visoki dužnosnik u Evangeličkoj Crkvi, osobito u Njemačkoj i Austriji.

⁷¹ Vic u izvorniku glasi ovako: Ein Protestant und ein Katholik brüsten sich mit ihrer geistlichen Verwandtschaft. – Mein Großvater war Superintendent – sagt der Protestant – und alle sagten „Hochwürden“ zu ihm. – Was ist das schon? – sagt der Katholik. – Mein Onkel ist Kardinal und man muss „Eure Eminenz“ zu ihm sagen. – Was heißt schon „Eminenz“? – sagt ein Jude, der sich das angehört hat. – Wenn meine Großtante zu Besuch kommt, dann rufen alle: „Gott der Gerechte!“ (Röhrich 1977: 196)

⁷² Vic u izvorniku glasi ovako: „Die katholische Kirche schafft für jeden Geistlichen einen VW an. Die evangelische Kirche will nicht nachstehen und besorgt jedem ihrer Pfarrer einen Mercedes. Die Juden kaufen für jeden Rabbi einen Rolls-Royce. Die katholische Kirche fühlt sich übertrumpft und tut ein Übriges, indem sie einen VW segnet. Die Protestanten halten dafür bei der Inbetriebnahme ihrer Wagen eine mitreißende Predigt. Die Juden überlegen lange, wie sie gleichziehen könnten. Schließlich entschließt man sich, an jedem neuen Auto den Auspuff zu beschneiden. (Röhrich 1977: 196).

„Pitanje na Radiju Vatikan: - Kažu da će se celibat uskoro ukinuti. Je li to istina?
Odgovor: - U principu ne. Ali ima nekoliko olakšica.“ (Röhrich 1977: 203).⁷³

Česti su i vicevi o muslimanima u kojima se često ismijava njihov obred obrezivanja:

„Čega nema u busu punom muslimana? – Kile kožica.“ (<https://schlechtewitze.com/muslime>),
zadnji pristup: 9.5.2018.⁷⁴

Nakon niza samoubilačkih napada pripadnika radikalnih islamista nastaju vicevi u kojima se muslimanima generalno pripisuje samoubilaštvo:

„Kako se zove slika muslimanske obitelji koja je nastala fotoaparatom koji prsne kad
nastane slika? – Fotobomba.“ (<https://schlechtewitze.com/muslime>), zadnji pristup: 9.5.2018.)⁷⁵

Brojna je i podskupina političkih viceva. Kao i u hrvatskim vicevima, i u njemačkim se političkim vicevima izražava nezadovoljstvo političarima jer se smatra da ne rade za dobrobit naroda i da su brojni njihovi postupci pogrešni. U njemačkoj su tradiciji česti vicevi o Konradu Adenaueru, prvom njemačkom kancelaru, a njega se ismijava zbog njegove duge vladavine i pretjeranoga obožavanja vladarske pozicije, zatim vicevi o netrpeljivosti između tadašnje Savezne Republike Njemačke i Njemačke Demokratske Republike, zatim vicevi o Angeli Merkel, aktualnoj njemačkoj kancelarki, koja se u zadnje vrijeme često kritizira zbog preblage imigrantske politike. Uz te viceve javlja se i kritika cjelokupne njemačke politike:

„Adenauer pita jednoga od svojih unuka: - Što želiš postati kad narasteš? – Želim biti kancelar kao i ti, djede. – Ali mi ne trebamo dvojicu kancelara.“ (Röhrich 1977: 207).⁷⁶

„Stara se mamica obrati policajcu u Istočnome Berlinu. – Oprostite, molim Vas, gdje je robna kuća „Princip“? Policajac se začudi i kaže: - Takve robne kuće nema ovdje. Ona će na to: - Ali mora je biti. Naš je državni predstojnik Erich Honecker⁷⁷ rekao da u principu svega ima za kupovanje...“ (<http://81.169.154.201/wp/ddr.htm>), zadnji pristup: 9.5.2018.)⁷⁸

U potonjem se vicu ismijava DDR jer je u DDR-u vladala nestašica svega, osobito hrane i pića, ali i gospođa koja je krivo shvatila značenje riječi *princip* u kontekstu u kojem je izgovorena.

⁷³ Vic u izvorniku glasi ovako: „Frage an Radio Vatikan: - Es heißt, das Zölibat werde in Bälde abgeschafft. Stimmt das? Antwort: - Im Prinzip nein. Aber es gibt ein paar Erleichterungen.“ (Röhrich 1977: 203).

⁷⁴ Vic u izvorniku glasi ovako: „Was fehlt in einem Bus voller Muslime? – Ein Kilo Vorhaut.“ (<https://schlechtewitze.com/muslime>), zadnji pristup: 9.5.2018.

⁷⁵ Vic u izvorniku glasi ovako: „Wie heißt ein Bild von einer muslimischen Familie, auf dem ein Selbstsprengung erfolgt? . Fotobomb.“ (<https://schlechtewitze.com/muslime>), zadnji pristup: 9.5.2018.

⁷⁶ Vic u izvorniku glasi ovako: „Adenauer fragt einen seiner vielen Enkel: - Was willst du einmal werden, wenn du groß bist? – Ich will Bundeskanzler werden wie Du, Opa! – Aber wir brauchen doch keine zwei!“ (Röhrich 1977: 207)

⁷⁷ Erich Honecker bio je ugledni njemački komunistički političar, predsjednik DDR-a od 1971. do 1989. godine.

⁷⁸ Vic u izvorniku glasi ovako: Ein altes Mütterchen wendet sich in Ost-Berlin an einen Volkspolizisten. – Entschuldigen Sie bitte, wo ist denn das Kaufhaus „Prinzip“? Der wundert sich und meint: - So ein Kaufhaus gibt es gar nicht. Darauf sie: - Das muss es aber geben. Unser Staatsratvorsitzender Erich Honecker hat doch gesagt, dass es im Prinzip alles zu kaufen gibt...“ (<http://81.169.154.201/wp/ddr.htm>), zadnji pristup: 9.5.2018.

„Angela Merkel i Sigmar Gabriel⁷⁹ na brodu koji tone. Tko će se prvi spasiti? – Njemačka.“ (<https://schlechtewitze.com/merkel>), zadnji pristup: 9.5.2018.⁸⁰

„Tko je najveći kirurg u Europi? – Merkel. Ona je od srca Europe napravila guzicu svijeta.“ (<https://schlechtewitze.com/merkel>), zadnji pristup: 9.5.2018.⁸¹

9.5. Etnički vicevi

Etnički su vicevi također izrazito brojna skupina viceva, a podrazumijevaju ismijavanje drugim narodima, regijama ili etničkim skupinama. Budući da su izrazito heterogena skupina, etnički se vicevi mogu razvrstati u tri skupine:

1. vicevi velikih gradova (npr. berlinski vicevi, hamburški vicevi, vicevi grada Kölna, bečki vicevi i dr.)
2. vicevi o drugim etničkim skupinama (npr. Turci, Austrijanci, Švicarci, Francuzi, Nizozemci, Balkanci, Kinezi, Romi, Amerikanci i dr.)
3. vicevi o pojedinim njemačkim regijama (npr. Švapska, Bavarska, Saska, Gornja Šleska, Istočna Frizija i dr.)
4. vicevi o Židovima

9.5.1. Vicevi velikih gradova⁸²

O glavnome gradu SRNJ-a postoje brojni stereotipi: ponajprije drskost stanovništva: „drski soj ljudi“ (Röhrich 1977: 225)⁸³, izrazito heterogeno stanovništvo u kojem se više ne mogu pronaći pravi stanovnici Berlina, poseban regiolekt i sl.:

„Što je zajedničko Marsu i zračnoj luci u Berlinu? – Za 30 bi godina tamo trebali sletjeti prvi ljudi.“ (<https://schlechtewitze.com/berliner>), zadnji pristup: 9.5.2018.⁸⁴

⁷⁹ Sigmar Gabriel, njemački političar, njemački ministar vanjskih poslova, vicekancelar Njemačke i predsjednik Socijalističke partije Njemačke.

⁸⁰ Vic u izvorniku glasi ovako: „Angela Merkel und Sigmar Gabriel auf einem sinkenden Schiff. Wer wird zuerst gerettet? – Deutschland.“ (<https://schlechtewitze.com/merkel>), zadnji pristup: 9.5.2018.

⁸¹ Vic u izvorniku glasi ovako: „Wer ist der größte Chirurg Europas? – Merkel. Sie hat aus dem Herzen Europas den Arsch der Welt gemacht.“ (<https://schlechtewitze.com/merkel>), zadnji pristup: 9.5.2018.

⁸² Valja naglasiti kako je mnoštvo viceva velikih gradova nastalo na izvornim dijalektima i regiolektima što je teško razumljivo i izvornim njemačkim govornicima pa su se u radu takvi vicevi izbjegavali.

⁸³ Usp. „ein verweigener Menschenschlag“ (Röhrich 1977: 225).

⁸⁴ Vic u izvorniku glasi ovako: „Was hat der Mars mit dem Berliner Flughafen gemeinsam? – In etwa 30 Jahren sollen die ersten Menschen dort landen.“ (<https://schlechtewitze.com/berliner>), zadnji pristup: 9.5.2018.

Kada je riječ o hamburškome vicu, glavno je njegovo obilježje umjerenost. U hamburškim se vicevima teško mogu pronaći ozbiljna izrugivanja i ismijavanja. Glavni je akter hamburških viceva mala Erna (njem. *Klein-Erna*) koja ima vrlo smiješne izjave i njima nasmijava čitatelje i slušatelje:

„Učiteljica pita malu Ernu: - No, Erna, što želiš postati? Na to kaže mala Erna: - Ako budem imala lijepe i prave grudi, kao Sofia Loren, bit ću na filmu! A ako budem tako ravna naprijed, bit ću učiteljica!“ (Röhrich 1977: 236)⁸⁵.

Za Köln se kaže da je to „velegrad koji je najspremniji za smijeh“ (Röhrich 1977: 238)⁸⁶. Tipični vicevi za Köln jesu vicevi u tramvaju ili međugradskoj željeznici, ali glavni su predstavnici vica u Kölnu Tünnes i Schäl koji svojim izjavama izazivaju smijeh kod čitatelja i slušatelja. Oni su prikazani kao vrlo jednostavni, dobroćudni, ali i humoristični momci:

„Tünnes kaže Schälu: - Mi smo u Indiji. Piše: „Nužnici se nalaze na kraju *hodnika* (njem. *Ganges*).“ (Röhrich 1977: 241)⁸⁷.

Problematika je potonjega vica što gubi smisao kada ga se prevede na hrvatski. On svoj humor ostvaruje isključivo na njemačkome jeziku. Jedan od aktera vica, Tünnes, pročita da se nužnik nalazi na kraju hodnika. Genitivni oblik imenice hodnik (*njem. des Ganges*) u njemačkome se jeziku podudara s nazivom jedne od indijskih rijeka, Gangesom. Može se zaključiti da u potonjem vicu jezik također igra važnu ulogu u nastanku humora.

Bečki su vicevi vezani isključivo uz aristokratski i plemićki sloj. Glavna je figura u tim vicevima grof Bobby, a ponekad se uz njega pojavljuju i njegovi prijatelji koji često mijenjaju imena (Rudi, Mucki, Poldi i sl.)⁸⁸ Bobby i njegovi prijatelji imaju sva tipična obilježja aristokrata: konzervativnost, bogatstvo, visoko držanje, ugled, ali često ispadaju glupavi i ne odveć inteligentni zbog svojih ishitrenih i nepromišljenih izjava:

„ – Pošta danas! – žali se grof Bobby – zamislite samo: dolazi mi poštar trčeći i nosi telegram za mene: baka je umrla. Ajme! Tako iznenadno? Srećom pa sam bacio pogled na adresu: zamijenio je mene i brata!“ (Röhrich 1977: 245)⁸⁹.

⁸⁵ Vic u izvorniku glasi: „Die Lehrerin fragt kleine Erna: - Na, Erna, was möchtest du denn später mal werden? Da sagt Klein-Erna: „Wenn ich'n schönen, richtigen Busen krieg, so wie Sofia Loren, dann geh' ich zum Film! Aber wenn ich vorne so platt bleibe, dann so werd' ich Lehrerin!“ (Röhrich 1977: 236).

⁸⁶ Citat u izvorniku glasi ovako: „Von Köln hat man gesagt, es sei die zum Lachen bereiteste deutsche Großstadt.“ (Röhrich 1977: 238).

⁸⁷ Vic u izvorniku glasi ovako: „Tünnes zu Schäl: - Wir sind in Indien. Dort steht: Die Toiletten befinden sich am Ende des Ganges.“ (Röhrich 1977: 241).

⁸⁸ Budući da je Hrvatska u prošlosti bila u zajedničkoj državi s Austrijancima, moguće je da su imena Bobija i Rudija iz austrijskih viceva austrijsko-hrvatskim njemačkim jezičnim dodirima prenesena i u zagrebačku sredinu gdje su glavni akteri Bobi i Rudi koji također zbijaju šale (v. 5.24.)

⁸⁹ Vic u izvorniku glasi ovako: „ – Die Post heutzutage! – klagt Graf Bobby – denken sie nur: kommt mir da neulich ein Briefträger nachgelaufen, er habe ein Telegramm für mich: Großmutter gestorben. O weh! Und so

9.5.2. Vicevi o drugim etničkim skupinama

Njemačka je u zadnjih nekoliko desetljeća postala izuzetno razvijeno multikulturalno društvo i gotovo da ne postoji nacija koja ne živi u Njemačkoj. O svakoj naciji postoje određeni stereotipi koji su pretočeni u viceve. U radu će se navesti isključivo vicevi o onim nacijama i etničkim skupinama koje se najčešće javljaju u njemačkoj svakodnevnici. Prvo mjesto zauzima iznimno brojna turska manjina, potom slijede viceve o susjednim državama (najviše ih je o Austriji, Švicarskoj, Francuskoj, Nizozemskoj), a potom o ostalim narodima i etničkim skupinama: Balkanci (među kojima su i Hrvati), Kinezi, Amerikanci, Romi i dr.

Turci su na meti kritika iz više razloga: u većini se slučajeva teže integriraju u društvo, bave se niže kvalificiranim zanimanjima, teško uče njemački jezik, nerazumijevanje turskoga jezika s kojim se u vicevima često poigravaju, međusobno su dobro povezani, stroga vjera i strogi vjerski zakoni, život prema vlastitim pravilima koji ne odgovara njemačkom načinu života, ali ponekad se ističe i njihova snalažljivost pri čemu znaju nadmudriti dominantnu njemačku naciju:

„Što radi Turčin u nogometu kada dobije udarac iz kuta? - Otvori prodavaonicu kebaba.“
(<https://schlechtewitze.com/t%C3%BCrken>), zadnji pristup: 9.5.2018.⁹⁰

„Što se dobije kada se križaju štakor i krava? – Muhrat.“
(<https://schlechtewitze.com/t%C3%BCrken>), zadnji pristup: 9.5.2018.⁹¹

I potonji je vic shvatljiv isključivo na njemačkome jeziku. Kada se poveže njemački naziv za štakora (njem. *die Ratte*) i glasanje krave, dobije se Murat što je jedno od češćih turskih imena. Znakovito je primijetiti da se uz Turke vežu životinje koje su često imaju negativnu konotaciju u većini jezika.

Nijemci kritiziraju Austrijance jer smatraju da se oni ne razlikuju mnogo od njih iako Austrijanci neprestano ističu kako su drugačiji. Nijemci misle kako Austrijanci i nisu odveć pametni, a i ismijavaju njihov austrijski njemački (njem. *österreichisches Deutsch*):

„Koliko ima viceva o Austrijancima? – Nijedan. Svi su istiniti.“
(<http://www.spitzenwitze.de/witze/oesterreicher/page/3/>), zadnji pristup: 9.5.2018.⁹²

überraschend? Zum Glück werfe ich einen Blick auf die Adresse: er hat mich doch tatsächlich mit einem Bruder verwechselt.“ (Röhrich 1977: 245).

⁹⁰ Vic u izvorniku glasi ovako: „Was macht ein Türke beim Fußball, wenn er eine Ecke bekommt? – Er eröffnet einen Dönerladen.“ (<https://schlechtewitze.com/t%C3%BCrken>), zadnji pristup: 9.5.2018.

⁹¹ Vic u izvorniku glasi ovako: „Was kommt raus, wenn man eine Ratte mit einer Kuh kreuzt? – Muhrat.“ (<https://schlechtewitze.com/t%C3%BCrken>), zadnji pristup: 9.5.2018.

⁹² Vic u izvorniku glasi ovako: „Wie viele Österreicherwitze gibt es? – Keinen einzigen! Sind alle Tatsachen!“ (<http://www.spitzenwitze.de/witze/oesterreicher/page/3/>), zadnji pristup: 9.5.2018.

„Zašto je austrijska zastava crveno-bijelo-crvena? – Da se ne bi zabunili kad je objese nekamo.“ (<http://www.spitzenwitze.de/witze/oesterreicher/page/4/>), zadnji pristup: 9.5.2018.⁹³

Švicarci se ismijavaju isključivo iz jezičnih razloga jer se u Švicarskoj govori mnoštvo jezika, a i najzastupljeniji se jezik, njemački jezik, razlikuje od grada do grada:

„Stanovnik Züricha priča vic svojem kolegi o stanovnicima Berna, a ovaj ga prekine na pola vica: - Znaš li ti da sam ja iz Berna? Na to će ovaj iz Züricha: - O, oprosti! Trebam li krenuti ispočetka i ovaj put sporije?“ (<https://www.lachmeister.de/lustigewitze/schweizer/index.html>), zadnji pristup: 9.5.2018.⁹⁴

Vicevi o Francuzima vezani su uglavnom uz ratni kontekst, i to uz kontekst Drugoga svjetskoga rata, u kojem su Francuzi i Nijemci bili neprijatelji. Francuzi su prikazani kao vrlo nevješti ratnici, ali i kao kukavice:

„Koja je prva riječ koja se uči u francuskim školama? – „Predajem se!“ na sedam jezika. (<https://schlechtewitze.com/franzosen>), zadnji pristup: 10.5.2018.⁹⁵

„Kako izgleda francuski vojni pozdrav? – Obje ruke u zrak, a oružje pada.“ (<https://schlechtewitze.com/franzosen>), zadnji pristup: 10.5.2018.⁹⁶

Vicevi o Nizozemcima tiču se uglavnom nogometne reprezentacije. Iako Njemačka i Nizozemska imaju kvalitetne nogometne reprezentacije, Nijemci misle da su oni puno uspješniji u nogometu, a da Nizozemska, unatoč dobroj igri, nema nijedan trofej s velikih natjecanja:

„Što radi Nizozemac kad njegova nogometna momčad osvoji svjetsko prvenstvo? – Ugasi Play Station i ode spavati.“ (<http://witze.net/holland-witze>), zadnji pristup: 10.5.2018.⁹⁷

Za Balkance, pa tako i za Hrvate, Nijemci smatraju da pripadaju „nekom drugom svijetu“, pretjerano su opušteni i nepouzđani, lijeni, opterećeni prošlošću, bave se ilegalnim poslovima, a ponekad se teško integriraju u njemačko društvo. Najčešće se za sve Balkance koristi termin Jugoslaveni kao nadređeni termin:

⁹³ Vic u izvorniku glasi ovako: „Warum ist die österreichische Fahne rot, weiß, rot? – Damit sie nicht falsch herum aufgehängt werden kann.“ (<http://www.spitzenwitze.de/witze/oesterreicher/page/4/>), zadnji pristup: 9.5.2018.

⁹⁴ Vic u izvorniku glasi ovako: „Ein Zürcher erzählt einem Kollegen einen Bernerwitz, dieser unterbricht ihn nach der Hälfte des Witzes: - Du weißt nicht, dass ich Berner bin? Darauf der Zürcher: - Oh, Entschuldigung! Soll ich von vorn anfangen und diesmal langsamer sprechen? (<https://www.lachmeister.de/lustigewitze/schweizer/index.html>), zadnji pristup: 9.5.2018.

⁹⁵ Vic u izvorniku glasi ovako: „Was ist das erste Wort, das man in Frankreich als erstes in der Schule lernt? – Aufgeben in 7 Sprachen.“ (<https://schlechtewitze.com/franzosen>), zadnji pristup: 10.5.2018.

⁹⁶ Vic u izvorniku glasi ovako: „Wie geht französische Militär-Salut? Beide Arme in die Luft und Waffen fallen lassen.“ (<https://schlechtewitze.com/franzosen>), zadnji pristup: 10.5.2018.

⁹⁷ Vic u izvorniku glasi ovako: „Was macht ein Holländer, nachdem sein Land die Fußballweltmeisterschaft gewonnen hat? – Er macht die Play Station aus und geht ins Bett.“ (<http://witze.net/holland-witze>), zadnji pristup: 10.5.2018.

„Jugoslaven se vozi biciklom ispred tvog auta. Kviz-pitanje: Hoćeš li ga pregaziti? Naravno da ne: to bi mogao biti tvoj bicikl.“ (<https://www.fboss.net/Jugo-Witze.html>), zadnji pristup: 10.5.2018.⁹⁸

„U autu sjede Jugoslaven, Srbin i Turčin. Tko vozi? – Policija.“ (<https://www.fboss.net/Jugo-Witze.htm>), zadnji pristup: 10.5.2018.⁹⁹

Kinezi se također ismijavaju zbog njihovih neobičnih imena, ali i zbog neobičnoga jezika:

„Nijemac i Kinez igraju ping-pong. Nijemac kaže: - Volim ping pong. A Kinez će mu na to: - Pa reci joj!“ (<https://schlechtewitze.com/d%C3%A4ne>), zadnji pristup: 10.5. 2018.

Potonji se vic može shvatiti isključivo ispričan, ali i zapisan na njemačkome jeziku. Naime u vicu dolazi do nesporazuma jer sudionici komunikacije misle da govore o istoj stvari, a zapravo govore o različitim stvarima¹⁰⁰. Nijemac govori kako voli igru ping pong, a s obzirom na to da su kineska imena poprilično neobična, Kinez misli da Nijemac voli neku Kineskinju koja nosi to ime. Do nesporazuma je na njemačkome jeziku došlo jer se sve imenice u njemačkome jeziku pišu velikim slovom dok bi se u hrvatskome jeziku taj nesporazum teže prepoznao.

U vicevima o Amerikancima Nijemci žale Amerikance jer žive u takvoj državi za koju Amerikanci misle da je savršena.

„Dobro jutro, Njemačka! Laku noć, Amerika!“ (<https://schlechtewitze.com/amerikaner>), zadnji pristup: 10.5.2018.¹⁰¹

Romi se, slično kao i u hrvatskim vicevima, ismijavaju jer obavljaju nižerazredne poslove i jer su neobrazovani. I u njemačkim se vicevima koristi pogrdni naziv za Rome, Cigani:

„Što kaže Cigan stojeći ispred Eiffelova tornja? – Prekrasno! Koliko staroga željeza!“ (<http://flachewitze.blogspot.hr/p/zigeuner-witze.html>), zadnji pristup: 11.5.2018.¹⁰²

9.5.3. Vicevi o pojedinim njemačkim regijama¹⁰³

Kada je riječ o vicevima o pojedinim njemačkim regijama, mogu se primijetiti obilježja koja je moguće svesti pod zajednički nazivnik: zaostalost, ruralni svjetonazor i način življenja,

⁹⁸ Vic u izvorniku glasi ovako: „Ein Jugoslawe fährt mit dem Fahrrad direkt vor deinem Auto. Quizfrage: - Überfährst du ihn? Natürlich nicht. Es könnte dein Fahrrad sein.“ (<https://www.fboss.net/Jugo-Witze.htm>), zadnji pristup: 10.5.2018.

⁹⁹ Vic u izvorniku glasi ovako: „Im Auto sitzen: ein Jugo, ein Serbe und ein Türke. Wer fährt? – Die Polizei.“ (<https://www.fboss.net/Jugo-Witze.htm>), zadnji pristup: 10.5.2018.

¹⁰⁰ Vidi fusnotu br. 10.

¹⁰¹ Vic u izvorniku glasi ovako: „Guten Morgen, Deutschland! Gute Nacht, Amerika!“ (<https://schlechtewitze.com/amerikaner>), zadnji pristup: 10.5.2018.

¹⁰² Vic u izvorniku glasi ovako: „Was sagte der Zigeuner, als er in Paris vor dem Eiffelturm stand? Traumhaft! Soviel Alteisen!“ (<http://flachewitze.blogspot.hr/p/zigeuner-witze.html>), zadnji pristup: 11.5.2018.

¹⁰³ Kao i u vicevima o drugim etničkim skupinama, i u ovim se vicevima javljaju vicevi na dijalektu pa se takvi vicevi zbog težine prijevoda neće koristiti u radu.

konzervativnost, nerazumljiv jezik, nemogućnost prilagodbe gradskomu, tj. urbanomu načinu življenja, zapuštenost i sl.

Njemačke regije koje se najčešće ismijavaju jesu: Švapska, Bavarska, Saska, Gornja Šleska, Istočna Frizija.

9.5.4. Vicevi o Židovima

Židovi su jedna od etničkih skupina koja je vrlo posebna jer se mogu pronaći u različitim vicevima: od vjerskih viceva, preko crnoga humora do etničkih viceva. Dio viceva o Židovima teoretski bi se mogao svrstati u viceve o drugim narodima i etničkim skupinama, ali oni su ostavili neizbrisiv pečat u njemačkoj povijesti pa se vicevi o Židovima pojavljuju kao zasebna skupina.

Židovski su vicevi nastali kao rezultat posebnih vremenskih, prostornih i društvenih okolnosti. Što se tiče prostornih okolnosti, važno je spomenuti činjenicu da su Židovi jedna od najvećih dijaspora u svijetu i da je njihov boravak u egzilu utjecao na stvaranje brojnih stereotipa, pa tako i viceva o njima.

Uz Židove se može vezati pojam humora jer su prema svojem geografskom smještaju „ponajprije orijentalan narod koji ima težnju kazivati smiješne epizode i viceve“ (Landmann 1960: 35)¹⁰⁴. Kao što je već u radu spomenuto, čak se i u religijskim tekstovima, poput Biblije i Talmuda, mogu pronaći primjeri humora. Usprkos svemu navedenome vic se u prošlosti nije razvio iz religioznih razloga jer se smatralo da vicevi nisu primjerena književna vrsta tako da se u prošlosti ne može govoriti o židovskome vicu. Tek se formiranjem građanstva u vrijeme prosvjetiteljstva mijenja stajalište prema vicu pa se vic počinje smatrati sasvim uobičajenom književnom vrstom. Začetnikom židovskoga vica smatra se njemački pjesnik Heinrich Heine koji je počeo zapisivati neke od viceva koji su bili u optjecaju među Židovima, ali i u društvu općenito.

Glavno je obilježje židovskoga vica „njegovo okretanje prema neprijateljski nastrojenoj okolini u kojoj su Židovi prisiljeni živjeti.“ (Landmann 1960: 60)¹⁰⁵. Glavni motiv kojim su vođeni

¹⁰⁴ Citat u izvorniku glasi ovako: „Die Juden haben eben als ursprüngliche Orientalen eine besondere Neigung zum Erzählen von schnurrigen Episoden und Witzen.“ (Landmann 1960: 35).

¹⁰⁵ Citat u izvorniku glasi ovako: „Am raschesten und ungeniertesten wendet sich der Witz zunächst gegen die feindliche Umwelt, in der die Juden zu leben gezwungen sind.“ (Landmann 1960:60).

židovski vicevi jest nepravda koja im je učinjena. Židovi smatraju da su oni velike žrtve i da su pretrpjeli mnogo pa se takvo mišljenje često provlači i u vicevima.

Drugo je važno obilježje židovskih viceva njihova heterogenost. Unutar skupine židovskih viceva mogu se izdvojiti neke podskupine:

Prva se podskupina odnosi na viceve o Židovima za vrijeme Drugoga svjetskoga rata. To je najčešće crni humor u kojima se ismijavaju nacistički zločini nad Židovima. Jedan od glavnih aktera je i sam Adolf Hitler:

„Kako se zove najveća sauna na svijetu? – Auschwitz.“
(<https://rassistischewitze.com/category/judenwitze/page/3/>), zadnji pristup: 12.5.2018.¹⁰⁶

Druga se podskupina odnosi na viceve o židovskome poslovanju. U takvim su vicevima Židovi prikazani kao vješti poslovni ljudi koji se brzo bogate, ali koji su nerijetko skloni prijevarama, čak i ako se radi o poznanicima:

„Dva Židova pričaju o kupanju. – Svake godine imam novu kupaonicu, nema veze treba li mi ili ne.“ (Röhrich 1977: 280)¹⁰⁷.

Treću podskupinu čine vjerski vicevi u kojima se židovski vjerski duhovnici ismijavaju, tj. kritiziraju jer nisu orijentirani na vjeru nego na materijalno:

„U jednoj maloj župi u kojoj su rabini slabo plaćeni bilo je uobičajeno da župljani svaku uslugu rabina plaćaju dodatno. Jedan je građanin kod rabina naučio govor na sprovodu za svoga pokojnog oca. Rabin mu je ponudio: - Imam jednu posebno lijepu propovijed koja stoji 80 gulda. Imam i drugu, također jako lijepu propovijed na raspolaganju koju možete dobiti za 50 gulda. A imam još jednu, ali da budem iskren – ni ja sam Vam je ne bih preporučio.“ (Landmann 1960: 193)¹⁰⁸.

Četvrtu podskupinu čine antisemitistički vicevi u kojima se Židovi kritiziraju jer neprestano naglašavaju svoju patničku poziciju i poziciju žrtve i jer se „razbacuju pojmom antisemitizma tamo gdje uopće o tome ne bi trebalo biti govora“ (Landmann 1960: 90):¹⁰⁹

¹⁰⁶ Vic u izvorniku glasi ovako: „Wie heißt die größte Sauna der Welt? – Auschwitz.“ (<https://rassistischewitze.com/category/judenwitze/page/3/>), zadnji pristup: 12.5.2018.

¹⁰⁷ Vic u izvorniku glasi ovako: „Zwei Juden sprechen über das Baden. – Ich nehme jedes Jahr ein Bad – sagt der eine – ob ich es nötig habe oder nicht.“ (Röhrich 1977: 280).

¹⁰⁸ Vic u izvorniku glasi ovako: „In einer kleinen Gemeinde, die den Rabbiner nun sehr mäßig besolden konnte, war es üblich, dass die Gemeindemitglieder jede einzelne Leistung des Rabbiners extra bezahlten. Ein Bürger bestellt eine Trauerrede auf seinen verstorbenen Vater. Der Rabbiner offeriert ihm: - Ich habe eine besonders schöne Predigt, die kostet aber auch achtzig Gulden. Ich habe eine zweite, auch noch ganz schöne Predigt auf Lager, die können Sie schon für fünfzig Gulden haben... Und dann habe ich noch eine Predigt für zwanzig Gulden – aber offen gestanden: die kann ich Ihnen selber nicht empfehlen!“ (Landmann 1960: 193).

¹⁰⁹ Citat u izvorniku glasi ovako: „Er spottet zunächst scheinbar nur über die Gewohnheit mancher Juden, überall auch dort Antisemitismus zu wittern, wo von einem solchen gar keine Rede sein kann.“ (Landmann 1960: 90).

„Chaim susreće svojega prijatelja Itziga koji izlazi iz zgrade uprave neke radio postaje. Chaim ga pita: - Što si pak radio unutra? – Prijavio sam se za mjesto oglašivača – kaže on mucajući. – I jesi ga dobio? – Ne. To su sve antisemitisti.“ (Landmann 1960: 91).¹¹⁰

Petu podskupinu čine vicevi o poznatim Židovima, a u takvim se vicevima nerijetko javlja i sam Bog:

„Bog i kralj Ahab¹¹¹ razgovaraju. Bog mu kaže: - Ako ne prestaneš griješiti, poslat ću ti jednu veliku mršavicu. Kaže mu kralj Ahab razočarano: - Mala debeljuca bi mi bila draža.“ (Landmann 1960: 93).¹¹²

Iz svega se navedenoga može zaključiti da su vicevi o Židovima heterogena pojava i da se s razlogom izdvajaju kao zasebna skupina.

9.6. Vicevi o pojedinim osobama

U njemačkoj se svakodnevici mogu pronaći vicevi o brojnim poznatim osobama, ali najučestaliji su vicevi o Chucku Norrisu i Donaldu Trumpu.

Glavna je Norrisova osobina njegova besmrtnost;

„Chuck Norris ne baca kamen. On leti iz poštovanja.“ (<https://schlechtewitze.com/chuck-norris?skip=1120>), zadnji pristup: 13.5.2018.¹¹³

Nijemci smatraju da je Donald Trump potpuno promašen izbor za američkoga predsjednika pa se u vicevima o Donaldu Trumpu izražava žaljenje jer su Amerikanci izabrali Donalda Trumpa za predsjednika SAD-a:

„Kako glasi komparacija riječi Bull-Shit? – Trump-Shit“ (<https://schlechtewitze.com/trump>), zadnji pristup: 13.5.2018.¹¹⁴

¹¹⁰ Vic u izvorniku glasi ovako: „Chaim begegnet seinem Freund Itzig, als dieser gerade aus dem Gebäude der Radiodirektion austritt. – Was hast du denn da drin gemacht? – Ich ha-a-be mich um die Stelle ei-eines A-a-ansagers be-beworben. – Hast du sie bekommen? – Nein! D-das sind a-a-alles A-a-antisemitisten!“ (Landmann 1960: 91)

¹¹¹ Ahab je sedmi po redu izraelski kralj.

¹¹² Vic u izvorniku glasi ovako: „Gott und der König Ahab unterhalten sich. Gott sagt zu ihm: - Wenn du nicht endlich aufhörst zu sündigen, werde ich dir eine große Dürre schicken. Sagt der König Ahab enttäuscht: - Eine kleine Dicke wäre mir viel lieber!“ (Landmann 1960: 93).

¹¹³ Vic u izvorniku glasi ovako: „Chuck Norris wirft keinen Stein. Er fliegt aus Respekt.“ (<https://schlechtewitze.com/chuck-norris?skip=1120>), zadnji pristup: 13.5.2018.

¹¹⁴ Vic izvorniku glasi ovako: „Wie lautet die Steigerung von Bull-Shit? – Trump-Shit“ (<https://schlechtewitze.com/trump>), zadnji pristup: 13.5.2018.

9.7. Epigrami

Kao što je već prikazano, u njemačkoj se tradiciji uz viceve često veže pojam epigrama koji zbog svoga neočekivanog i komičnog završetka podsjeća na vic. Najčešće se koriste rimski epigrami najpoznatijeg rimskoga epigramatičara Marka Valerija Marcijala:

„Svi oni koji pokopaju svoje žene i sve one koje pokopaju svoje muževe treba žaliti i odmah sahraniti.“ (Martial 1960: 95)¹¹⁵.

„Pitaš me koja bi mi djevojka bila najdraža? Ne želim ni premršavu ni predebelu, nego nešto u sredini: koja me ne zasićuje i koja me ne muči.“ (Martial 1960: 21)¹¹⁶.

9.8. Vicevi igre riječima

Već je spomenuto da su vicevi igre riječima vrlo popularni među djecom, a smijeh kod čitatelja najčešće ostvaruju besmislenim i nelogičnim zaključcima koji nastaju kao posljedica igranja jezikom:

„Du bist... Buddhist.“ (Röhrich 1977: 62)¹¹⁷.

Međutim izuzetno su popularne i brzalice u kojima se neki glas ponavlja više puta zaredom i u neobičnim kombinacijama pa ga je teško izgovoriti što dovodi do pogrešaka u izgovoru koje mogu izazvati smijeh:

„Zwischen zwei Zwetschgenzweigen sitzen zwei zwitschernde Schwalben.“ (Röhrich 1977: 59).¹¹⁸

9.9. Slikovni vicevi

Kao što samo ime kaže, naglasak je u takvim vicevima na slikama koje mogu biti različite. Slikovni vicevi često prikazuju izobličene likove, tj. karikature koje također izazivaju smijeh

¹¹⁵ Vic u izvorniku glasi ovako: „Der eine, der begräbt seine Frau'n, / Die andere, die begräbt ihre Gatten./ Man sollte sie mitsammen trau'n./ Dann könnt' man sie zugleich bestatten.“ (Martial 1960: 95).

¹¹⁶ Vic u izvorniku glasi ovako: „Du fragst, welch Mädchen mir am liebsten wär'/? Ich hab's nicht gern zu leicht und nicht zu schwer/ Und möchte drum die in der Mitte wählen:/ Die mich nicht sättigen und auch nicht quälen.“ (Martial 1960: 21)

¹¹⁷ Navedeni primjer smisao ima isključivo na njemačkome jeziku i prototip je vica u kojem se igra riječima. Naime riječ budist upotrijebljena je isključivo kako bi se postigla rima s prethodnom riječju. Takav spontani spoj riječi nema nikakav smisao i upravo ta besmislenost izaziva smijeh. Prijevod na hrvatski jezik glasi: „Ti si.. budist!“ (Röhrich 1977: 62).

¹¹⁸ Naravno da navedena brzalica smisao ima isključivo na njemačkome jeziku. Naime ponavljanjem suglasničke skupine zw u brzini postoji mogućnost pogreške u izgovoru koja izaziva smijeh. Prijevod brzalice na hrvatski jezik glasi: Između dvije grane šljive sjede dvije cvrkutave lastavice.“ (Röhrich 1977: 59).

kod čitatelja. Sliku najčešće prati i tekst koji sliku čini još smješnijom, ali ako se takav tekst pojavi izvan navedenoga konteksta, on često ne izaziva smijeh:

(<https://kettshop.de/de/postkarte-miguel-fernandez-ich-habe-heute-geduscht.html>), zadnji pristup: 24.5.2018.

Navedeni primjer prikazuje sliku bračnoga para u kojem muškarac govori kako se istuširao što žena tumači kao poziv na seksualni odnos. Vrlo je vjerojatno riječ o dvoje supružnika, a žena nije raspoložena za seksualni odnos. Vidljivo je da sam tekst bez slike ne znači mnogo i ne bi izazvao smijeh kod čitatelja.

I u njemačkoj su tradiciji česti memovi kao primjeri slikovnih viceva u kojima se prikazuje neka poznata osoba uz koju se veže neka izreka. Najčešće je ta osoba kazala ili učinila nešto nepromišljeno pa se uz nju vežu različite anegdote i zbijaju razne šale:

(<http://www.memegen.com/meme/i28v19>), zadnji pristup: 14.5.2018.

Navedeni mem prikazuje Adolfa Hitlera koji kaže: „Crnci? Njih ću uzeti kao drvo za ogrjev!“¹¹⁹ Tako se uz Adolfa Hitlera vežu rasistički komentari jer je u povijesti zapamćen kao osoba koja je počinila brojne zločine nad drugim rasama i narodima.

¹¹⁹ Autor rada strogo se ograđuje od bilo kakvih rasističkih komentara. Sve što je u radu prikazano isključivo je u znanstvene svrhe.

(<http://lustich.de/bilder/menschen/angela-merkel-verarscht-uns/>), zadnji pristup: 24.5.2018.

Navedeni mem prikazuje Angelu Merkel koja, kao što je već prikazano na primjerima nekih viceva, i nije najomiljenija političarka u Njemačkoj. Nezadovoljstvo njenom vladavinom izraženo je rečenicom na samome memu: „Čemu 1. april? Zajebavamo vas tijekom cijele godine!“ misleći pritom kako Angela Merkel ne zastupa interese njemačkoga naroda.

10. Može li se vic koristiti u nastavi hrvatskoga i stranoga jezika?

Pitanje koje je postavljeno u svakom je slučaju opravdano jer je već u radu više puta istaknuto kako vic, iako je vrlo česta književna vrsta, nailazi na različite otpore i kritike. Međutim ako se uzme u obzir činjenica da je dokazano kako je vic tekstna vrsta, onda je opravdano koristiti ga kao tekstnu vrstu u nastavi. Tomu u prilog govori i mišljenje metodičara nastave hrvatskoga jezika Stjepka Težaka koji smatra da se nastava hrvatskoga jezika mora sastojati od nekoliko načela kako bi bila uspješna. Jedno od načela koje Težak ističe jest i načelo teksta jer je tekst „izvor i uvir nastave hrvatskog jezika, što znači da ta nastava polazi od teksta i tekstu se vraća, jer joj je stvaranje uspješnih govorenih i pisanih tekstova napokon i svrha“ (Težak 1996: 100). Time se želi istaknuti kako učenici moraju zapažati jezik u funkciji, a to mogu pomoću teksta. Tako se i vic može smatrati tekstom jer i vic ima određenu funkciju. Međutim vic se može smatrati i lingvometodičkim (lingvodidaktičkim) predloškom¹²⁰ jer se na vicu mogu naučiti sadržaji koji se tiču nastave Hrvatskoga jezika.

Jedno je od obilježja moderne gramatike i orijentiranost na sam tekst, odnosno korištenje što većega broja tekstnih vrsta koje se mogu susresti u svakodnevnome životu što omogućuje učenje i korištenje jezika u funkciji, a to je također jedan od postulata moderne gramatike. To potvrđuje još jedno od Težakovih načela pod nazivom načelo sadržajne, tekstovne i stilske raznovrsnosti koje smatra da učenik „mora upoznavati hrvatski jezik na raznovrsnim sadržajima, tekstovima i funkcionalnim stilovima“ (Težak 1996: 102). Nastava se jezika često izvodila na književno-umjetničkim tekstovima kao predlošcima što ne mora uvijek biti slučaj.

Samim time i vic je tekstna vrsta koja se pojavljuje u svakodnevnome životu i u različitim medijima i sasvim je opravdavajuće uvrstiti ga u okvir tekstnih vrsta koje se obrađuju na nastavi jezika, odnosno gramatike.

Iako vic nije u velikoj mjeri zastupljen u nastavi Hrvatskoga jezika, u sljedećim će se poglavljima prikazati kako se vic može iskoristiti u različitim područjima nastave hrvatskoga jezika, dakle u nastavi književnosti, jezika, jezičnoga izražavanja i medijske kulture.

Budući da se vic može koristiti u nastavi Hrvatskoga jezika, očekivano je da se može koristiti i u nastavi stranoga jezika u kojoj može biti izvorom za brojne nastavne djelatnosti. U radu će se

¹²⁰ Lingvometodički (lingvodidaktički) predložak definira se kao tekst koji nam služi za potrebe nastave hrvatskoga jezika (usp. Težak 1996: 101).

konkretno prikazati savjeti za uporabu vica kao tekstne vrste u nastavi njemačkoga jezika, i to u nastavi fonetike, vokabulara, gramatike i zemljopisnog znanstva.

11. Humor u nastavi

Budući da je vic samo jedan od oblika pojavnosti humora, važno je sagledati i ulogu humora u nastavi. Iako se humor može pronaći u različitim tekstnim vrstama i pristupa je u različitim svakodnevnim situacijama, on isprva u nastavi nije nailazio na pozitivan odjek među različitim teoretičarima nastave (pedagozima, metodičarima, didaktičarima), ali i među učiteljima koji su radili u nastavi. Međutim postoje i brojni radovi u kojima se duhovitost i humorističnost ističu kao bitne karakteristike uspješnih učitelja jer je poznato da humor pridonosi smanjenju napetosti među ljudima i povećanju efikasnosti komuniciranja u društvu, a odgoj i nastava su prije svega obilježeni međuljudskim odnosima.

Jedno od poznatijih istraživanja jest istraživanje dviju profesorica, Joan Gorham i Diane M. Christophel, iz 1990. godine. One u svojem istraživanju izvješćuju o istraživanju učiteljeva korištenja humora i efekata učenja utvrdivši pritom da količina i tip humora utječu na ukupne efekte učenja, zatim da je različit utjecaj humora na učenike prema spolu te da učenici i učenice različito opažaju humor (usp. Matijević 1994: 16).

Drugo je važno istraživanje proveo Richard Weaver, profesor na Odsjeku za međuljudske i javne komunikacije na Sveučilištu Bowling Green State u SAD-u. Weaver je proveo dva važna istraživanja: u prvome je pitao učenike što su za njih osobine dobrog učitelja dok je u drugome pitao učenike što je za njih najveća motivacija u nastavi. Nakon provedenoga je istraživanja utvrđeno kako se od 15 važnih osobina dobrog učitelja duhovitost, tj. humorističnost nalazi na sedmome mjestu dok se od ukupno 17 motivatora u nastavi humor nalazi na trećem mjestu iz čega se može zaključiti da je humor učenicima izrazito važan, i to kao učiteljeva osobnost i kao motivirajuće sredstvo u nastavi (usp. Matijević 1994: 16).

Humor, dakle, ima različite funkcije u nastavi: može biti motivirajuće sredstvo u nastavi, služi obogaćanju komunikacije i opuštanju napetosti, stvaranju ugodnije radne klime u razredu i sl. Međutim humor je povezan i s inteligencijom i kreativnošću jer „razvijeni smisao za humor zahtijeva brzo zamjećivanje aluzija, te otkrivanje sličnosti i nepodudarnosti, a što je odlika inteligentnih i darovitih osoba“ (Matijević 1994: 17).

Mnogi učitelji ističu kako tijekom svojega studija, ali i radnoga vijeka, nisu čuli i učili mnogo o važnosti humora u odgojnoj komunikaciji. Oni učitelji koji su doživjeli humor na radnome mjestu, uglavnom su ga doživjeli jer su ga inicirali sami učenici. O tome koliko je humor zastupljen u školi može se saznati na razne načine: intervjuiranjem, anketiranjem ili sustavnim promatranjem različitih subjekata.

Matijević u svojoj studiji o humoru ističe različite načine na koje se humor može ostvariti u nastavi:

1. Učenici se često sjećaju anegdota iz nastave koje su smiješne. Najčešće im se u sjećanje urežu smiješne izjave učitelja ili drugih učenika, nespretnosti učitelja ili drugih učenika, učitelji koji pričaju viceve i sl.:

„Profesorica likovne umjetnosti često je pričala viceve, ali tako da su oni bili u vezi sa sadržajem učenja. Npr. kada smo gledali sliku amfiteatra u Puli, rekla nam je kako je tamo bio dobar pregled i dobra akustika. Ispričala nam je kratak vic: „Došla dva čovjeka u arenu u Puli i jedan od njih reče: - Tu je stvarno dobra akustika. Drugi doda: - Da, i meni se kliže.“ (Matijević 1994: 29)

„Profesorica je engleskoga jezika bila vesela i draga osoba. Na njenim satima slušali smo pjesme Beatlesa, Elvisa, Davida Bowiea, pjevali, zapisivali riječi, prevodili ih, a koji smo put i zaplesali. Znalo je biti vrlo zanimljivo, atmosfera opuštena. Često smo se smijali.“ (Matijević 1994: 29).

2. Učitelji često znaju oslovljavati učenike različitim epitetima i nadimcima i obratno. Svi se epiteti i nadimci mogu razvrstati u nekoliko skupina (usp. Matijević 44-48):

- a) pedagojska zoologija – npr. majmuni, svinje, mulci, živine, magarci, kvočke, kobile itd.
- b) pedagojska psihologija – npr. budale, bijednici, glupače, mentalno zaostali, debili, idioti, neznalice, dudeki itd.
- c) na temelju izgleda – npr. Debeljko, Pahuljica, Smotanko, Metar i Žilet, Dugi, Slinavko itd.
- d) na temelju ponašanja – npr. Peder, Kretenčina, Radodajka, Primitivka, Gnjavator, Lešinar, Pijandura itd.
- e) na temelju filmskih i crtanih junaka – npr. Baltazar, Štrumfeta, Pinokio, Oliva, Terminator itd.
- f) na temelju nastavnih sadržaja i pomagala – npr. Globus, Neandertalac, Kleopatra, Pračovjek, Krapinski Pračovjek itd.

3. Učenicima se često daju slikovni predlošci koji su humoristični. Takvi slikovni predlošci mogu biti temeljem za daljnji rad na njima (npr. vježbe usmenoga ili pismenoga izražavanja, crtanje, gluma itd.)

4. Učenicima se može dati humorističan i komičan tekst kao predložak. Ti su predlošci najčešće vicevi jer su oni prototipni humoristični tekstovi, ali to mogu biti bilo koji tekstovi koji sadržavaju obilježja humora i komičnosti.

5. Humor može biti korišten i kao „sredstvo uz didaktičko oblikovanje udžbenika, a može biti u funkciji dopunjavanja i obogaćivanja drugih komunikacijskih sredstava“ (Matijević 1994: 54).

6. Humor može biti sredstvo korišteno u motivaciji, poticaj za druge nastavne aktivnosti, a može biti i ciljem nekih nastavnih aktivnosti.

7. Učenicima se mogu ponuditi i humoristični filmovi o kojima se dalje može diskutirati.

Humorom se postiže i smijeh koji je vrlo važan u odgojno-obrazovnome procesu jer je smijeh „odraz veselja, bezbrižnosti i spontanosti. Smijeh zbližuje, a bliskost i suradnička atmosfera i međusobno razumijevanje djeluju motivirajuće u odgojno-obrazovnome procesu“ (Matijević 1994: 82).

12. Prijedlozi korištenja vica u nastavi Hrvatskoga jezika

Već je u devetome poglavlju rada istaknuto kako se vic može obrađivati u različitim područjima nastave Hrvatskoga jezika. U ovome će se poglavlju ponuditi konkretni primjeri, ali i prijedlozi za korištenje vica u svakome od područja nastave Hrvatskoga jezika. Valja naglasiti kako prijedlozi ponuđeni u radu nisu jedini i da postoje razne mogućnosti korištenja vica kao tekstne vrste u nastavi Hrvatskoga jezika.

12.1. Nastava književnosti¹²¹

Vic u nastavi književnosti i nije zastupljen u velikoj mjeri. On se u nastavi Hrvatskoga jezika spominje u dvama razredima: u šestome razredu osnovnoškolskoga obrazovanja i u prvome razredu srednjoškolskoga obrazovanja kako u gimnazijama tako i u četverogodišnjim i trogodišnjim strukovnim školama. Međutim vic se kao književni oblik obrađuje detaljno isključivo u šestome razredu osnovne škole kada se osim vica na nastavi književnosti obrađuje njemu srodan jednostavni književni oblik, a to je anegdota. U Nastavnome planu i programu za osnovnu školu (2006) spominju se i ključni pojmovi za tu nastavnu jedinicu, a to su anegdota i vic, a kao glavno obrazovno postignuće je „uočiti obilježja anegdote i vica“ (Nastavni plan i program 2006: 40) dok se u Nastavnome planu i programu za gimnazije i strukovne škole vic obrađuje u okviru teorije književnosti, točnije epike kao književnoga roda, spominjući ga pritom kao jednostavni epski književni oblik navodeći i definiciju uz ostale jednostavne epske književne oblike, npr. bajku, basnu, anegdotu, zagonetku, sagu i sl. (usp. Nastavni plan i program za gimnazije i strukovne škole 1994: 153).

Postavlja se pitanje je li ispravno govoriti o vicu već u šestome razredu osnovne škole i u prvome razredu srednje škole. Kako bi se na to pitanje dao što relevantniji odgovor, valja uzeti u obzir metodiku književnoga odgoja i obrazovanja koju je utemeljio poznati hrvatski metodičar Dragutin Rosandić. Njegova se metodika književnoga odgoja i obrazovanja temelji na zakonitostima i spoznajama koje utvrđuju razvojna psihologija i spoznajna teorija. Rosandić smatra kako je metodika književnoga odgoja i obrazovanja proces koji se dijeli u sedam faza,

¹²¹ Za nastavu književnosti ponudit će se konkretan primjer održanoga sata književnosti u zagrebačkoj Osnovnoj školi Dobriše Cesarića u okviru nastavne prakse u dvama šestim razredima. Naziv je nastavne jedinice bio *Vic i anegdota*, a sat je održao sam autor rada.

a svaku od faza odlikuje određeni stupanj psihološkoga razvoja i mogućnosti percipiranja i shvaćanja određenih književnih tekstova.

Budući da se vic obrađuje u šestome razredu osnovne škole, prema Rosandićevoj se periodizaciji učenici tada nalaze u trećoj fazi koja obuhvaća razdoblje od devete do trinaeste godine, tj. četvrti, peti i šesti razred osnovne škole, a tu fazu karakterizira „naivno-realistički odnos prema umjetnosti. Dijete ne prihvaća (prima) umjetničku stvarnost kao autonoman svijet, već kao dio svakodnevne stvarnosti. Događaje i likove iz književnih djela doživljava kao stvarne likove i događaje iz svakidašnjega života. Identificira se s njima, duboko proživljava situacije u kojima se književni likovi pojavljuju, ima neobično razvijenu literarnu imaginaciju. U komunikaciji s književnim djelima učenici te dobi ne zamjećuju pisca i druge izvantekstovne odrednice, ne udubljuju se u umjetnički izraz.“ (Rosandić 1986: 40).

Iz navedenoga se Rosandićeva opisa može zaključiti da se vic kao književna vrsta s razlogom obrađuje u šestome razredu osnovne škole. Vic je idealan primjer književnoga oblika koji se ostvaruje u svakodnevnoj stvarnosti, a ne nužno kao autonoman svijet. Djeca likove iz viceva često uspoređuju sa svojim vršnjacima ili prijateljima iz razreda, a ponekad i u sebi pronalaze likove iz viceva, osobito ako je riječ o dječjim vicevima.

Kada učenici dođu u srednju školu, oni se prema Rosandićevoj periodizaciji nalaze u petoj fazi koja obuhvaća razdoblje od 15. do 17. godine (pripremnu fazu srednjoškolskoga obrazovanja, odnosno posljednja dva razreda općega osnovnog obrazovanja). U toj fazi dolazi do izražaja „misaoni (refleksivni) pristup književnim djelima. U analizi književnih djela učenici otkrivaju općeljudske probleme, preuzimaju odgovornost za međuljudske odnose, ističu etičke probleme u prvi plan. U izricanju stavova i sudova pokazuju isključivost i proturječnost. Dok učenici sedmoga i osmoga razreda moralnu problematiku djela interpretiraju s gledišta moralnoga egocentrizma, tj. s autobiografskoga gledišta, u ovoj fazi tu istu problematiku interpretiraju s intelektualnoga, svjetonazornoga gledišta. Interpretacija književnoga djela obogaćuje se istraživanjem motivacija, tj. uzročno-posljedičnih odnosa koji su ostvareni u djelu. Misaoni procesi preuzimaju vodeću ulogu u komunikaciji s književnim djelom. Znatno je pojačan interes za pisca, umjetnički izraz, socijalni i književni kontekst. Ti su interesi uvjetovani „općom intelektualizacijom“ ličnosti učenika u toj fazi razvitka“ (Rosandić 1986: 41).

Rosandićev opis učeničkoga razvoja jasno naznačuje kako bi se vic mogao obrađivati u srednjoj školi. Osim navođenja glavnih obilježja vica kao književne vrste, nastavnici bi s učenicima mogli razgovarati o društvenoj problematici koja u vicevima dolazi do izražaja, o hijerarhiji

ljudskih odnosa, društvenoj stratifikaciji i sl. Na taj se način vicevi mogu povezati i s drugim srodnim predmetima, npr. psihologijom, sociologijom, filozofijom čime se ostvaruje međupredmetna korelacija. Dok se govori o vicevima kao književnim oblicima, u njima se mogu istaknuti i neka jezična obilježja čime se ostvaruje i unutarpredmetna korelacija. Moguće je i viceve iz hrvatske svakodnevice usporediti s vicevima iz drugih država, npr. njemačke, engleske ili španjolske viceve.

12.1.1. Primjer sata književnosti u osnovnoj školi

Sat koji je spomenut u fusnoti primjer je sata koji po didaktičkome kriteriju spada u sate uzimanja novoga gradiva koji se najčešće ostvaruje „interpretacijom, analizom ili problemskim pristupom“ (Slavić 2011: 43). Sat koji je proveden u dvama šestim razredima imao je obilježja svih triju elemenata što će se dokazati u nastavku rada.

Nastavni ciljevi koji su postavljeni za sat bili su da učenici prepoznaju i definiraju vic i anegdotu kao kratki pripovjedni prozni oblik, shvate važnost poznavanja i kazivanja anegdota i viceva te nauče pravilno kazivati viceve. Nastavni su se ciljevi ostvarili nastavnim zadaćama koji se u nastavi Hrvatskoga jezika mogu podijeliti u četiri skupine:

1. Prvu skupinu čine obrazovne zadaće, a one podrazumijevaju „nove spoznaje do kojih učenik dolazi na nastavnome satu“ (Rosandić 1986: 98). Učenik mora upoznati nove pojmove, termine, definicije i spoznaje itd. Na primjeru sata koji je proveden u šestome razredu obrazovne zadaće bile su prepoznavanje i definiranje vica i anegdote kao kratkih pripovjednih proznih oblika, ali i uočavanje obilježja istih.

2. Osim obrazovnih zadaća, važne su i odgojne zadaće koje „otvaraju učeniku mogućnosti da uspostavlja novi odnos prema sebi i svijetu, da izgrađuje socijalnu, moralnu i estetsku svijest, da se idejno i filozofski opredjeljuje, da izgrađuje pogled na svijet. Književni sadržaj pruža velike mogućnosti za odgajanje ličnosti.“ (Rosandić 1986: 98). Odgojne zadaće oglednoga sata bile su uočiti važnost smijeha u životu svakoga pojedinca, ali i razvijati osjećaj za suradnički odnos radom u parovima i u grupi.

3. Treću skupinu čine funkcionalne zadaće koje podrazumijevaju razvijanje različitih sposobnosti učenika, od recepcijskih (sposobnost domišljanja, proživljavanja, saživljavanja, predočivanja, izmišljanja, domišljanja) do spoznajnih (zapažanje, pamćenje, zaključivanje, procjenjivanje, ocjenjivanje i sl.). Funkcionalne zadaće oglednoga sata bile su razvijati

sposobnost snalaženja na tekstu i sposobnost zapažanja i na temelju toga razvijati sposobnost samostalnoga zaključivanja i uspoređivanja.

4. Četvrta je skupina nastavnih zadataka dodana razvijanjem metodike i didaktike krajem 20. stoljeća, a to su komunikacijske zadatke koje se odnose na razvijanje četiriju temeljnih kompetencija: čitanja, pisanja, slušanja i govora. Komunikacijske zadatke oglednoga sata bile su naučiti pravilno kazivati viceve, ali i izražavati se pravilno i razgovjetno iznoseći vlastite zaključke o pročitanim tekstovima. Učenici se također vježbaju usmjerenom čitati, razgovarati i aktivno slušati.

Sat se sastoji od tri dijela: uvoda, središnjega dijela i završnoga dijela. U uvodnome se dijelu ponajprije koristi motivacija kako bi se učenike što bolje pripremio za nastavu i potaknulo njihov interes za daljnje sudjelovanje na satu. Učenicima je tako ponuđen asociogram sa smijehom kao središnjim pojmom, a učenici su morali izreći asocijacije koje se vežu uz taj pojam. Očekivalo se, naravno, da će jedna od asocijacija biti i vic. Učenici su izrekli brojne asocijacije (*knjiga, lice, čovjek, nogomet, debeli ljudi*), ali u oba je razreda bio barem jedan učenik koji je spomenuo pojam vica. Kada je spomenut pojam vica, nastavnik je tražio od učenika da ispričaju neki vic ako znaju. Taj je postupak oduševio učenike i potaknuo ih za daljnji rad. Potom je nastavnik najavio temu i zapisao naslov na ploču.

Središnji dio sata odlikuje ispreplitanje dvaju metodičkih sustava u nastavi književnosti: interpretativno-analičkoga sustava u kojem „samo književno djelo dolazi u središte pozornosti, a njegova interpretacija u središtu je sata književnosti. Biografija, bibliografija i društveni kontekst u drugom su planu i, ako se uopće rabe, služe tomu da mogu protumačiti sam tekst. (...) Ključni zadaci nastave književnosti mogu se ovako odrediti: pomoći učeniku da doživi književnu umjetninu, osjeća je i stavove koje ona čuva i pruža; spoznati koji je odnos cjeline i dijelova u umjetnini; uočiti zašto umjetnina djeluje na nas upravo na način na koji djeluje, odnosno koje su tehnike poslužile umjetniku u izrazu osjećaja i njegovu prijenosu čitateljima.“ (Slavić 2011: 12) te problemsko-stvaralačkoga sustava u kojem je „učenik postavljen pred književni problem, potaknut tim problemom počinje razmišljati, istraživati djelo, iznositi svoja zapažanja i konačno o njima raspravljati. Učenik, dakle, ne prima gotove spoznaje, nego sam do njih dolazi proučavajući djelo.“ (Slavić 2011: 15).

Učenici su na satu podijeljeni u grupe, a dani su im književnometodički predlošci¹²² koji su najprije sadržavali nekoliko viceva. Učenici su na temelju usmjerenih pitanja, što je jedna od češćih metoda u okviru interpretativno-analitičkoga sustava, morali analizirati vic (fabula, likovi, stvarni ili nestvarni događaji, pripovjedne tehnike, duljina teksta, podaci o autoru), a nakon provedene analize i rada u grupi, koji je nadzirao sam nastavnik, analizirali su se dobiveni rezultati i propitali zaključci učenika što se može smatrati obilježjem problemsko-stvaralačkoga sustava. Isti je postupak proveden i s anegdotom, a na samome kraju grupnoga rada uslijedila je kontrastivna analiza, tj usporedba vica i anegdote kao dviju književnih vrsta s ciljem zapažanja i uočavanja sličnosti i razlika.

Glavni je cilj završnoga dijela sata bio usustaviti sve što je istaknuto u središnjem dijelu. Tako je najprije provedena kratka sinteza u kojoj je nastavnik učenicima postavio pitanja o vicu i anegdoti, a učenici su odgovarali na njih. Sljedeći je korak bila primjena stečenih znanja na novim primjerima. Učenici su podijeljeni u parove, dobili su nastavni listiće u kojima su se nalazili vicevi i anegdote, a učenici su morali sami zaključiti jesu li ponuđeni tekstovi vicevi ili anegdote što su naposljetku i argumentirali za vrijeme zajedničke analize koja je uslijedila nakon što su svi učenici riješili zadatke. Na kraju je nastavnik zadao domaću zadaću u kojoj su učenici morali pronaći nekoliko viceva, zapisati ih i naučiti ih pravilno ispričati pred ostalim učenicima čime je potaknuto usmeno izražavanje učenika.¹²³

12.2. Nastava jezika

Iako je vic ponajprije književna vrsta, on se može koristiti i u nastavi jezika, i to u svakoj lingvističkoj disciplini. Na nastavi se jezika obrađuju ove lingvističke discipline: fonetika i fonologija, morfologija, tvorba riječi, sintaksa, stilistika, leksikologija i dijalektologija. Uz navedene lingvističke discipline nastava jezika uključuje i nastavu povijesti hrvatskoga jezika.

Nastava fonetike i fonologije tiče se uglavnom usmenoga izražavanja pa je na primjeru viceva moguće vježbati korištenje vrednota govorenoga jezika (intonaciju, stanke, boju glasa, intenzitet, tempo, ritam itd.). Svaki govorni iskaz ima drugačija obilježja koja onda utječu i na vrednote govorenoga jezika. Nastava fonologije tiče se i glasovnih promjena pa se mogu

¹²² Na temelju pojma lingvometodički predložak predlaže se pojam književnometodički predložak za književne tekstove koji se obrađuju na nastavi književnosti.

¹²³ Nastavnik je prilikom zadavanja domaće zadaće učenicima natuknuo kako ne smiju kazivati viceve koji šire mržnju, rasizam ili koji sadrže vulgarizme.

pronaći vicevi u kojima se nalazi mnoštvo riječi u kojima su provedene glasovne promjene. Jedan od viceva u kojem bi se mogle vježbati vrednote govorenoga jezika jest:

„Pokvari se televizor i suprug se prihvati popravka: - Ženo, pridrži ovu crvenu žicu! – Jesam, dragi. – Osjećaš li što? – Ništa. – Dobro, znači u njoj nema struje, uhvati sad ovu plavu...” (Božić 2008: 10)

Na potonjem je vicu vidljivo kako se može vježbati izgovor različitih intonacija (jesna rečenica, upitna rečenica, usklična rečenica), izgovor različitih boja glasa (ženski i muški glas), korištenje stanki (interpunkcijski znakovi) itd.

Vic u kojem bi se mogle pronalaziti glasovne promjene:

„Mladić **pride djevojci** u restoranu: - Oprostite, smijem li Vas pozvati na piće? Djevojka **poviče** na sav glas: - Što? U tvoju sobu? – Niste me razumjeli, samo sam Vas pozvao na piće. Djevojka, još glasnije: - Što? Pervertitu jedan! Kakvi **bičevi**? Kakve lisice? Mladić **se povuče** tražeći konobara da što prije plati i nestane. Sav crven u licu osjetio je poglede svih prisutnih i na šanku mu **pride** ona djevojka: - Oprostite na onom maloprije. Studiram psihologiju pa me zanimaju ljudske reakcije u neugodnim situacijama. Mladić je pogleda i vikne: - Što? 200 eura? Pa to je previše!” (Božić 2008: 32).

U masno otisnutim riječima dolazi do određenih glasovnih promjena: *pride* (jotacija), *djevojci* (sibilarizacija), *poviče* (jotacija), *bičevi* (prije Glas), *povuče* (palatalizacija).

Nastava morfologije u školi podrazumijeva bavljenje promjenjivim i nepromjenjivim vrstama riječi. Tako se prilikom vježbi određivanja padeža svim sklonjivim riječima, glagolskih kategorija glagolima i određivanja nepromjenjivih riječi mogu dati vicevi kao lingvometodički predlošci. Pritom treba uzeti u obzir da vicevi sadržavaju što više promjenjivih i nepromjenjivih riječi, da su sklonjive riječi u što različitijim padežima i da su glagoli u različitim vremenima. Jedan bi takav vic bio:

„Ulazi žena kod pedijatra noseći bebu i objašnjava: - Zna, doktore, dijete ne dobiva dovoljno na težini. Prošli je tjedan oslabilo 100 grama... – Kako se beba hrani? – upita pedijatar. – Sisa. – Molim Vas, skinite se do pojasa. Žena se skine i liječnik joj steže dojke, masira, pipa bradavice i počne vući iz jedne bradavice: - Nije ni čudo da dijete gubi na težini. Vi uopće nemate mlijeka! – Naravno da nemam, to je dijete moje sestre... ali ipak mi je drago što sam došla...” (Božić 2008: 179).

Na istom bi se tekstu mogli označavati padeži, određivati glagolska vremena, ali i vrste promjenjivih i nepromjenjivih riječi. Učenici tako mogu izdvojiti nominative (*dijete, žena, vi*), vokative (*doktore*), akuzative (*bebu, dojke*), lokative (*težini*), pa prezente (*ulazi, ne dobiva, se hrani*), perfekte (*je oslabilo, sam došla*), imperative (*skinite se*), brojeve (*sto*) itd.

Nastava tvorbe riječi očekuje od učenika da prepoznaju tvorbene postupke kojima su nastale riječi. Budući da je u analizi vica kao tekstne vrste utvrđeno kako se neki vicevi služe

postupkom neologije, moguće je iskoristiti takve viceve za prepoznavanje tvorbenih postupaka. Jedan bi od primjera bio:

„Kako se na mađarskome jeziku kaže bankomat? – Serekeš.“ (Božić 2008: 210)

Vidljivo je da je *serekeš* neologizam u hrvatskome jeziku i da se sastoji od dviju riječi: treće osobe jednine prezenta glagola *srati* i razgovorne inačice imenice *novac*. Tvorbenom se analizom može utvrditi kako je neologizam *serekeš* nastao srastanjem, točnije direktnim spajanjem dviju riječi.

Što se tiče nastave sintakse, ona se bavi određivanjem službe pojedinih riječi u rečenici, povezivanjem riječi u sintagme i rečenice. Ako učenici dobiju vic kao lingvometodički predložak, u takvome bi se vicu promatrali odnosi među riječima (sročnost, upravljanje, pridruživanje), služba riječi u rečenici (subjekt, predikat, objekt, priložne oznake, atribut, apozicija), vrste nezavisnosloženih i zavisnosloženih rečenica. Važno je da izabrani lingvometodički predložak obiluje riječima koje imaju različitu sintaktičku službu, ali i različite vrste rečenica. Takav bi vic bio ovaj vic o Bračanima:

„Braćanin pozvao prijatelje u svoju konobu da kušaju vino i posluži ih u plitkim tanjurima. Kad su otišli, žena ga upita: - Dobro, čovječe, zašto im nisi dao da piju iz bokaleta? – Jesi li ti normalna? Da su pili iz bokaleta, digli bi glavu pa bi vidjeli pršute kako se suše.“ (Božić 2008: 139).

Vidljivo je iz navedenoga vica da se u njemu mogu pronaći različite vrste rečenica, različita služba riječi u rečenici, ali i različiti odnosi među riječima. Učenici mogu izdvojiti subjekte (*Braćanin, žena*), predikate (*upita, pozove*), objekte (*prijatelje, vino, ih*), priložne oznake (*u konobu*), attribute (*plitkim*), pa sročne sintagme (*plitkim tanjurima*), sintagme upravljanja (*pozvati prijatelje*), namjernu zavisnosloženu rečenicu (*Braćanin pozvao svoje prijatelje u svoju konobu da kušaju vino i posluži ih u plitkim tanjurima.*), vremensku zavisnosloženu rečenicu (*Kad su otišli, žena ga upita...*) i pogodbenu zavisnosloženu rečenicu (*Da su pili iz bokaleta, digli bi glavu...*)

Vicevi se mogu obrađivati i u nastavi stilistike pri čemu se treba ukazati na različitost stilova koji se mogu pojaviti u vicevima, npr. obilježja razgovornoga stila, obilježja administrativno-poslovnoga stila, obilježja književno-umjetničkoga stila itd. Također valja ukazati na različite izraze koji se javljaju u vicevima: dijalektizmi, vulgarizmi, žargonizmi, kolokvijalizmi, strane riječi itd.

Nastava je leksikologije također pogodna za korištenje viceva kao lingvometodičkih predložaka. Već je, analizirajući viceve u okviru tekstne lingvistike, dokazano kako se u vicevima mogu zamijetiti različiti leksičko-semantički odnosi (sinonimija, antonimija, hiponimija) što je također dio nastave leksikologije. Osim toga, u vicevima se mogu analizirati i imena koja se pojavljuju što je dio onomastike kao jezikoslovne i leksikološke discipline, ali i frazemi kao jezične jedinice što je dio frazeologije kao jezikoslovne i leksikološke discipline. Za neke su skupine viceva tipična imena pa je moguće istražiti zašto se baš ta imena javljaju u tim vicevima, a moguće je istražiti i koji se frazemi javljaju u vicevima i zašto.

Nastava dijalektologije je u nastavi hrvatskoga jezika katkad u potpunosti zanemarena iz više razloga (preopsežan nastavni plan i program, osjećaj manje vrijednosti zbog komuniciranja na dijalektu, nedovoljna stručnost nastavnika i sl.), a upravo su dijalekti jedna od posebnosti svakoga jezika jer pokazuju koliko je neki jezik bogat i razvijen. Nastava je dijalektologije najčešće teoretski orijentirana i učenicima je često zamorna. Kada bi se nastava dijalektologije orijentirala na praksu i konkretne primjere iz svakodnevnih govora na dijalektu, nastava bi bila interaktivnija, zanimljivija i korisnija. Kao predlošci za nastavu dijalektologije također mogu poslužiti vicevi jer je u radu istaknuto kako su brojni vicevi nastali na dijalektu. Na temelju predloška učenici mogu odrediti kojemu narječju ili dijalektu pripada, koja su obilježja tih dijalekata, usporediti obilježja dijalekata i narječja sa standardnim jezikom i sl.

Jedan primjer vica iz kajkavskoga narječja:

„Blaž, Jura i Štef se nadmeću u čijem je selu najmanji čovjek. Blaž: - U mojem je selu jedan čovjek visok samo trifrtalj metra! Jura: - A kod nas je jedan visoki samo pol metra. Štef šuti pa ga Blaž upita: - Kaj je Štefek? Kaj kod vas nema maloga človeka? – Je, više ga ni! – A kaj se zgodilo s njim? – Opal je z lojtre dok je bral jagode.“ (Božić 2008: 99)

Na temelju se navedenoga vica mogu uvidjeti brojna obilježja kajkavskoga narječja: završno nevokalizirano *l* u glagolskome pridjevu radnom muškoga roda (*opal*, *bral*), upitno-odnosna zamjenica *kaj*, određeni pridjev kao kopula u imenskome predikatu (*visoki*), tipični kajkavizmi (*trifrtalj*, *človek*, *lojtre*), tipična kajkavska imena (*Blaž*, *Jura*, *Štef* i sl.). Moguće je usporediti obilježja kajkavskoga narječja s obilježjima standardnoga jezika, ali i pokušati ispričati viceve na dijalektu što je poveznica s nastavom usmenoga izražavanja. Učenicima se kao kreativan zadatak može dati i pisanje kratkoga humorističnog teksta na dijalektu. Važno je naglasiti da se isti princip može primijeniti i na druga narječja, npr. vicevi o Dalmatincima mogu poslužiti kao predložak za čakavsko narječje, a vicevi o Bosancima ili Ličanima kao predložak za štokavsko narječje.

Nastava povijesti jezika ima gotovo isti status kao i nastava dijalektologije. Ona se nešto detaljnije obrađuje u osnovnoj školi, a u srednjoj školi nešto rjeđe jer se gradivo povijesti jezika djelomično podudara i s nastavom književnosti. Riječ je o proučavanju najstarijih spomenika hrvatske pismenosti pa do pregleda najvažnijih hrvatskih pravopisa, gramatika, rječnika i ostalih leksikografskih priručnika. Teško je očekivati da će se u takvim djelima pojaviti vicevi, ali moguće je istražiti u starijim rječnicima kako se definiraju pojmovi poput humora, komedije, komike i sl. Učenicima je moguće ponuditi i neki stariji humoristični tekst u kojem se mogu analizirati obilježja hrvatskoga jezika u njegovim starijim stanjima.

Na temelju svega može se zaključiti kako nastava jezika pruža brojne mogućnosti za korištenje vica u nastavi jezika. Međutim u kojoj će mjeri biti korišten u nastavi jezika, ovisi o volji i angažmanu nastavnika i koliko su učenici spremni prihvatiti viceve kao lingvometodičke predloške u nastavi.

12.3. Nastava izražavanja

Nastava se istraživanja često preklapa s drugim nastavnim područjima Hrvatskoga jezika, i to najčešće s književnošću. Nastava se izražavanja može podijeliti na dva dijela: na nastavu usmenoga i na nastavu pismenoga izražavanja.

Kada je riječ o vicevima, u okviru je usmenoga izražavanja moguće je ispričati viceve pazeći pritom na razgovjetnost, intonaciju i sve druge vrednote govorenoga jezika, preciznost kako bi slušatelji shvatili i u konačnici prihvatili vic. Također je moguće učenicima dati neki neutralan tekst sa zadatkom da ga pokušaju ispričati na humorističan način.

Što se tiče pismenoga izražavanja, učenicima se mogu dati različiti zadaci: mogućnost da sami napišu vic ili da napišu bilo kakav humorističan tekst. Također je moguće da neki neutralan tekst pretvore u humorističan tekst pri čemu moraju uključiti i vlastitu maštu.

12.4. Nastava medijske kulture

Nastava se medijske kulture obrađuje isključivo u okviru nastave Hrvatskoga jezika i često se naziva „četvrtim stupom nastave Hrvatskoga jezika“ (Lazzarich 2017: 210) i kao takva ima veliku važnost u odgoju mladih i pismenih ljudi. Međutim nastava je medijske kulture često zapostavljena u nastavi Hrvatskoga jezika ponajprije zato što se medijska kultura kao područje

javlja samo u osnovnoj školi, a i mjesečni je fond sati posvećen medijskoj kulturi zanemariv jer je nastavni program ispunjen sadržajima iz jezika, književnosti i jezičnoga izražavanja. Mnogi metodičari smatraju kako bi se medijska kultura trebala učiti kao samostalni nastavni predmet u čitavoj obrazovnoj vertikali, osobito u doba galopirajućega razvitka tehnologije.

Postoji mnogo protivnika medijske kulture smatrajući pritom kako će u doba tehničke revolucije interneta smanjiti važnost i uloga učitelja. Mnogi su i protivnici digitalizacije nastave jezika, ali brojna istraživanja potvrđuju kako su informatički pismeni ljudi i ljudi koji se služe digitalnim medijima ostvarili bolje rezultate u čitalačkim i matematičkim sposobnostima.

Kao osnovne funkcije medijske kulture navode se „informiranje, obrazovanje i zabava“ (Lazzarich 2017: 212). U okviru se medijske kulture najčešće govori o filmovima, odlasku u kazalište, stripovima i školskoj knjižnici koja bi trebala biti „središte medijske kulture u školi, prostor u kojem se učenici okupljaju kako bi pronašli potrebne informacije i mjesto koje pobuđuje interes za samostalno istraživanje i učenje. Moderna funkcionalna knjižnica osim knjižnoga fonda sadrži razne dječje časopise te audio i videograđu što je preduvjet da se učenici osjećaju ugodno i da samostalno posjećuju knjižnicu.“ (Lazzarich 2017: 217). Međutim učenici često zaobilaze školsku knjižnicu iz više razloga: zastarjelost i neprivlačnost knjige kao medija, nedostatak vremena za čitanje, gubljenje volje za čitanjem, neopremljenost školskih knjižnica i sl.

Što se tiče filmova kao nastavnih sredstava u okviru medijske kulture, oni se najčešće pojavljuju u nastavnome kontekstu. Učenicima se često prikazuju filmovi koji su nastali na temelju nekoga književnog djela ili kraći filmovi koji prikazuju život nekoga književnika, a takvi su filmovi uvijek didaktizirani. Kada je riječ o vicevima, moguće je prikazati digitalizirane viceve¹²⁴ ili kakav humoristični film koji bi se mogao analizirati.

Djeca u školi često idu u kazalište, a predstave koje se gledaju najčešće uprizoruju lektirne naslove ili djela koja se nalaze u čitankama kao književnometodički predlošci. Nastavnici također mogu organizirati da učenici pogledaju predstavu koja je humoristična pa učenici mogu analizirati predstavu na temelju različitih kriterija (glumci, scenografija, kostimografija, specijalni efekti itd.).

Strip je također jedan od medijskih oblika koji se koristi u nastavi. Medij je stripa kroz povijest tretiran na različite načine, katkad i s negativnim estetskim konotacijama. Budući da se u stripu

¹²⁴ Postoje brojni primjeri digitaliziranih viceva. Najpoznatiji su primjer digitalizirani vicevi o Muji i Hasi.

pojavljaju tekst, dizajn i različiti stilski elementi koji se koriste u kreiranju značenja, on je medij pogodan za visoku umjetnost, a čitatelj uvijek ima ulogu suoblikovatelja jer tom mediju daje značenje.

Strip ima višestruko značenje u odgojno-obrazovnome procesu. Osim što je prikladan za integrirano učenje materinskoga jezika u najranijoj dobi kada je shvaćanje jezičnih i govornih zadataka olakšano popratnim slikama i crtežima, u spoju dvaju jezika koji se nadopunjavaju ostvaruje se visok stupanj komunikativnosti i razumijevanja. U odnosu na tradicionalnu paradigmu metodika stripa nudi sljedeće suvremene postupke: „promicanje učenikove osobnosti i poštivanje njegovih odgojno-obrazovnih potreba, sadržajno povezivanje različitih nastavnih predmeta te metodičku raznovrsnost nastave.“ (Lazzarich 2017: 227).

Strip se može iskoristiti i kao poveznica ka nepoznatome, a može pomoći i u zaključivanju jer se čitatelji moraju osloniti na sliku i tek pomalo na tekst. Budući da je veoma popularan i zanimljiv, strip je osobito prikladan za rad u nižim razredima osnovne škole te se može iskoristiti u svrhu ranoga opismenjavanja.

Suvremena metodika i didaktika nude brojne primjere učenja nastavnih sadržaja kroz uporabu stripa: „razumijevanje stilskih figura, oblika izražavanja, pravopisnih pravila i pisanja razgodaka te osnovnih sintaktičkih pojmova“ (Lazzarich 2017: 229). Ako je riječ o nastavnim etapama, on je iskoristiv osobito u fazi motivacije, etapi stvaralačkoga istraživanja, a katkad i u središnjem interpretativnome dijelu sata. Kao lingvometodički predložak uključuje i sposobnost imaginacije u sadržajima za koje to inače nije tipično (npr. gramatički sadržaji), a može se poput slikovnica rabiti u nastavi početnoga čitanja i pisanja. Strip je također način na koji se slabije čitače može motivirati, a ranim čitačima pomaže u svladavanju čitanja nudeći i vizualno objašnjenje narativnoga konteksta pri čemu se učenici privikavaju vizualnoj pismenosti. Pri učenju slova i njihova slaganja u riječi i rečenice u nastavi početnoga čitanja i pisanja mogu se koristiti isključivo grafički stripovni predlošci.

Jedna od bitnih odrednica stripa jest i sam humor, a upravo smijehom i osjećajem za humor mladi uče kako nadzirati i kontrolirati svoje ponašanje, svladavati stresne situacije i izbjegavati sukobe. Stoga je učenicima opravdano davati humoristične stripove, pa čak i stripovane viceve, kao nastavne materijale, a na nastavi se izražavanja djecu može potaknuti da sami osmisle strip pri čemu se razvija kako jezična tako i likovna kreativnost i maštovitost.

13. Prijedlozi korištenja vica u nastavi njemačkoga jezika

Nastavu njemačkoga jezika kao stranoga jezika u hrvatskim školama odlikuje usredotočenost na usvajanje gramatičkih sadržaja. Usredotočenost na gramatičke sadržaje seže još od primjene tzv. gramatičko-prijevodne metode (njem. *Die Grammatik-Übersetzungs-Methode/ GÜM*) koja je „osobito usmjerena na formalnu jezičnu točnost“ (Kleppin 1997: 85)¹²⁵. Lingvometodički predlošci koji se nalaze u udžbenicima iz njemačkoga jezika najčešće su strogo didaktizirani i služe za vježbanje i ponavljanje gramatičkih sadržaja ili je riječ o isječcima iz djela poznatih književnika s njemačkoga govornog područja. Od ostalih se tekstnih vrsta najčešće koriste intervjui iz čega se može zaključiti da se u nastavi njemačkoga jezika nisu koristile brojne tekstne vrste. Tek je razvitkom metodike i didaktike njemačkoga jezika te moderne gramatike usmjerene na tekst osvijestena važnost uporabe različitih tekstnih vrsta kako bi se gramatika, pa i cjelokupni jezik, učio u funkciji na tekstovima koji se pojavljuju u svakodnevnim situacijama pa se tako sve češće koriste i oglasi, reklame, radijski zapisi, jelovnici i sl.

Među te bi se tekstove mogao uvrstiti i vic koji je također jedna od tekstnih vrsta koja se često javlja u svakodnevici. Kao ni u nastavi hrvatskoga jezika, potencijal vica kao tekstne vrste nije prepoznat ni u nastavi njemačkoga kao stranoga jezika. U narednim će se poglavljima ponuditi prijedlozi kako bi se vic mogao koristiti kao lingvometodički predložak u nastavi fonetike, vokabulara, gramatike i zemljopisna.

13.1. Nastava fonetike

Područje se fonetike u nastavi njemačkoga jezika često zapostavlja iz više razloga: usredotočenost na ostala nastavna područja (vokabular, gramatika), nesigurnost nastavnika, nedovoljna obrazovanost nastavnika u području fonetike, raznolikost njemačkih govora i sl. Budući da unutar njemačkoga jezika postoje različiti njemački govori koji imaju različita fonetska obilježja, u nastavi se njemačkoga jezika teži standardnomu izgovoru koji je propisan kao uporabna norma koja je „bliska jezičnoj stvarnosti, nadregionalna i dalekosežna u tome smislu da su slobodne varijante i varijante fonema isključene, jasna u razlikovanju glasova i u konačnici se odlikuje bliskošću pismu. To je izgovor radija i televizije, znanstvenoga nastupa i javne diskusije. Iz perspektive je slušatelja to izgovor koji se najlakše razumije i najšire je

¹²⁵ Citat u izvorniku glasi ovako: „Die Grammatik-Übersetzungs-Methode (GÜM) z. B. ist insbesondere auf die formale Sprachrichtigkeit ausgerichtet.“ (Kleppin 1997: 85).

priznat.“ (Koeppel 2013: 89)¹²⁶. U okviru se takve nastave fonetike obrađuju vokalni i konsonantski sustav i njegove posebnosti, prozodija te već spomenute govorne vrednote. Na višoj je razini poznavanja njemačkoga jezika moguće uspoređivati fonetska obilježja njemačkoga jezika s fonetskim obilježjima hrvatskoga jezika, ali i uspoređivati obilježja drugih njemačkih govora sa standardnim izgovorom. U nastavi je moguće ponuditi vic kao tekstni predložak koji obiluje različitim fonetskim obilježjima na kojemu se može vježbati izgovor. Jedan bi takav vic bio:

„Wenn **Chuck Norris** Bahn fährt, kommt sogar die **Deutsche Bahn** pünktlich.“
(<https://schlechtewitze.com/deutsche>), zadnji pristup: 18.5.2018.¹²⁷

Na ovome primjeru učenici mogu vježbati izgovarati dugi vokal *a* popraćen glasom *h* koji ga širi, zaokružene vokale (*ü*), dugo *e* (*ä*), strana imena, frikative (*tsch*), diftonge (*eu*) i brojne druge glasove.

13.2. Nastava vokabulara

Nastava je vokabulara vrlo široka i obuhvaća različite djelatnosti: čitanje s razumijevanjem, usvajanje novih riječi, učenje riječi prema sortiranju riječi u određena semantička polja itd. Kako bi učenici proširili i obogatili svoj vokabular, učenicima se mogu dati razni vicevi kao predlošci na kojima se mogu rješavati različiti zadaci: prijevodne vježbe, traženje sinonimnih i antonimnih izraza, nominalizacije i verbalizacije i sl. Budući da mnogi vicevi sadrže riječi iz razgovornoga stila, moguće je s učenicima na primjeru viceva na nastavi njemačkoga upoznati obilježja razgovornoga stila, primjerice naučiti tipične žargonizme i kolokvijalizme ili jezik mladih, ali i drugih društvenih grupa.

13.3. Nastava gramatike

Mnogi nastavu gramatike u stranome jeziku poistovjećuju s učenjem gramatičkih pravila i paradigmi i rješavanje zadataka na kojima treba primijeniti ta ista pravila i paradigme. Međutim

¹²⁶ Citat u izvorniku glasi ovako: „Die Standardsprache wird im *Duden* als eine Gebrauchsnorm bestimmt, die der Sprachwirklichkeit nahe kommt, überregional und weitgehend einheitlich in dem Sinne ist, dass freie Varianten und Phonemvariation ausgeschaltet sind, deutlich in der Lautunterscheidung ist und sich schließlich durch Schriftnähe auszeichnet. Es ist die Aussprache von Rundfunk- und Fernsehsprechern, des wissenschaftlichen Vortrags und der öffentlichen Diskussion. Aus Hörsicht ist es die Aussprache, die am leichtesten verständlich ist und die breiteste Akzeptanz findet.“ (Koeppel 2013: 89).

¹²⁷ Prijevod vica glasi: „Kada Chuck Norris vozi vlak, čak i vlak Njemačkih željeznica dolazi na vrijeme.“
(<https://schlechtewitze.com/deutsche>), zadnji pristup: 18.5.2018.

nastava gramatike ne mora nužno podrazumijevati navedene aktivnosti. Učenicima se mogu dati različite tekstne vrste kako bi se na njima uočili određeni gramatički sadržaji. Za svaku su tekstnu vrstu tipični neki gramatički sadržaji, npr. u kuharicama se često koriste imperativ i infinitiv kao glagolski oblici, bajke su pisane u preteritu, sažeci i protokoli u prezentu itd. Vic također može poslužiti kao tekstna vrsta u nastavi, i to za obradu različitih gramatičkih sadržaja. Već spomenuta autorica Anne Spier u svojem djelu koristi različite viceve za obradu gotovo svih sadržaja iz njemačke gramatike podijelivši pritom viceve u dvije skupine: prvu skupinu čine vicevi koji su namijenjeni za početničku nastavu i koji su tematski podijeljeni, a ispod svakoga se vica nalaze napomene na koji bi se gramatički sadržaj trebala obratiti pozornost dok drugu skupinu čine vicevi koji su namijenjeni za naprednije učenike zbog kompleksnijega vokabulara i zahtjevnije gramatike. Za takve viceve nisu predviđene napomene koji bi se gramatički sadržaji trebali obrađivati jer je ta odluka prepuštena nastavnicima (usp. Spier 2005: 15).

Jedan od viceva iz prve skupine jest:

„Der Patient sagt zum Arzt: - Herr Doktor, **wenn** ich Kaffee trinken, **kann** ich nachts **nicht** schlafen. Der Arzt sagt: - Komisch. **Wenn** ich schlafe, **kann** ich **keinen** Kaffee trinken.“ (Spier 2005: 27) Nebensätze mit **wenn**; Modalverb **können**; Verneinung mit **nicht** und **kein**¹²⁸

Vidljivo je na potonjem primjeru da autorica predlaže obradu vremenske zavisnosložene rečenice koje se uvode veznikom *wenn (kad)* koji je u inverziji, prepoznavanje modalnog glagola *können (znati, moći)*, ali i razlikovanje dvaju tipova negacija *nicht* i *kein*. Na isti se način u vicevima mogu pronalaziti različiti gramatički sadržaji.

Jedan od viceva iz druge skupine jest:

„– Ich habe mir letzte Woche **ein Schloss** gekauft – sagt Peter. – Toll, wo denn? – fragt sein Freund. – In der Eisenwarenhandlung. (Spier 2005: 130) das Schloss a) das Haus eines Königs b) ein Türschloss¹²⁹

Iz navedenoga je vica vidljivo da je razumijevanje vica vezano ne isključivo uz gramatiku, nego i uz vokabular jer se radi o polisemičnoj riječi. U vicu može doći do nesporazuma jer druga

¹²⁸ Prijevod vica glasi ovako: „Pacijent kaže liječniku: - Gospodine doktore, kada pijem kavu, ne mogu spavati noću. Liječnik kaže: - Smiješno. Ja kad spavam, ne mogu piti kavu.“ (Spier 2005: 27) zavisne rečenice s *kada*; modalni glagol *moći, znati*; nijekanje s *nicht* i *kein*.

¹²⁹ Prijevod vica glasi ovako: „– Prošli tjedan sam si kupio bravu – kaže Peter. – Super, gdje? – upita njegov prijatelj. – U željezariji. (Spier 2005: 130) das Schloss a) kraljeva kuća b) brava za vrata

osoba u tekstu misli da je prva osoba kupila dvorac, a prva osoba zapravo govori o bravi za vrata.

Korištenjem viceva u nastavi gramatike, učenje bi gramatike bilo dinamičnije, zanimljivije i živopisnije, ali i na tragu modernoga učenja gramatike koje uključuje uvođenja tekstnih vrsta iz svakodnevice.

13.4. Nastava zemljoznanstva

Nastava zemljoznanstva (njem. *die Landeskunde*) tipična je za nastavu stranoga jezika i njezinim je sastavnim dijelom. Glavni je cilj nastave zemljoznanstva posredovati znanja koja su učeniku potrebna „kako bi učenik mogao prikladno upotrebljavati strani jezik kao komunikacijsko sredstvo i kako bi se mogao zadržati u stranoj zemlji te koja mu omogućuje da bolje upozna stranu zemlju i njene stanovnike i da se s tim osobinama i razvojem može bolje nositi, ali i utjecati na motivaciju za usvajanje stranoga jezika uz pomoć razumijevanja strane zemlje i njenih stanovnika“ (Heyd 1990: 47)¹³⁰. Nastava zemljoznanstva tako direktno podupire međukulturnost u nastavi što je također jedan od zadataka nastave njemačkoga jezika, a sastoji se u tome da se „probude interesi za strano pri čemu važnu ulogu igraju zanimljivi sadržaji, izbor tema i doživljaj iz svakodnevne kulture“ (Maijala 2009: 457)¹³¹.

Postoje dva tipa nastave zemljoznanstva: eksplicitno i implicitno zemljoznanstvo. Pojam se eksplicitnoga zemljoznanstva odnosi na zemljoznanstvo kao zaseban predmet koji tijekom svoga obrazovanja imaju profesori, tumači, prevoditelji, etnolozi i sl. Međutim i eksplicitno zemljoznanstvo koristi metode i sadržaje implicitnoga zemljoznanstva koje se ostvaruje na različite načine u nastavi: „učenje koje se forme oslovljavanja mogu upotrebljavati, koje

¹³⁰ Citat u izvorniku glasi ovako: „Landeskunde will u. a. Kenntnisse vermitteln, die der Lerner benötigt, um die fremde Sprache als Kommunikationsmittel angemessen verwenden zu können und sich im fremden Land zu behaupten, die ihm erlauben, das fremde Land und seine Bewohner besser zu verstehen und sich mit dessen Gegebenheiten und Entwicklungen besser auseinanderzusetzen und sie will auch mit dem Verständnis des fremden Landes und seiner Bewohner die Motivation des Lerner zum Erwerb der Fremdsprache wirken“ (Heyd 1990: 47).

¹³¹ Citat u izvorniku glasi ovako: „Die interkulturelle Aufgabe des Faches Deutsch als Fremdsprache – wie des Fremdsprachunterrichts überhaupt – besteht darin, das Interesse an der Wahrnehmung des Fremden zu wecken. Dabei spielen spannende Inhalte, die Auswahl der Themen und Erlebnisse aus der Alltagskultur eine wichtige Rolle.“ (Maijala 2009: 457)

floskule za pristojno izražavanje postoje, kako se javiti na telefon, kako se kaže kad se želi kupiti vozna karta“ (Heyd 1990: 48)¹³².

Važno je obilježje u nastavi njemačkoga zemljopoznavanja pluricentričnost, tj. „uzimanje u obzir različitih regija u području ciljnoga jezika.“ (Maijala 2009: 448)¹³³.

Na temelju je navedenih citata vidljivo da se gotovo svaka svakodnevna situacija može uvrstiti u nastavu zemljopoznavanja. Na taj se način mogu uvrstiti i različiti tekstne vrste (npr. reklame, oglasi, vozni redovi, uputstva za uporabu i sl.). Isto je tako moguće napraviti i s vicem koji se može smatrati prototipnom tekstnom vrstom za nastavu zemljopoznavanja jer je najviše uklopljen u društveni kontekst. Iz vica se mogu iščitati različiti podaci: kako se pojam humora tretira u nekome društvu i što je u nekome društvu izvor humora, koji klišeji, stereotipi i predrasude postoje u društvu, kakvo je društveno uređenje neke države, kakvi su običaji prisutni u nekome narodu, upoznavanje novih i nepoznatih tema koje su tipične za to društvo i koje su aktualne u istome, upoznavanje novih krajeva i sl. Gotovo svi vicevi koji su navedeni u radu mogu biti dijelom nastave zemljopoznavanja uz dobru pripremu nastavnika i upoznatost nastavnika s temom koja se obrađuje šireći pritom međusobnu toleranciju i poštivanje drugih naroda i običaja.

¹³² Citat u izvorniku glasi ovako: „So muss man z. B. lernen, welche Anredeformen man verwenden kann, welche Höflichkeitsfloskeln es gibt, wie man sich am Telefon meldet, was man sagt, wenn man eine Fahrkarte kaufen möchte“ (Heyd 1990: 48).

¹³³ Citat u izvorniku glasi ovako: „Eine der Herausforderungen des Unterrichts Deutsch als Fremdsprache ist der Plurizentrismus, d.h. die Berücksichtigung unterschiedlicher Regionen im Zielsprachengebiet.“ (Maijala 2009: 448).

14. Kontrastivni prikaz hrvatskih i njemačkih viceva

Na temelju svih navedenih obilježja i izabranih viceva može se zaključiti da između hrvatskih i njemačkih postoje određene sličnosti i razlike.

I u hrvatskoj se i u njemačkoj jezikoslovnoj i književnoj tradiciji glavnim obilježjima vica smatraju: kratkoća, jedan od oblika humora, društvena uvjetovanost, trodijelna struktura (uvod, razrada, poanta na kraju), izjednačavanje s drugim srodnim književnim oblicima (anegdotom, šalom, švankom) te njegova svevremenost i sveprisutnost. Hrvatski se i njemački vicevi djelomično podudaraju na tematskoj razini jer su u objema tradicijama popularni vicevi o političarima, Židovima, plavušama, liječnicima, crni humor i sl.

Međutim pojam se vica drugačije shvaća u hrvatskoj i njemačkoj tradiciji. U hrvatskome je vic jednoznačniji pojam nego u njemačkome jeziku. U njemačkoj se tradiciji vic veže i uz epigram, lirsku šaljivu pjesmu, pošalicu, parodiju i slično, a ono što ih povezuje jest kratkoća i humorističnost. Vicevi su u njemačkoj tradiciji, za razliku od one hrvatske, sustavnije kategorizirani i moguće je u recentnoj literaturi pronaći tipologizaciju i kategorizaciju na temelju određenih kriterija. Iako je navedeno da postoji određena sličnost na tematskoj razini, u objema se tradicijama pojavljuju vicevi koji su tipični isključivo za tu tradiciju. U Hrvatskoj su jako popularni vicevi o Bosancima i Slovencima dok su u Njemačkoj iznimno popularni vicevi o Židovima i stanovnicima drugih regija (npr. Bavarska, Švapska, Gornja Šleska), ali i drugih naroda, najčešće susjednih država (npr. Francuska, Austrija, Švicarska i slično).

Još jedan od aspekata, koji u ovome radu nije detaljnije obrađen, jest način iznošenja viceva, duhovitost i smisao za humor pojedinih naroda. Smatra se da su vicevi koji nastaju na balkanskome području znatno duhovitiji i humorističniji. Postoje brojna razmatranja što sve utječe na način iznošenja viceva i smisao za humor nekoga naroda. S jedne strane valja spomenuti šaroliku povijesnu situaciju na ovim područjima i tragove koje su na ovdašnje narode ostavili mnogobrojni narodi, a s druge strane valja spomenuti i karakteristike naroda s balkanskoga područja. Za balkanske se narode kaže da su otvoreniji, komunikativniji, humorističniji, duhovitiji i opušteniji nego drugi narodi pa bi i ta tvrdnja mogla objasniti zašto su vicevi na ovim područjima toliko česti i zašto su duhovitiji nego vicevi drugih naroda. Jedno od mišljenja je i da je popularnost viceva na ovim područjima usko vezana uz sredozemni (mediteranski) civilizacijski krug kojemu Hrvatska djelomično pripada. Uzimajući u obzir povezanost Hrvatske i sredozemnoga (mediteranskoga) kruga koji svoje začetke na našem

području ima još u antičkoj Grčkoj, točnije u vrijeme grčke kolonizacije¹³⁴, može se tvrditi da postoje „zajedničke karakteristike humora antičkog i našeg suvremenog razdoblja“ (Tvrtković 2002: 7). Za Nijemce se, kao što je već spomenuto, obično kaže da su povučeni, hladni i suzdržani pa su vicevi njihove tradicije manje humoristični, ali to je samo jedno od mišljenja. Vicevi progovaraju o različitim društveno-povijesnim pojavama pa je poznavanje društveno-povijesnoga konteksta neophodno za shvaćanje viceva. Hrvati ne mogu shvatiti viceve o Konradu Adenaueru ako nisu upoznati s likom i djelom njemačkoga kancelara kao što Nijemci ne mogu shvatiti viceve o Zagorcima ako ne znaju kakvi se stereotipi vežu uz Zagorce. Svaki je vic vrijedan ako se dobro poznaje kontekst u kojem vic nastaje i tema o kojoj vic progovara.

¹³⁴ Grčka je kolonizacija jadranske obale započela u 8. stoljeću prije Krista, a najintenzivnija je bila u vrijeme grčke helenističke kulture.

15. Zaključak

U ovome je radu izneseno mnoštvo argumenata kojima se opovrgava uvriježeno mišljenje kako je vic trivijalan, jednoobličan i manje vrijedan književni i tekstualni oblik te kako se vic može smatrati tekstnom vrstom koja je ravnopravna ostalim tekstnim vrstama. Kao takav, vic ima obilježja koja su tipična za njega i koja su prepoznata u različitim jezicima i tradicijama: kratkoća, jedan od oblika humora, društvena uvjetovanost, svestremenost i sveprisutnost, trodijelna struktura te izjednačavanje s drugim srodnim književnim i tekstualnim oblicima (anegdotom, švankom, pošalicom). U radu je također dokazano kako bavljenje vicem nije rezervirano isključivo za lingvistiku i književnost, nego da je fenomen vica zanimljiv i ostalim znanostima (psihologija, metodika, didaktika). U radu je na temelju konkretnih primjera dokazano da se vic može smatrati tekstnom vrstom jer odgovara konstitutivnim i regulativnim načelima tekstualnosti te se, samim time, prema Searleovoj tipologiji tekstnih vrsta može svrstati u asertive. Na temelju primjera iz korpusa ustanovljeno je kako se vic gotovo uvijek promatra i kao dio tradicije i odraz kulture nekoga naroda jer progovara o različitim temama i različitim društvenim pojavama, i to vrlo često tipičnima samo za neki narod, pa je poznavanje društveno-povijesnoga konteksta neophodno za shvaćanje nekih viceva. U radu je provedena i kontrastivna metoda u svrhu pronalaženja podudarnosti između viceva u hrvatskome i njemačkome jeziku. Kontrastivnom je metodom utvrđeno da između hrvatskih i njemačkih viceva postoje određene sličnosti, ali i razlike. Najviše se sličnosti može pronaći na temelju samih formalnih obilježja, a razlike postoje uglavnom u temama koje obrađuju i samome poimanju vica jer je pojam vica u njemačkoj tradiciji šire shvaćen nego u hrvatskoj tradiciji i obuhvaća različite književne i tekstualne oblike koji se nužno ne vežu uz viceve (npr. lirska šaljiva pjesma, igra riječima, karikatura). Humor, pa tako i vic, mogu imati vrlo važnu ulogu u nastavi i cjelokupnome odgojno-obrazovnome procesu pa je vic kao tekstnu vrstu moguće uključiti u nastavu hrvatskoga i njemačkoga kao stranoga jezika, i to u svako nastavno područje. O tome kakvu će ulogu imati vic i humor u nastavi odlučuje sam nastavnik. Potreban je angažman, trud i dobra organizacija nastavnika kako bi se humor na kvalitetan način ostvario u nastavi uzimajući pritom različite aspekte u obzir.

16. Bibliografija

16.1. Izvori

- <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64470>, zadnji pristup: 23.5.2018.
- http://www.najboljivicevi.com/kategorija/vicevi_o_plavusama-8-0.php, zadnji pristup: 23.5.2018.
- <https://vicevi.hr/vic/37ce/kako-se-zove-najzuci-kinez>, zadnji pristup: 23.5.2018.
- http://www.najboljivicevi.com/kategorija/politicki_vicevi-9-0.php, zadnji pristup: 23.5.2018.
- <http://www.os-pavao-belas.hr/zanimljivosti/76-vicevi-o-skoli>, zadnji pristup: 23.5.2018.
- <http://www.mojivicevi.com/politicki/2/>, zadnji pristup: 23.5.2018.
- <https://bogati.eu/najbolji-konobarski-vicevi/>, zadnji pristup: 23.5.2018.
- <http://zajebanko.com/vicevi-o-doktorima/>, zadnji pristup: 23.5.2018.
- <http://www.show.hr/vic/bracni-obicaji/>, zadnji pristup: 23.5.2018.
- <http://www.show.hr/vic/brijanje-4/>, zadnji pristup: 23.5.2018.
- <http://www.cafe.co.me/index.php/zabava/zanimljivosti/83-smijesne-pitalice>, zadnji pristup: 23.5.2018.
- www.free-zg.htnet.hr/Anto_Brekalo, zadnji pristup: 23.5.2018.
- <http://www.mojivicevi.com/narodi/2262-skoti/>, zadnji pristup: 23.5.2018.
- <http://www.najboljivicevi.com/kategorija/crnogorci-12-0.php>, zadnji pristup: 23.5.2018.
- http://www.najboljivicevi.com/kategorija/mali_perica-2-0.php, zadnji pristup: 23.5.2018.
- <http://www.os-pavao-belas.hr/zanimljivosti/76-vicevi-o-skoli>, zadnji pristup: 23.5.2018.
- http://www.najboljivicevi.com/kategorija/mujo_i_haso-1-0.php, zadnji pristup: 23.5.2018.
- <https://www.vicevi.rs/vicevi/zivotinje>, zadnji pristup: 23.5.2018.
- <http://www.sto-posto-zabava.com/vicevi/vicevi-o-zivotinjama/>, zadnji pristup: 23.5.2018.
- http://www.najboljivicevi.com/kategorija/vicevi_o_plavusama-8-0.php, zadnji pristup: 23.5.2018.

<http://zajebanko.com/vicevi-o-politicarima/>, zadnji pristup: 23.5.2018.

http://forum.stripovi.com/topic.asp?TOPIC_ID=23253&whichpage=179, zadnji pristup: 23.5.2018.

<https://vicevi.hr/tekst/15/vicevi-o-jacquesu>, zadnji pristup: 23.5.2018.

<http://www.show.hr/vic/vlade-seks/>, zadnji pristup: 23.5.2018.

<http://www.igre123.net/forum/tema/vicevi-o-hitleru-i-zidovima/3703/>, zadnji pristup: 23.5.2018.

http://www.najboljivicevi.com/kategorija/crni_humor-5-20.php, zadnji pristup: 23.5.2018.

http://www.najboljivicevi.com/kategorija/crni_humor-5-20.php, zadnji pristup: 23.5.2018.

http://www.najboljivicevi.com/kategorija/gej_vicevi-16-10.php, zadnji pristup: 23.5.2018.

<https://vicevi.hr/vicevi/seks>, zadnji pristup: 23.5.2018.

http://www.najboljivicevi.com/kategorija/zlatna_ribica-14-0.php, zadnji pristup: 23.5.2018.

<http://www.teen385.com/funzone/sms-poruke/zabava-i-smijeh-sms-poruke>, zadnji pristup: 23.5.2018.

<https://vicevi.hr/vicevi/ratni>, zadnji pristup: 23.5.2018.

<https://vicevi.hr/vicevi/pijanci>, zadnji pristup: 23.5.2018.

<http://www.sto-posto-zabava.com/vicevi/vicevi-o-alkoholicarima/>, zadnji pristup: 23.5.2018.

<http://www.zagrebonline.hr/bobi-i-rudi-cuvari-vedra-zagrebackog-duha/>, zadnji pristup: 23.5.2018.

http://www.najboljivicevi.com/kategorija/kompjuterski_vicevi-6-0.php, zadnji pristup: 23.5.2018.

<http://kolindagrabarkitarovic.tumblr.com/image/126999351084>, zadnji pristup: 24.5.2018.

<https://www.24sata.hr/news/zajdnica-prepisivaca-ministar-je-plagirao-rad-vladu-nije-briga-506746>, zadnji pristup: 24.5.2018.

<https://schlechtewitze.com/tiere?skip=20>, zadnji pristup: 7.5.2018.

<http://www.spitzenwitze.de/witze/schwarzer-humor/page/4/>, zadnje gledano: 7.5.2018.

<http://witze.net/polizisten-witze>, zadnji pristup: 8.5.2018.

<https://schlechtewitze.com/informatiker>, zadnji pristup: 8.5.2018.

<http://witze.net/blondinen-witze>, zadnji pristup: 8.5.2018.

<https://schlechtewitze.com/muslime>, zadnji pristup: 9.5.2018.

<https://schlechtewitze.com/muslime>, zadnji pristup: 9.5.2018.

<http://81.169.154.201/wp/ddr.htm>, zadnji pristup: 9.5.2018.

<https://schlechtewitze.com/merkel>, zadnji pristup: 9.5.2018.

<https://schlechtewitze.com/merkel>, zadnji pristup: 9.5.2018.

<https://schlechtewitze.com/berliner>, zadnji pristup: 9.5.2018.

<https://schlechtewitze.com/berliner>, zadnji pristup: 9.5.2018.

<https://schlechtewitze.com/t%C3%BCrken>, zadnji pristup: 9.5.2018.

<https://schlechtewitze.com/t%C3%BCrken>, zadnji pristup: 9.5.2018.

<http://www.spitzenwitze.de/witze/oesterreicher/page/3/>, zadnji pristup: 9.5.2018.

<http://www.spitzenwitze.de/witze/oesterreicher/page/3/>, zadnji pristup: 9.5.2018.

<http://www.spitzenwitze.de/witze/oesterreicher/page/4/>, zadnji pristup: 9.5.2018.

<https://schlechtewitze.com/franzosen>, zadnji pristup: 10.5.2018.

<https://schlechtewitze.com/franzosen>, zadnji pristup: 10.5.2018.

<http://witze.net/holland-witze>, zadnji pristup: 10.5.2018.

<https://www.fboss.net/Jugo-Witze.htm>, zadnji pristup: 10.5.2018.

<https://www.fboss.net/Jugo-Witze.htm>, zadnji pristup: 10.5.2018.

<https://schlechtewitze.com/d%C3%A4ne>, zadnji pristup: 10.5.2018.

<https://schlechtewitze.com/amerikaner>, zadnji pristup: 10.5.2018.

<http://flachewitze.blogspot.hr/p/zigeuner-witze.html>, zadnji pristup: 11.5.2018.

<https://rassistischewitze.com/category/judenwitze/page/3/>, zadnji pristup: 12.5.2018.

<https://schlechtewitze.com/chuck-norris?skip=1120>, zadnji pristup: 13.5.2018.

<https://schlechtewitze.com/trump>, zadnji pristup: 13.5.2018.

<http://lustich.de/bilder/menschen/angela-merkel-verarscht-uns/>, zadnji pristup: 24.5.2018.

<http://www.memegen.com/meme/i28v19>, zadnji pristup: 14.5.2018.

<https://schlechtewitze.com/deutsche>, zadnji pristup: 18.5.2018.

16.2. Citirana literatura

Anić, Vladimir. 2009. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb: Novi Liber, str. 420, 595, 1435, 1729

Anić, Vladimir; Goldstein, Ivo. 2005. *Rječnik stranih riječi – sažeto izdanje*, Zagreb: Novi Liber, str. 612

Badurina, Lada. 2008. *Između redaka: studije o tekstu i diskursu*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, str. 65

Bergson, Henri. 1987. *Smijeh – esej o značenju komičnog*, Zagreb: Znanje

Brinker, Klaus. 1985. *Linguistische Analyse – eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden*, Berlin: Erich Schmidt Verlag, str. 17

Brinker, Klaus. 2005. *Linguistische Analyse – eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden*, Berlin: Erich Schmidt Verlag, str. 145

Brockhaus Enzyklopädie in 20 Bänden – 17. völlig neue bearbeitete Auflage des großen Brockhaus. 1973. Wiesbaden: F. A. Brockhaus, str. 105

Critchley, Simon. 2007. *O humoru*, Zagreb: Algoritam

Dimitrijević, Nataša. 2012. Vic kao tekstna vrsta. U: *Tekstom po tekstu – zbornik studentskih radova s kolegija Tekstna lingvistika*: 143-154. Zagreb: FF press

Duden – Deutsches Universalwörterbuch. 2011. Mannheim: Duden Verlag, str. 2022

Frey, Daniel. 2009. Epigramm. U: *Handbuch der literarischen Gattungen*. Uredili: Dieter Lamping, Sandra Poppe, Sascha Seiler, Frank Zipfel. Str. 106-107. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag

- Frojd, Sigmund. 1970. *Dosetka i njen odnos prema nesvesnom*, Beograd: Matica srpska
- Glovacki-Benardi, Zrinjka. 2004. *O tekstu*, Zagreb: Školska knjiga, str. 57
- Hadžić, Fadil. 1998. *Anatomija smijeha – studija o fenomenu komičnoga*, Zagreb: VBZ
- Hauser, Stefan. 2005. *Wie Kinder Witze erzählen – eine linguistische Studie zum Erwerb narrativer Tätigkeiten*, Bern: Peter Lang Verlag, str. 11-15
- Heyd, Gertraude. 1990. *Deutsch lehren: Grundwissen für den Unterricht in Deutsch als Fremdsprache*, Frankfurt am Main: Moritz Diester Verlag, str. 47-56
- Ivanetić, Nada. 2003. *Uporabni tekstovi*, Zagreb: FF press, str. 1-77
- Jolles, Andre. 2000. *Jednostavni oblici*, Zagreb, Matica hrvatska, str. 230-243
- Kleppin, Karin. 1997. *Fehler und Fehlekorrektur: Fernstudieneinheit 19*, Berlin: Langenscheidt, str. 85
- Koeppel, Rolf. 2013. *Deutsch als Fremdsprache – spracherwerblich reflektierte Unterrichtspraxis*, Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren, str. 89
- Landmann, Salcia. 1960. *Der jüdische Witz*, Olten und Freiburg im Briesgau: Walter Verlag
- Lazarich, Marinko. 2017. *Metodika Hrvatskog jezika u razrednoj nastavi*, Rijeka: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci, str. 209-237
- Maijala, Minna. 2009. Wie kann sprachliche und kulturelle Variation vermittelt werden? – Didaktische Überlegungen anhand praktischer Erfahrungen im Daf-Unterricht. *Info-DaF*. München. Godina: V. Broj: 36. Str. 447-461
- Marfurt, Bernhard. 1973. *Textsorten Witz – Möglichkeiten einer sprachwissenschaftlich Textsorten-Bestimmung*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag, str. 3
- Marks, Ljiljana. 1991. Dječji vicevi – mogućnosti klasifikacije i interpretacije. *Narodna umjetnost*. Zagreb. Broj: 28. Str. 213-224
- Martialis, Marcus Valerius. 1960. *Römischer Witz: ausgewählte Epigramme*, München: Wilhelm Goldmann Verlag
- Matijević, Milan. 1994. *Humor: pedagoška i metodička analiza*, Zagreb: UNA-MTV

Miloš, Irena. 2014. Stereotip u malome: U tome i jest vic!. *Hrvatski jezik – znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*. Zagreb, Godina I. Broj: 2. Str. 1-2

Muhvić-Dimanovski, Vesna. 2005. *Neologizmi – problemi teorije i primjene*, Zagreb. FF press, str. 67

Nastavni plan i program za gimnazije i strukovne škole. 1994. Zagreb: Glasnik ministarstva prosvjete i sporta, str. 153

Nastavni plan i program za osnovnu školu. 2006. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, str. 146

Petrović, Bernardina. 2005. *Sinonimija i sinonimičnost u hrvatskome jeziku*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, str. 133

Röhrich, Lutz. 1977. *Der Witz: Figuren, Formen und Funktionen*, Stuttgart: Metzler Verlag

Rosandić, Dragutin. 1986. *Metodika književnoga odgoja i obrazovanja*, Zagreb: Školska knjiga, str. 33-48, 97-110

Schrodt, Richard. 2001. Tekstna lingvistika. U: *Uvod u lingvistiku*. Urednici: Zrinjka Glovacki-Bernardi, August Kovačec, Milan Mihaljević, Dieter W. Halwachs, Karl Sornig, Christine Penzinger, Richard Schrodt. Str. 235-246. Zagreb: Školska knjiga

Schubert, Christoph. 2014. Was gibt's denn da zum Lachen? Witze und Humor aus sprachwissenschaftlicher Sicht. U: *Kommunikation und Humor - multidisziplinäre Perspektiven*. Urednik: Christoph Schubert. Str. 17-37. Berlin: LIT Verlag Dr. W. Hopf

Slavić, Dean. 2011. *Peljar za tumače*, Zagreb: Profil, str. 10-22, 33-45

Spier, Anne. 2005. *Deutsch als Fremdsprache: mit Witzen Deutsch lernen*, Berlin: Cornelsen

Šarić, Ljiljana. 2007. *Antonimija u hrvatskome jeziku: semantički, tvorbeni i sintaktički opis*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, str. 97-117

Težak, Stjepko. 1996. *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1*, Zagreb: Školska knjiga, str. 93-110

Trask, Robert Lawrence. 2005. *Temeljni lingvistički pojmovi*, Zagreb: Školska knjiga, str. 29, 48, 72

Tvrtković, Tamara. 2002. Komika svakodnevice kao dio povijesti svakodnevice – neke konstante u mediteranskom humoru od Homera do danas. *Povijesni prilozi*. Godina XXII. Broj 22. Str. 7-17

Vicevi o svemu i svačemu. 2008. Urednik: Mirko Božić, Rijeka: Uliks

17. Sažeci i ključne riječi

Tekstološko-kontrastivni pristup vicu u hrvatskome i njemačkome jeziku

Sažetak

U radu se vic ponajprije definira kao tekstna vrsta koja ima određena obilježja: kratkoća, trodjelna struktura, sveprisutnost u svakodnevicu, sličnosti s drugim književno i tekstualno srodnim oblicima itd. Vic se određuje kao tekstna vrsta na temelju kriterija tekstualnosti, ali i kao asertivna tekstna vrsta prema Searleovoj tipologiji. Vic obrađuje različite teme koje su ovisne o društveno-povijesnome kontekstu. Stoga je važno poznavati društveno-povijesni kontekst kako bi se vicevi razumjeli. Uz pomoć je kontrastivne metode također utvrđeno kako postoje određene sličnosti i razlike između hrvatskih i njemačkih viceva. Sličnosti su uglavnom na formalnoj razini dok su razlike većinom na tematskoj razini. Budući da se vic određuje kao tekstna vrsta, može se upotrijebiti u okvirima nastave hrvatskoga i njemačkoga kao stranoga jezika što ovisi o samome nastavniku, ali i brojnim drugim okolnostima.

Der textologisch-kontrastive Zutritt dem Witz im Kroatischen und im Deutschen

Zusammenfassung

In der vorliegenden Arbeit wird der Witz zunächst als Textsorte definiert, die eigene Merkmale hat: Kürze, dreigliederige Struktur, Omnipräsenz im Alltag, Ähnlichkeiten mit anderen literarisch und textuell verwandten Formen usw. Man bestimmt den Witz als Textsorte aufgrund der Kriterien der Textualität und zwar als eine assertive Textsorte nach der Typologie von Searle. Die Witze bearbeiten verschiedene Themen, die vom gesellschaftlich-historischen Kontext abhängig sind. Deshalb ist es wichtig, den gesellschaftlich-historischen Kontext zu kennen, um Witze zu verstehen. Mithilfe der kontrastiven Methode wird auch festgestellt, dass es zwischen kroatischen und deutschen Witzen sowohl Ähnlichkeiten als auch Unterschiede gibt. Die Ähnlichkeiten beruhen auf der formalen Ebene, wohingegen die Unterschiede meistens auf der thematischen Ebene beruhen. Da der Witz als Textsorte bestimmt wird, kann er im Rahmen des Kroatisch und DaF-Unterrichts verwendet werden, was wiederum von der Lehrperson und vielen anderen Umständen abhängt.

Ključne riječi: vic, tekstna vrsta, vicevi u hrvatskome i njemačkome jeziku, kontrastivna metoda, vic kao tekstna vrsta u nastavi

Schlüsselwörter: Witz, Textsorte, Witze im Kroatischen und im Deutschen, kontrastive Methode, Witz als Textsorte im Unterricht

Key words: joke, text type, jokes in Croatian and German, contrastive method, joke as a text type in school

Životopis

Rođen sam 1994. u Zagrebu. Osnovnu školu i jezičnu gimnaziju završio sam u Zagrebu. U srednjoj sam školi pohađao dvojezičnu nastavu na njemačkome i hrvatskome jeziku. Paralelno na njemačkome i hrvatskome jeziku slušao nastavu iz povijesti, etike, fizike i sociologije. Tijekom srednjoškolskoga sam obrazovanja sudjelovao na brojnim učeničkim razmjenama u Njemačkoj i Austriji. U suradnji s Višom tehničkom školom iz Deggendorfa sudjelovao sam, zajedno s nekolicinom kolega iz razreda, na međunarodnome projektu na temu *Pravo na azil – pravo svakoga čovjeka?* pod pokroviteljstvom Zaklade EVZ i Ministarstva vanjskih poslova Njemačke i osvojio prvo mjesto za najbolji međunarodni projekt u kategoriji srednjih škola. S uspjehom sam položio ispit za Njemačku jezičnu diplomu (DSD) na razini C1 prema temeljnim jezičnim kompetencijama koje je propisao Zajednički europski referentni okvir za jezike. Nakon položene mature upisao studij kroatistike i germanistike na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Tijekom studija boravio sam na jednomjesečnome studijskom istraživanju na FU Berlin u okviru DAAD-stipendije. Tema je mogega studijskoga istraživanja bila *Elementi egzistencijalističke filozofije u romanu Martina Walsera „Ein fliehendes Pferd“*. Tijekom studijskoga sam istraživanja slušao različite kolegije iz njemačke književnosti i njemačkoga jezikoslovlja. Nakon završetka preddiplomskoga studija dobitnik Nagrade za izvrsnost u studiju za izvrstan uspjeh na preddiplomskome studiju kroatistike. Sudjelovao sam i kao moderator i izlagač na studentskome kroatističkom skupu *Tekstom (p)o svakodnevici* u organizaciji studenata kroatistike s Filozofskoga fakulteta u Zagrebu i Filozofskoga fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku izlagavši na temu *Kad srce kaže vic, ti se samo nasmiješi – vic u hrvatskoj i njemačkoj svakodnevici* te na Svečanome kolokviju u čast 70. rođendana profesora Ive Pranjkovića. Povodom Svečanoga kolokvija suorganizator izložbe u čast istoimenoga profesora i urednik članka za časopis *Croatica*. Jedan sam i od sudionika u izradi školskoga frazeološkog rječnika koji uređuju dr. sc. Ana Čavar s Odsjeka za kroatistiku i prof. dr. sc. Ivana Vidović-Bolt s Odsjeka za polonistiku. Jedan od autora članka *Die Verarbeitungsgeschwindigkeit von Germanismen und Standardismen bei den jüngeren und älteren Einwohnern von Zagreb (Brzina obrade germanizama i standardizama kod mlađih i starijih stanovnika Zagreba)*. Od stranih jezika tečno govorim njemački, engleski i talijanski. Poseban interes gajim prema hrvatskome jeziku, posebice prema sintaksi, leksikologiji i tekstnoj lingvistici. U slobodno vrijeme volim čitati, biciklirati i igrati košarku.